

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

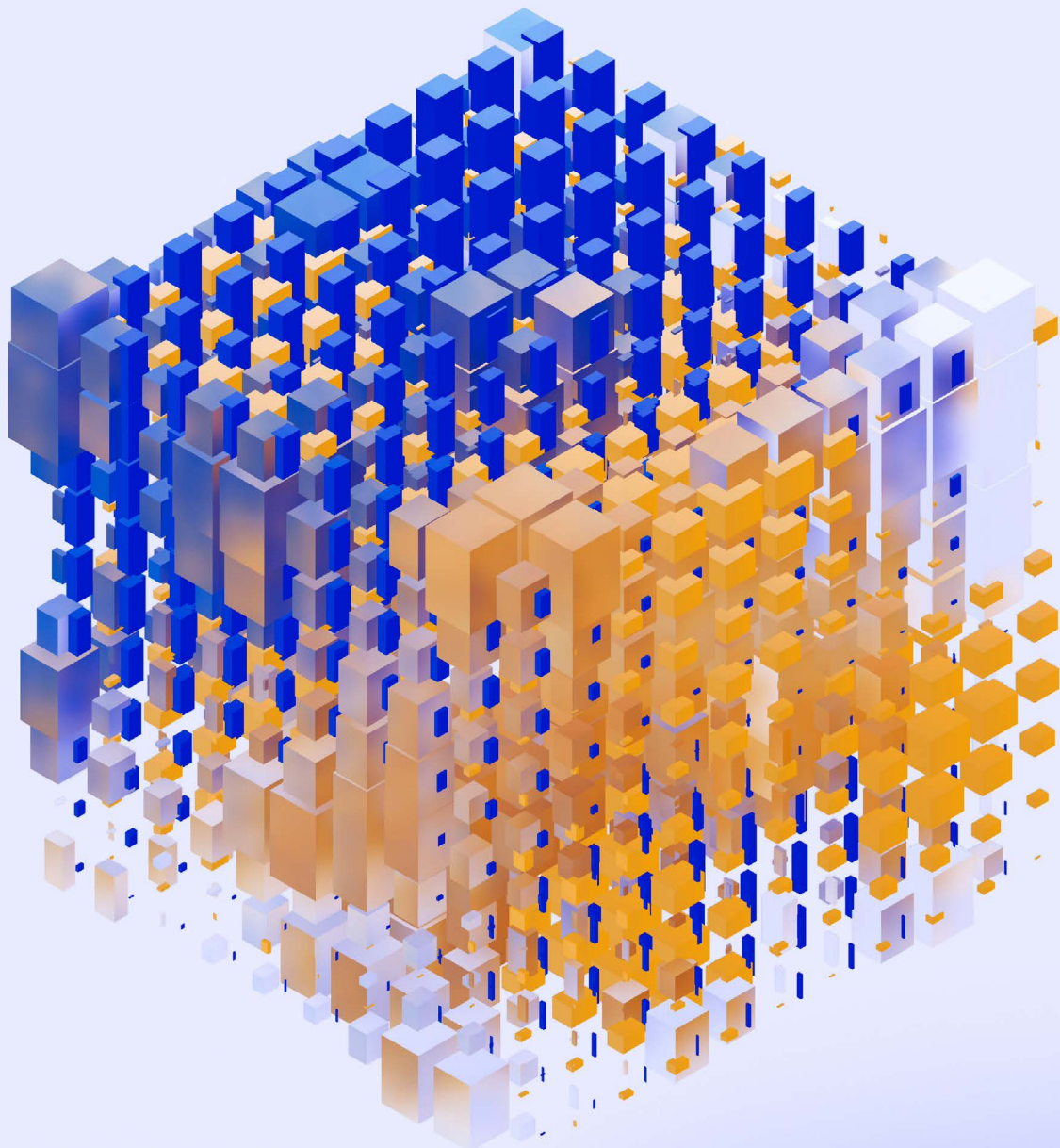

گزارش عملکرد

اقتصاد ایران

۱۴۰۳

در سال

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش عملکرد

اقتصاد ایران

در سال ۱۴۰۳

یادآوری:

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش بر مبنای داده‌هایی است که در زمان انتشار آن (تیر ماه ۱۴۰۴) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند، قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌کند.

گزارش عملکرد اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳

تهیه شده در مرکز تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه

کارشناسان: حسین سلطان‌آبادی، آرین آقابیگی، یاسر پاکدامن، باقر فاندی

طراح ساختار بصری: حنا نیه نیازمند

صفحه آرا: زینب خسروی

خلاصه مدیریتی

رشد مثبت اقتصادی که از سال ۱۳۹۹ به این سو تا حد زیادی به لطف بخش نفت برقرار بود، به رغم تداوم مشکلات ساختاری اقتصاد ایران و نیز تشدید تحریم‌های بین‌المللی، حداقل در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نیز ادامه یافت. از سوی دیگر با روی کار آمدن دولت جدید آمریکا، آهنگ رشد اقتصادی ایران از نیمه دوم سال ۱۴۰۳ کند شد و نهادهای بین‌المللی مانند بانک جهانی حتی رشد اقتصادی منفی را برای ایران در سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی کرده‌اند.

دارد. روند افزایش صادرات نفتی ایران عمدتاً از نیمه دوم سال ۱۳۹۹ و با تغییر فضای سیاسی در آمریکا آغاز شد و در سال‌های بعد تداوم یافت، هر چند همچنان از سطح صادرات پیش از خروج آمریکا از برجام در سال ۱۳۹۷ فاصله دارد. با این حال، رشد صادرات در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ تنها ۱/۶ درصد بوده و احتمالاً افزایش ریسک‌های سیاسی، نظامی و دیپلماتیک منجر به تغییر روند رشد در سال ۱۴۰۴ شود. در این زمینه باید توجه داشت که به نظر می‌رسد تولید روزانه ۳/۳ میلیون بشکه نفت خام از سوی ایران در سال ۱۴۰۳ ظرفیت تولید را به سقف خود نزدیک کرده و محدودیت‌های فنی و فرسودگی تجهیزات و چاه‌های نفتی اجازه افزایش را حداقل در کوتاه‌مدت نمی‌دهند. میانگین قیمت نفت خام سنگین ایران در سال ۱۴۰۳ حدود ۷۸/۷ دلار به ازای هر بشکه بوده که نسبت به سال قبل از آن افت ۵/۶ درصدی را ثبت کرده است. در مجموع، اگرچه بخش نفت کشور در سال ۱۴۰۳ به بهبود نسبی دست یافته، اما استمرار این روند نیازمند گشایش‌های سیاسی، سرمایه‌گذاری‌های فناورانه و ترمیم زیرساخت‌های فرسوده است.

نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ با کاهش ۵/۵ واحد درصدی مواجه شد و به ۷/۶ درصد رسید. به موازات نرخ مشارکت با کاهش ۳/۳ واحد درصدی در همین مدت به ۴۱/۰ درصد تنزل یافت. از آنجایی که نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار) در این دوره یک ساله بدون تغییر مانده و در واقع فرصت‌های شغلی متناسب با رشد جمعیت ایجاد شده و نه بیشتر، کاهش نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۳ ناشی از کاهش نرخ مشارکت بوده است.

بودجه عمومی دولت (شامل منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۲۸,۳۷۱ هزار میلیارد ریال تصویب شد که از رشد ۲۵/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ حکایت داشت. همچنین بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت با رشد ۲۹/۷ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ معادل ۳۷,۴۱۶ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد. به این ترتیب بودجه کل کشور در سال ۱۴۰۳ به ۶۴,۵۸۷ هزار میلیارد ریال بالغ شد که از رشد ۲۹/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ حکایت داشت. در عمل اما منابع و مصارف عمومی دولت به ترتیب برابر با ۳۰,۸۰۰ هزار میلیارد ریال و ۳۱,۲۰۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ تحقق یافته است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب قانون بودجه در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۲۰/۲ درصد بوده و در مقابل، این نسبت برای مصارف عمومی به ۱۲۱/۷ درصد بالغ شده است. اختلاف

برآوردهای مقدماتی بانک مرکزی به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰، از رشد اقتصادی مثبت ۳/۱ درصدی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳^۱ حکایت دارند. سهم بخش نفت از رشد اقتصادی در این مدت تنها ۵/۵ واحد درصد بود که کمترین مقدار از سال ۱۴۰۰ به این سو محسوب می‌شود. سهم بخش نفت از رشد اقتصادی در فصول مختلف سال ۱۴۰۳ روندی نزولی داشته، به نحوی که این سهم در بهار ۱۴۰۳ معادل ۸/۰ واحد درصد، در تابستان معادل ۶/۶ واحد درصد و نهایتاً در پاییز معادل صفر بوده است. در سمت تقاضای اقتصاد، هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰) در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۳ درصدی و در سه فصل ابتدایی آن سال نیز به ترتیب رشد‌های ۱/۵ درصدی، ۲/۳ درصدی و ۶/۲ درصدی را تجربه کردند. در نقطه مقابل، رشد هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۲/۲ واحد درصد کمتر از رشد مصرف بخش خصوصی بود. در همین مدت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص رشد ۳/۴ درصدی را به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ تجربه کرد که ناشی از رشد مثبت در هر سه دسته ماشین‌آلات، ساختمان و سایر بود.

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران نیز رشد اقتصادی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰) در مجموع سال ۱۴۰۳ به ۳/۰ درصد رسید که ۱/۶ واحد درصد کمتر از سال قبل از آن محسوب می‌شود. بر این اساس، رشد اقتصادی ایران در چهار فصل سال ۱۴۰۳ به ترتیب معادل ۴/۶ درصد، ۳/۱ درصد، ۱/۶ درصد و ۲/۹ درصد بود. در گزارش مرکز آمار ایران، رشد زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی که از ۱۰/۳ درصد و ۶/۲ درصد به ترتیب در فصل اول و دوم سال ۱۴۰۳ به ۲/۰ درصد در فصل سوم این سال فرو افتاده بود، در فصل چهارم مجدداً به ۶/۲ درصد صعود کرد تا رشد این زیربخش در مجموع سال ۱۴۰۳ نیز ۶/۲ درصد باشد. با توجه به نقش تأثیرگذار بخش نفت در رشد اقتصادی سال ۱۴۰۳ بر اساس گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی بدون نفت در این سال فراتر از ۲/۱ درصد نرفته است.

بر اساس گزارش بانک مرکزی، رشد ۶/۰ درصدی بخش نفت در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به طور محسوسی کمتر از رشد قابل توجه ۲۰/۳ درصدی این بخش در دوره مشابه سال قبل از آن است. با وجود آن که آمار رسمی صادرات نفتی کشور منتشر نمی‌شود، داده‌های وبسایت تانکر ترکوز نشان می‌دهند که میانگین صادرات روزانه نفت ایران در سال ۱۴۰۳ به طور متوسط حدود ۱/۶ میلیون بشکه در روز بوده و همچنان نسبت به سال‌های بحرانی تحریم در وضعیت مناسبی قرار

۱. آخرین گزارش بانک مرکزی از حساب‌های ملی ایران در زمان تهیه این گزارش مربوط به نه ماهه نخست ۱۴۰۳ است و آمار مربوط به فصل زمستان و کل سال ۱۴۰۳ در این برهه منتشر نشده است.

رشد ۱۹۰/۱ درصدی حکایت دارد. از طرف دیگر، بر اساس گزارش مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، میزان خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در سال ۱۴۰۳ برابر با ۳,۱۹۱/۰ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که کاملاً متفاوت با ارقام درج شده در گزارش‌های بانک مرکزی است. مقایسه ارقام این دو نهاد گویای آن است که بانک‌ها حدود ۱,۱۳۳/۹ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به جای خرید مستقیم از کارگزاری بانک مرکزی در بازار پول، به صورت غیرمستقیم از بازار سرمایه خریداری کرده‌اند تا سهم بانک‌ها از خرید اوراق بدهی منتشرشده در سال ۱۴۰۳ به حدود ۷۰/۹ درصد برسد.

در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳، تراز پرداخت‌های کشورهای غیرمغرب رشد چشمگیر مازاد حساب جاری، با کاهش نسبت به سال قبل از آن همراه بوده است. مازاد حساب کالا با افزایش صادرات نفتی و غیرنفتی و ثبات نسبی واردات، نقش کلیدی در تقویت حساب جاری ایفا کرده و آن را به حدود ۱۶/۲ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسانده است. به موازات، کاهش کسری حساب سرمایه به حدود ۱۴/۰ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نیز نتوانسته است از افت کلی تراز پرداخت‌ها جلوگیری کند، چرا که کاهش شدید در بخش «اشتباها و از قلم افتادگی‌ها»، اثر هر دو بخش حساب کالا و حساب سرمایه را خنثی کرده است. این کاهش هر چند بیانگر بهبود دقت محاسباتی بانک مرکزی است، اما باعث شده تا موازنه پرداخت‌ها تنها به ۷۱۲ میلیون دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ برسد که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ افت ۴۱/۹ درصدی را نشان می‌دهد.

عملکرد تجاری گمرکی کشور در سال ۱۴۰۳ بهبود یافته، به طوری که کسری تراز تجاری گمرکی کشور از ۱۶/۸ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۲ به ۱۴/۵ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است. در سال ۱۴۰۳، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با افزایش‌های ۱۰/۰ درصدی و ۱۵/۶ درصدی مواجه شده، در حالی که واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با کاهش ۰/۸ درصدی و افزایش ۸/۲ درصدی همراه بوده است. سه قلم عمده کالاهای صادراتی در سال ۱۴۰۳ شامل گاز طبیعی، پروپان مایع‌شده و بوتان مایع‌شده بوده و در مقابل طلای خام، ذرت دامی و تلفن‌های همراه هوشمند، سه قلم عمده کالاهای وارداتی در سال ۱۴۰۳ را تشکیل داده‌اند.

بازار آزاد ارز ایران در طول سال ۱۴۰۳ و در نتیجه تحولات سیاسی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی متعدد، نوسان زیادی را تجربه کرد. قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران اولین روز معاملاتی سال ۱۴۰۳ را با رقم حدود ۶۱۹ هزار ریال آغاز و این سال را با رقم حدود ۹۷۸ هزار ریال به پایان رساند که حاکی از رشد ۵۸/۱ درصدی این متغیر مهم اقتصادی در پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به اولین روز معاملاتی آن سال است. قیمت اسکانس و حواله دلار آمریکا در مرکز مبادله ارز و طلای ایران در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با دامنه کمی در نوسان بود اما از آذرماه آن سال با شیب قابل توجهی افزایش یافت. از اوایل آذر ۱۴۰۳ بازار جدیدی تحت عنوان بازار ارز تجاری به مرکز مبادله ارز و طلای ایران افزوده شد که در ابتدا معاملات ارزی به صورت محدود و با نرخ بالاتر در آن صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز

حدود ۱/۵ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به بروز کسری تراز شکلی به مبلغ ۴۰۰ هزار میلیارد ریال شده که با استفاده تنخواه دریافتی از بانک مرکزی تأمین شده است. در این سال درآمدهای عمومی (درآمدهای مالیاتی و گمرکی و سایر درآمدهای جاری دولت) حدود ۱۵,۸۳۹ هزار میلیارد ریال بوده که نشان‌دهنده تحقق ۹۹/۱ درصدی نسبت به مصوب قانون بودجه این سال است. با توجه به برآورد هزینه‌های جاری ۲۳,۳۵۷ هزار میلیارد ریالی دولت در همین مدت (تحقق ۱۲۴/۳ درصدی نسبت به مصوب قانون بودجه ۱۴۰۳)، کسری تراز عملیاتی در این سال به ۷,۵۱۸ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در عین حال، عملکرد واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۱۴۰۳ در حدود ۳,۶۰۱ هزار میلیارد ریال برآورد شده تا تحقق ۵۵/۹ درصدی را نسبت به قانون بودجه مصوب این سال داشته باشد. این در حالی است که عملکرد تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (اعتبارات عمرانی) حدود ۲,۳۸۶ هزار میلیارد ریال برای کل سال ۱۴۰۳ برآورد شده که تحقق ۵۹/۶ درصدی را نسبت به رقم مصوب نشان می‌دهد. بر این اساس برآورد می‌شود که تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) مازاد ۱,۲۱۵ هزار میلیارد ریالی را در سال ۱۴۰۳ تجربه کرده است. عملکرد واگذاری دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۱,۳۶۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده که تحقق ۳۵۵/۹ درصدی را نسبت به قانون بودجه این سال نشان می‌دهد. سهم انتشار اوراق بدهی دولتی و صندوق توسعه ملی از کل واگذاری دارایی‌های مالی در این سال به ترتیب حدود ۴۲/۲ درصد و ۳۷/۶ درصد محاسبه شده است. در مقابل، کل تملک دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ حدود ۲,۸۱۲ هزار میلیارد ریال و معادل ۹۹/۳ درصد رقم مصوب برآورد شده است که حدود ۷۹/۰ درصد از آن مربوط به بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده است. بدین ترتیب خالص واگذاری دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ معادل ۸,۵۴۸ هزار میلیارد ریال برآورد شده که معادل ۲۷/۸ درصد از عملکرد منابع عمومی بودجه در سال ۱۴۰۳ است.

بانک مرکزی در راستای انتشار اوراق نقدی بدهی دولت برای تأمین مالی بودجه عمومی، در سال ۱۴۰۳ با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از دهه دوم اردیبهشت ماه شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد که در این فرآیند تا پایان مهر ماه سال ۱۴۰۳ کل سقف قانونی انتشار اوراق مورد استفاده قرار گرفت. به همین دلیل مجوز انتشار ۲,۷۰۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی جدید (فرا تر از سقف قانون بودجه) از سوی شورای عالی هماهنگی اقتصادی به دولت در این سال داده شد. بدین ترتیب در سال ۱۴۰۳ و در ۳۸ مرحله حراج، ۴,۷۴۶/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مراحه دولتی با نام «اراد» منتشر شد که عرضه آن در این ۳۸ مرحله به طور جمعی به حدود ۲,۳۲۱/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این عرضه با تقاضای ۲,۱۳۹/۱ هزار میلیارد ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده با ۲,۰۵۷/۱ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر این، ۲,۴۴۲/۶ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار) به فروش رسید. بر این اساس، کل اوراق بدهی دولتی معامله‌شده در فرآیند حراج در سال ۱۴۰۳ معادل ۴,۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به فروش ۱,۵۵۱/۱ هزار میلیارد ریالی اوراق بدهی دولتی در فرآیند حراج در سال ۱۴۰۲، از

مصرف‌کننده که طبق گزارش مرکز آمار ایران در فروردین ۱۴۰۳ به ۳۸/۸ درصد رسیده بود، در بهمن آن سال به کف ۳۲/۰ درصد رسید و در نهایت سال ۱۴۰۳ را با ۳۲/۵ درصد به پایان رساند. به رغم عدم انتشار رسمی گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده از سوی بانک مرکزی، طبق آخرین اخبار این نهاد پولی، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده منتهی به پایان اسفند ۱۴۰۳ معادل ۳۵/۸ درصد محاسبه شده که نسبت به نرخ متناظر ۳۲/۵ درصدی اعلام شده از سوی مرکز آمار ایران بالاتر است. به رغم این تفاوت، روند تحولات نرخ‌های تورم مصرف‌کننده محاسبه شده از سوی هر دو نهاد مشابه بوده است. بررسی نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد که دهک‌های پایین هزینه‌ای در ۷ ماه از سال ۱۴۰۳ به ویژه در بهمن آن سال بیشترین فشار تورمی را در تأمین نیازهای اولیه زندگی نسبت به سایر دهک‌های هزینه‌ای متحمل شده‌اند. بر اساس آمار بانک مرکزی، نرخ تورم سالانه تولیدکننده در ادامه روند کاهشی خود که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود، در پایان شهریور ۱۴۰۳ به زیر ۳ درصد فرو افتاد و در دی ۱۴۰۳ به کف ۲۶/۵ درصد رسید، اما از آن ماه به بعد وارد روندی افزایشی شد و در اسفند ۱۴۰۳ به ۲۷/۶ درصد بالغ شد. بر اساس گزارش مرکز آمار نیز نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان هر فصل که در طول سال ۱۴۰۳ دارای روندی کاهشی بود، در پایان زمستان آن سال به ۳۱/۷ درصد افزایش یافت. آمار نرخ تورم سالانه تولیدکننده مرکز آمار ایران اگرچه از نظر مقداری بیشتر از اعداد اعلامی بانک مرکزی است، اما آمار گزارش شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند مشابهی از تغییرات نرخ تورم سالانه تولیدکننده در سال ۱۴۰۳ است.

شاخص‌های کل و هم‌وزن بورس اوراق بهادار تهران در طول سال ۱۴۰۳ به ترتیب ۲۳/۵ درصد و ۷/۱ درصد افزایش یافتند. ارزش کل بازار بورس اوراق بهادار تهران در انتهای سال ۱۴۰۳ با ۱۴/۳ درصد افزایش نسبت به انتهای سال ۱۴۰۲ به ۸۹،۵۶۲ هزار میلیارد ریال رسید که حدود ۹۶/۳ درصد از آن متعلق به بازار سهام بود. همچنین ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ حدود ۱۴/۸ درصد افزایش یافت که به مراتب کمتر از نرخ تورم این سال بود. ارزش معاملات بازارهای صندوق‌های قابل معامله، اوراق بدهی و ابزارهای مشتقه به ترتیب رندهای ۸۱/۶ درصدی، ۱۶/۷ درصدی، ۱۰۲/۴ درصدی و بازار سهام کاهش ۲۵/۱ درصدی را تجربه کردند. مجموع تأمین مالی از طریق بورس و فرابورس با احتساب اوراق بدهی، با ۴۷/۸ درصد افزایش نسبت به سال ۱۴۰۲ به ۱۱،۵۶۹ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ رسید. با توجه به تأمین مالی ۵۹،۶۵۹ هزار میلیارد ریالی کسب‌وکارها از طریق دریافت تسهیلات بانکی در این سال می‌توان عنوان کرد که سهم تأمین مالی از طریق بازار سرمایه با احتساب اوراق بدهی دولتی حدود ۱۶/۲ درصد بوده است. اما از آنجایی که معادل ۶،۰۳۹ هزار میلیارد ریال از تأمین مالی انجام گرفته در بورس تهران و فرابورس ایران مربوط به اوراق بدهی دولتی بوده، با خارج کردن این رقم از مجموع تأمین مالی صورت گرفته در اقتصاد ایران، سهم بازار سرمایه از این تأمین مالی (بدون احتساب اوراق بدهی دولتی) به ۸/۵ درصد کاهش می‌یابد.

ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در قالب بازار جدید انجام شود که این امر در عمل پایانی بر معاملات ارزی با نرخ نیمایی یا به عبارت بهتر راهکاری برای افزایش نرخ ارز نیمایی بود.

در پایان اسفند ۱۴۰۳، نقدینگی با ۲۹/۱ درصد افزایش به ۱۰۱،۷۴۲/۳ هزار میلیارد ریال بالغ شد. نرخ رشد ماهانه نقدینگی در سال ۱۴۰۳ به طور متوسط به ۲/۲ درصد رسید که نسبت به میانگین رشد ماهانه ۱/۸ درصدی آن در سال ۱۴۰۲ بیشتر است. بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک فصول مختلف سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که این متغیر پولی به طور میانگین در فصل بهار حدود ۲/۰ درصد، در تابستان حدود ۲/۸ درصد و در پاییز و زمستان ۱۴۰۳ حدود ۱/۹ درصد در هر ماه رشد داشته است. بنابراین افزایش میانگین نرخ رشد ماهانه نقدینگی در سال ۱۴۰۳ را می‌توان عمدتاً به رشد بیشتر این متغیر در تابستان این سال و آزادسازی بخشی از سپرده‌های قانونی بانک‌ها با هدف پرداخت تسهیلات تکلیفی نسبت داد. بررسی سهم اجزای نقدینگی نشان می‌دهد که پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع ۵۵/۹ درصد از کل نقدینگی را در پایان بهمن ۱۴۰۳ تشکیل داده‌اند که رقم قابل توجهی است. در مقابل، سهم سپرده‌های سه ساله از کل نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱/۸ درصد رسیده که از سهم ۲۳/۷ درصدی سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی کمتر است. از مجموعه این تغییرات می‌توان به این نتیجه رسید که سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در سال ۱۴۰۳ آنچنان جذابیت نداشته است.

پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲،۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد و نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۲۲/۰ درصد افزایش یافته است. بررسی تحولات اجزای این متغیر نشان می‌دهد که خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۵/۹ درصد افزایش یافته و در بین سایر اجزای پایه پولی، بیشترین سهم از رشد را به خود اختصاص داده است. اما برخلاف یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۲ که دارایی‌های خارجی با نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار تسعیر می‌شد، از اسفند سال ۱۴۰۲ به این سو احتمالاً نرخ موزون ارز در بازار متشکل ارزی در پایان هر ماه مبنای تسعیر و تبدیل خالص دارایی‌های خارجی به ریال بوده است. به این ترتیب اگر خالص دارایی‌های خارجی بر مبنای نرخ موزون دلار در پایان هر ماه به معادل دلاری آن تبدیل شود، در پایان بهمن ۱۴۰۳، معادل دلاری خالص سایر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ نه تنها رشد نکرده، بلکه اندکی کاهش نیز یافته است. با توجه به این توضیحات، در عمل مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با نرخ رشد ۲۵/۴ درصدی و سهم از رشد ۱۷/۹ واحد درصدی عامل اصلی رشد یازده ماهه پایه پولی بوده است. خالص بدهی بخش دولتی نیز با سهم از رشد ۸/۸ واحد درصدی در نرخ رشد یازده ماهه پایه پولی عامل بعدی افزایش دهنده پایه پولی در دوره مورد بررسی محسوب می‌شود.

روند کاهشی نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که از اوایل سال ۱۴۰۲ آغاز شده بود تا بهمن سال ۱۴۰۳ ادامه داشت. نرخ تورم سالانه

تنها امتیاز کلی آن با ۱/۳ واحد افزایش به ۴۲/۵ (از ۱۰۰ رسیده است. مانند گزارش سال ۲۰۲۴، تنها کشورهای برونئی، اریتره، سودان، زیمبابوه، ونزوئلا، کوبا و کره شمالی وضعیتی بدتر از ایران داشته‌اند. ایران در بین ۱۴ کشور بررسی شده در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا نیز رتبه آخر را کسب کرده است. علاوه بر این، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران نیز به پیش محیط کسب و کار در ایران می‌پردازد. بر اساس نتایج گزارش این نهاد، شاخص ملی محیط کسب و کار در زمستان ۱۴۰۳ به عدد ۶/۰۱ رسیده است که در مقایسه با شاخص ۶/۰۴ واحدی در زمستان سال ۱۴۰۲، از بهتر شدن اندک محیط کسب و کار در مقایسه با فصل پایانی سال ۱۴۰۲ حکایت دارد، اگرچه نسبت به شاخص ۵/۹۶ واحدی در پاییز ۱۴۰۳، اندکی وضعیت بدتر شده است. لازم به ذکر است که این شاخص عددی بین صفر و ۱۰ است که عدد ۱۰ بدترین وضعیت ممکن را نشان می‌دهد.

چند مؤسسه بین‌المللی به صورت سالانه به ارزیابی درجه آزادی اقتصادی در کشورها می‌پردازند که مؤسسه فریزر و مؤسسه هریتج از مهمترین آنها به شمار می‌روند. آخرین گزارش مؤسسه فریزر که در سال ۲۰۲۴ منتشر شده، حاوی نتایج ارزیابی آزادی اقتصادی ۱۶۵ کشور جهان در سال ۲۰۲۲ است که در آن ایران با کسب رتبه ۱۵۸ و امتیاز کلی ۴/۶۳ (از ۱۰)، نسبت به سال قبل از آن دو پله بهبود داشته است. به رغم این بهبود، ایران همچنان در گروه ۱۰ کشور آخر از نظر آزادی اقتصادی بوده و پس از آن به ترتیب کشورهای آرژانتین، میانمار، الجزایر، سوریه، سودان و زیمبابوه وضعیتی بدتر از ایران داشته‌اند. گزارش سال ۲۰۲۵ مؤسسه هریتج درباره وضعیت آزادی اقتصادی بازه زمانی یک جولای ۲۰۲۳ تا ۳۰ ژوئن ۲۰۲۴ را مورد بررسی قرار داده است. بر این اساس جایگاه ایران در بین ۱۷۶ کشور مورد مطالعه تغییر نکرده و همچنان مانند ۲ سال قبل از آن در رتبه ۱۶۹ قرار دارد و

فهرست مطالب

۸	۱. بخش واقعی
۹	۱-۱. گروه کشاورزی
۱۰	۱-۲. گروه صنایع و معادن
۱۷	۱-۳. گروه خدمات
۱۹	۲. بازار نیروی کار
۲۱	۳. وضعیت مالی و بودجه دولت
۲۱	۳-۱. کلیات لایحه و قانون بودجه ۱۴۰۳
۲۶	۳-۲. عملکرد مالی دولت
۳۱	۳-۳. خصوصی سازی
۳۳	۳-۴. طرح هدفمندی یارانه ها
۳۵	۴. تراز پرداخت ها
۳۹	۵. بازار ارز
۴۱	۶. متغیرهای پولی و اعتباری
۴۱	۶-۱. کل های پولی
۴۴	۶-۲. منابع و مصارف بانکی
۴۶	۷. تورم
۴۹	۸. بازار سرمایه
۴۹	۸-۱. بورس اوراق بهادار تهران
۵۲	۸-۲. فرابورس ایران
۵۵	۹. محیط کسب و کار
۵۵	۹-۱. بررسی محیط کسب و کار کشور از نظر آزادی اقتصادی و فساد
۵۷	۹-۲. نتایج پایش محیط کسب و کار از سوی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران
۶۰	۱۰. نکات کلیدی

۱. بخش واقعی

اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳ علاوه بر تداوم مشکلات ساختاری همچون کسری بودجه، نوسان بازار ارز، معضلات نظام بانکی، قوانین غیرشفاف و کم‌ثبات و دخالت‌های بیش از حد دولت در امور بنگاه‌ها، با تشدید ناترازی انرژی و فشار بیشتر تحریم‌ها و فضای نااطمینانی دست به گریبان بود. با این وجود و بر اساس آخرین داده منتشرشده حساب‌های ملی از سوی بانک مرکزی در زمان تهیه این گزارش، رشد مثبت اقتصادی که از سال ۱۳۹۹ به این سو تا حد زیادی به لطف بخش نفت برقرار بوده، حداقل در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نیز ادامه یافت، اگرچه با روی کار آمدن دولت جدید آمریکا، آهنگ رشد اقتصادی ایران از نیمه دوم سال ۱۴۰۳ کند شده و نهادهای بین‌المللی مانند بانک جهانی، حتی رشد اقتصادی منفی را برای ایران در سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی کرده‌اند.

اقتصادی در فصول مختلف سال ۱۴۰۳ روندی نزولی داشته، به نحوی که این سهم در بهار ۱۴۰۳ معادل ۰/۸ واحد درصد، در تابستان معادل ۰/۶ واحد درصد و نهایتاً در پاییز معادل صفر بوده است. اثر منفی بخش نفت بر رشد اقتصادی در زمستان ۱۴۰۳ و فصول بعدی آن دور از انتظار نیست و این مهم عمدتاً ریشه در رویکرد دولت جدید آمریکا دارد. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی سال‌های اخیر را برای گروه‌های اصلی اقتصاد کشور نشان می‌دهد.

برآوردهای مقدماتی بانک مرکزی نشان می‌دهند که در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳، کل ارزش افزوده ایجادشده در اقتصاد کشور حدود ۱۵۴٫۱۶۷ هزار میلیارد ریال بوده که به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰، از رشد اقتصادی مثبت ۳/۱ درصدی حکایت دارد. البته باید توجه داشت که بدون در نظر گرفتن بخش نفت، رشد اقتصادی به ۲/۹ درصد در همین مدت تنزل می‌یابد. سهم بخش نفت از رشد اقتصادی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تنها ۰/۵ واحد درصد بوده که کمترین مقدار از سال ۱۴۰۰ به این سو محسوب می‌شود. سهم بخش نفت از رشد

جدول ۱. نرخ رشد اجزای تولید ناخالص داخلی و سهم از رشد آنها به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ و سهم آنها از کل تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری (درصد)

گروه‌های فعالیت	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳			سهم از کل در نه ماهه نخست ۱۴۰۳
					بهار	تابستان	پاییز	
گروه کشاورزی	۲/۶	-۴/۳	۳/۷	۰/۸	۳/۲	۳/۸	۴/۱	۱۴/۷
گروه نفت	۱۱/۳	۱۳/۹	۹/۶	۱۸/۸	۹/۹	۷/۸	-۱	۸/۴
گروه صنایع و معادن	۱۲/۱	۲/۷	۸/۹	۵/۱	۲/۸	۱/۰	۳/۴	۲۷/۵
گروه خدمات	-۰/۵	۵/۷	۱/۲	۴/۰	۲/۱	۲/۵	۴/۳	۴۹/۴
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)	۴/۷	۳/۴	۴/۲	۴/۰	۲/۵	۲/۳	۳/۹	۹۱/۶
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه	۵/۱	۴/۰	۴/۶	۵/۰	۳/۱	۲/۷	۳/۶	۱۰۰/۰

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نه ماهه سال ۱۴۰۳ و سری زمانی حساب‌های ملی

این هزینه‌ها ثبت شد. در نقطه مقابل، رشد هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۰/۲ واحد درصد کمتر از رشد مصرف بخش خصوصی بود و در سال ۱۴۰۲ حتی رشد منفی را تجربه کرده بود.

پس از تجربه تقریباً مستمر کاهش سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰، از سال ۱۳۹۹ به این سو رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز مثبت شد و در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۴ درصدی را به

در سمت تقاضای اقتصاد، هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی (بهت قیمت‌های ثابت) در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۳ درصدی را به ثبت رساند. شایان ذکر است هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی که از نیمه دوم سال ۱۳۹۶ تا فصل پایانی سال ۱۳۹۹ و تقریباً همزمان با کابینه اول ترامپ در آمریکا رشدهای منفی را تجربه کرده بود، از انتهای سال ۱۳۹۹ به این سو و تقریباً همزمان با ریاست جمهوری بایدن در آمریکا رشدهای مثبت را تجربه کرد. در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ نیز به ترتیب رشدهای ۱/۵ درصدی، ۲/۳ درصدی و ۶/۲ درصدی برای

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به شکل ماشین‌آلات در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۴/۱ درصد و به شکل ساختمان معادل ۲/۷ درصد بوده است. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن نشان می‌دهد.

قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ تجربه کرد. نکته قابل توجه این است که رقم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به قیمت‌های ثابت در سال ۱۴۰۳ همچنان کمتر از سال‌های ابتدایی دهه ۱۳۹۰ است. به هر حال رشد مثبت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ در هر سه دسته ماشین‌آلات، ساختمان و سایر رقم خورده است. رشد

جدول ۲. نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ و سهم آنها از کل هزینه ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری (درصد)

سهم از کل در نه ماهه نخست ۱۴۰۳	۱۴۰۳				۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
	نه ماهه نخست	پاییز	تابستان	بهار					
۴۳/۸	۳/۳	۶/۲	۲/۳	۱/۵	۱/۶	۵/۳	۶/۵	-۰/۵	مصرف خصوصی
۱۲/۰	۳/۱	۷/۹	۴/۴	-۳/۴	-۰/۶	-۰/۸	۹/۰	-۰/۳	مصرف دولتی
۲۳/۹	۳/۴	۴/۴	۳/۳	۲/۲	۶/۳	۹/۲	۴/۵	۴/۶	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۱۲/۵	۴/۱	۶/۳	۴/۳	۰/۲	۶/۲	۱۴/۷	۱۴/۴	۳/۷	ماشین‌آلات
۱۱/۰	۲/۷	۱/۶	۲/۴	۴/۲	۷/۰	۳/۵	-۳/۱	۴/۲	ساختمان
۰/۵	۲/۹	۶/۹	۴/۳	-۲/۰	-۴/۴	۲۲/۱	-۳/۱	۳۹/۶	سایر
۲۲/۲	۷/۶	۶/۳	۵/۱	۱۲/۰	۱۳/۲	۷/۷	۵/۶	-۱۰/۰	صادرات کالاها و خدمات
۲۴/۰	-۳/۱	-۹/۲	-۰/۲	۰/۸	۱/۵	۸/۸	۲۲/۰	-۲۰/۹	واردات کالاها و خدمات
۱۰۰/۰	۳/۷	۳/۹	۳/۵	۳/۹	۵/۳	۴/۴	۴/۱	۴/۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار

مآخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نه ماهه سال ۱۴۰۳ و سری زمانی حساب‌های ملی

به ترتیب در فصل اول و دوم سال ۱۴۰۳ به ۲/۰ درصد در فصل سوم این سال فرو افتاده بود، در فصل چهارم مجدداً به ۶/۲ درصد صعود کرده است تا رشد این زیربخش در مجموع سال ۱۴۰۳ نیز ۶/۲ درصد باشد. با توجه به نقش تأثیرگذار بخش نفت در رشد اقتصادی سال ۱۴۰۳ بر اساس گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی بدون نفت در این سال فراتر از ۲/۱ درصد نرفته است.

در کنار بانک مرکزی، مرکز آمار ایران نیز نسبت به انتشار حساب‌های ملی اقدام می‌کند. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، رشد اقتصادی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰) در مجموع سال ۱۴۰۳ به ۳/۰ درصد رسیده که ۱/۶ واحد درصد کمتر از سال قبل از آن محسوب می‌شود. بر این اساس رشد اقتصادی ایران در چهار فصل سال ۱۴۰۳ به ترتیب معادل ۴/۶ درصد، ۳/۱ درصد، ۱/۶ درصد و ۲/۹ درصد بوده است. در این گزارش رشد زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی که از ۱۰/۳ درصد و ۶/۲ درصد

۱-۱. گروه کشاورزی

ندارد. همچنین این آمار با گزارش مرکز آمار از حساب‌های ملی نیز تناسب ندارد. در گزارش حساب‌های ملی مرکز آمار ایران، گروه کشاورزی صرفاً به دو زیرمجموعه با عناوین «کشاورزی، شکار و جنگلداری» و «ماهگیری» دسته‌بندی می‌شود. زیرگروه ماهگیری که سهم بسیار ناچیزی در تولید ناخالص داخلی دارد و ارزش افزوده آن معمولاً با نوسان زیاد همراه بوده و تغییرات آن وابستگی چندانی به تغییرات سایر بخش‌های حساب‌های ملی ندارد، در سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۳/۲ درصد داشته است. رشد زیرگروه کشاورزی، شکار و جنگلداری نیز در این سال معادل ۳/۲ درصد بوده تا رشد کل گروه کشاورزی در سال ۱۴۰۳

در آمار حساب‌های ملی ایران، گروه کشاورزی شامل زراعت، باغداری، جنگلداری، شکار، دامداری، مرغداری و ماهگیری می‌شود. این در حالی است که در گزارش مقدماتی بانک مرکزی از تحولات بخش واقعی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳، به جزییات زیرمجموعه‌های گروه کشاورزی اشاره‌ای نشده و صرفاً به طور خلاصه عنوان شده است که تولید محصولات زراعی، باغی و محصولات اصلی دامی در این مدت نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ به ترتیب معادل ۱۴/۸ درصد، ۸/۴ درصد و ۴/۵ درصد افزایش یافته است. این میزان افزایش تولید محصولات کشاورزی با رشد اقتصادی ۳/۷ درصدی عنوان‌شده برای این بخش همخوانی

اقتصاد ایران حدود ۱۴/۷ درصد (بیشتر از سهم ۸/۴ درصدی گروه نفت و گاز) بوده، در حالی که مرکز آمار ایران این سهم را برای مدت مشابه معادل ۸/۷ درصد و برای کل سال ۱۴۰۳ معادل ۷/۴ درصد گزارش کرده است. طبیعتاً کاهش نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در فصل زمستان منجر به کمتر شدن سهم بخش کشاورزی از کل ارزش افزوده اقتصاد در کل سال نسبت به نه ماهه نخست می‌شود.

طبق گزارش گمرک ایران، صادرات محصولات کشاورزی در سال ۱۴۰۳ با افزایش حدوداً ۲۹ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲ به ۵/۲ میلیارد دلار رسید. عمده‌ترین محصولات صادراتی کشاورزی در این سال شامل انواع پسته (۱/۵ میلیارد دلار)، گوجه فرنگی (۲۳۳ میلیون دلار) و خرما (۲۰۵ میلیون دلار) بودند. عراق با سهم حدوداً ۴۰ درصدی از کل صادرات کشاورزی ایران در سال ۱۴۰۳، بزرگترین مقصد صادراتی در این زمینه بود. طبق گفته وزیر جهاد کشاورزی، به‌بود ۳ میلیارد دلاری تراز تجاری بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۳ منجر به مثبت شدن این تراز در این سال (برخلاف تراز تجاری منفی بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۲) شد.

هم معادل ۳/۲ درصد باشد که به طور قابل توجهی بیشتر از رشد منفی ۲/۴ درصدی این گروه در سال ۱۴۰۲ است. همچنین در گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی گروه کشاورزی در چهار فصل سال ۱۴۰۳ مثبت و به ترتیب معادل ۲/۳ درصد، ۳/۱ درصد، ۴/۲ درصد و ۲/۵ درصد بوده است. در گزارش بانک مرکزی نیز رشد بخش کشاورزی در هر سه فصل نخست سال ۱۴۰۳ مثبت بوده و صرفاً اندکی بیشتر از ارقام متناظر مرکز آمار است (به ترتیب ۳/۲ درصد، ۳/۸ درصد و ۴/۱ درصد). بنابراین به نظر می‌رسد که در سال ۱۴۰۳ برخلاف سال ۱۴۰۲، شرایط آب و هوایی برای بخش کشاورزی مناسب بوده است. بر اساس اطلاعات ثبت شده در ایستگاه‌های هواشناسی، مجموع بارش سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ (از مهر ۱۴۰۲ تا مهر ۱۴۰۳) نسبت به سال زراعی قبل از آن معادل ۲۲/۳ درصد افزایش داشته است. طبق گزارش بانک مرکزی بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۲ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ تنها ۰/۸ درصد منبسط شده بود.

سهم گروه کشاورزی از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری در گزارش‌های دو مرجع آماری بسیار متفاوت است. در گزارش بانک مرکزی و در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳، سهم گروه کشاورزی از کل ارزش افزوده

۱-۲. گروه صنایع و معادن

مرکز آمار نیز از سال ۱۴۰۰ به این سو روندی نزولی داشته است. در دسته‌بندی مرکز آمار ایران، گروه صنعت به جز استخراج نفت و گاز طبیعی شامل زیربخش‌های سایر معادن، صنعت، توزیع گاز طبیعی، تأمین آب و برق و نهایتاً ساختمان می‌شود. در سال ۱۴۰۳ و طبق گزارش مرکز آمار، رشد زیربخش صنعت به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۱/۶ درصد بوده که کاهش ۰/۳ واحد درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

در زیرگروه استخراج معدن و طبق گزارش بانک مرکزی، رشد ۳/۱ درصدی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تحقق یافته، در حالی که رشد زیربخش «سایر معادن به جز نفت و گاز طبیعی» در گزارش مرکز آمار برای کل سال ۱۴۰۳ معادل ۰/۵ درصد عنوان شده است. با این حال هر دو منبع آماری از کاهش رشد این زیربخش در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل از آن حکایت دارند. در زیرگروه ساختمان (شامل ساختمان‌های مسکونی و غیرمسکونی، جاده‌سازی، سدسازی و موارد مشابه دیگر) رشد ۳/۳ درصدی برای نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ توسط بانک مرکزی گزارش شده که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ از افزایش ۲/۵ واحد درصدی حکایت دارد، اما از رشد ۴/۳ درصدی این زیربخش در مجموع سال ۱۴۰۲ کمتر است. در نقطه مقابل داده‌های منتشر شده از سوی مرکز آمار ایران از رشد اندک ۰/۵ درصدی زیربخش ساختمان در سال ۱۴۰۳ حکایت دارند که ۳/۱ واحد درصد کمتر از رشد این زیربخش در سال ۱۴۰۲ است. سایر شواهد و قرائن نیز از رکود نسبی این زیربخش در سال ۱۴۰۳ حکایت دارند.

طبق گزارش بانک مرکزی، گروه صنایع و معادن ۲۷/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را به قیمت‌های جاری در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تشکیل داده است که ۱/۷ واحد درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۲ محسوب می‌شود. سهم این گروه از اقتصاد ایران از سال ۱۳۹۹ به این سو روندی نزولی داشته که تا حدی ناشی از افزایش سهم بخش نفت و گاز از اقتصاد در همین بازه زمانی بوده است. این گروه به پنج زیرمجموعه «صنعت»، «استخراج معدن»، «تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا»، «آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه» و «ساختمان» تقسیم می‌شود که به ترتیب رشدهای ۲/۱ درصدی، ۳/۱ درصدی، ۲/۲ درصدی، ۰/۱ درصدی و ۳/۳ درصدی را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند. زیرگروه صنعت از فصل سوم سال ۱۴۰۰ به این سو همواره رشدهای مثبت را تجربه کرده است، اگرچه رشد این زیربخش در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ روندی نزولی داشته است.

در گزارش مرکز آمار از حساب‌های ملی سال ۱۴۰۳، گروه صنعت سهم ۵۰/۴ واحد درصدی از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری دارد. البته باید توجه داشت که برخلاف بانک مرکزی، مرکز آمار بخش نفت و گاز را به عنوان یک گروه مجزا در نظر نگرفته و تحت عنوان استخراج نفت و گاز طبیعی در زیرمجموعه گروه صنعت قرار می‌دهد. با خارج کردن استخراج نفت و گاز از زیرمجموعه صنعت، سهم گروه صنعت از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری به ۲۷/۶ درصد تقلیل می‌یابد که بسیار نزدیک به رقم متناظر در گزارش بانک مرکزی است. سهم گروه صنعت (بدون استخراج نفت و گاز طبیعی) از اقتصاد طبق گزارش

است. در گزارش مرکز آمار ایران رشد زیربخش تأمین آب و برق معادل ۲/۴ درصد برای کل سال ۱۴۰۳ عنوان شده است و زیربخش توزیع گاز طبیعی نیز رشد اندک ۰/۵ درصدی در این سال داشته است.

در مجموع و طبق گزارش بانک مرکزی، گروه صنایع و معادن رشد ۲/۴ درصدی را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده که ۲/۰ واحد درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۲ است. طبق گزارش مرکز آمار ایران رشد گروه صنعت (بدون احتساب استخراج نفت و گاز طبیعی) در سال ۱۴۰۳ معادل ۱/۳ درصد بوده که ۰/۴ واحد درصد بیشتر از سال ۱۴۰۲ محسوب می‌شود. جدول ۳ جزئیات آمار رشد زیرمجموعه‌های گروه صنایع و معادن را طبق گزارش بانک مرکزی نشان می‌دهد.

جدول ۳. نرخ رشد زیرمجموعه‌های گروه صنایع و معادن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)

گروه صنایع و معادن	۱۴۰۳				۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹
	پاییز	تابستان	بهار	نه‌ماهه‌نخست				
گروه صنایع و معادن	۲/۴	۱/۰	۲/۸	۵/۱	۸/۹	۲/۷	۱۲/۱	
استخراج معدن	۳/۱	۳/۰	۴/۶	۴/۷	۱۶/۸	۱۳/۱	۱۱/۹	
صنعت	۲/۱	-۰/۳	۲/۳	۵/۳	۱۰/۰	۳/۴	۱۳/۴	
برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۲/۲	-۰/۷	۲/۷	۳/۹	۲/۲	۳/۱	۶/۶	
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	-۰/۱	-۰/۶	۱/۴	۱/۸	۱/۴	۴/۵	۶/۲	
ساختمان	۳/۳	۳/۰	۳/۹	۴/۳	-۰/۳	-۵/۴	۸/۲	

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نه ماهه سال ۱۴۰۳ و سری زمانی حساب‌های ملی

داده‌های منتشرشده از سوی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران نشان می‌دهد که متوسط شاخص تعدیل فصلی‌شده مدیران خرید (شامخ) در بخش صنعت در طول سال ۱۴۰۳ معادل ۴۹/۷ واحد بوده است. متوسط این شاخص در طول سال قبل از آن بیش از ۵۲ واحد رقم خورده بود. باید توجه داشت که این شاخص در هر ماه، تغییر وضعیت نسبت به ماه قبل را اندازه‌گیری می‌کند و بالاتر از ۵۰ بودن آن نشان‌دهنده بهبود وضعیت نسبت به ماه قبل و پایین‌تر از ۵۰ بودن آن نشان‌دهنده بدتر شدن وضعیت نسبت به ماه قبل است. شاخص تعدیل فصلی‌شده بخش صنعت در هفت ماه از مجموع ۱۲ ماه سال ۱۴۰۳ کمتر از ۵۰ بوده است. بنابراین در این بخش و در طول سال ۱۴۰۳ عمدتاً وضعیت روند بدتر شدن را طی کرده است. مؤلفه‌های اصلی شامخ کل صنعت شامل مقدار تولید محصولات، میزان سفارشات جدید مشتریان، سرعت انجام و تحویل سفارش، موجودی مواد اولیه خریداری‌شده و میزان استخدام و بکارگیری نیروی انسانی می‌شوند.

بخش نفت

طبق آخرین گزارش بانک مرکزی از تحولات بخش واقعی، ارزش افزوده بخش نفت در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ رشد ۶/۰ درصدی را تجربه کرده، در حالی که این رشد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ برابر ۲۰/۳ درصد بوده است. در واقع رشد گروه نفت اگرچه در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ مثبت و قابل توجه بوده، اما نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن کاهش ۱۴/۳ واحد درصدی را تجربه کرده است.

زیرگروه تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا حداقل در دو دهه گذشته جزو محدود بخش‌های حساب‌های ملی بوده که حتی در دوره‌های رکودی نیز معمولاً به رشد خود ادامه داده است و دلیل این امر را می‌توان در رشد نسبتاً یکنواخت جمعیت و نیازهای مصرفی برق و گاز جست‌وجو کرد. به این ترتیب و طبق گزارش بانک مرکزی، رشد این زیربخش در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۲/۲ درصد بوده که البته نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ از کاهش ۲/۲ واحد درصدی حکایت دارد. استدلال مشابهی را اگرچه می‌توان در مورد رشد نسبتاً یکنواخت زیرگروه آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه به کار برد، اما این زیربخش برخلاف سال‌های گذشته رشد ناچیز ۰/۱ درصدی را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده

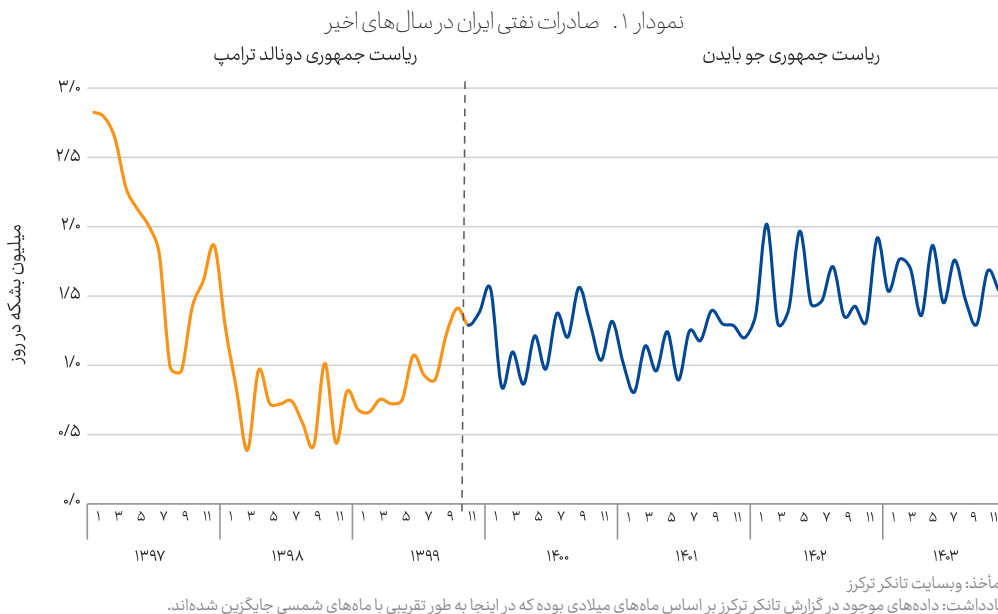
شاخص تولید کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ که از سوی بانک مرکزی منتشر شده، رشد ۱/۸ درصدی را نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد. در این مدت بیشترین رشد شاخص با ۱۸/۰ درصد مربوط به گروه «تولید سایر مصنوعات» بوده است. در نقطه مقابل بیشترین افت شاخص در این مدت با ۱۰/۳ درصد به گروه صنایع تولید چرم و مصنوعات چرمی اختصاص داشته است. شاخص گروه تولید فلزات اساسی که حدود ۳۶/۹ درصد از ارزش افزوده کارگاه‌های بزرگ صنعتی را در اختیار دارد، در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تغییر چندانی نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ نداشته است. جایگاه بعدی صنایع بزرگ کشور متعلق به گروه تولید مواد و محصولات شیمیایی است که حدود ۲۷/۷ درصد از کل تولید صنایع بزرگ کشور سهم دارد. شاخص تولید این گروه در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۶ درصدی را نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است. شاخص تولید مواد غذایی به عنوان سومین صنعت بزرگ کشور با سهم ۶/۹ درصدی از کل ارزش افزوده صنایع بزرگ، بیشترین رشد را در بین صنایع کلیدی کشور داشته و افزایش ۵/۰ درصدی را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ ثبت کرده است. شاخص تولید در گروه تولید محصولات کانی غیرفلزی با سهم ۵/۳ درصدی از تولید صنایع بزرگ در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بدون تغییر نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن بوده و در همین مدت شاخص تولید در دو گروه تولید وسایل نقلیه موتوری و تولید داروها و فرآورده‌های دارویی با سهم‌های ۴/۱ درصدی و ۳/۳ درصدی از کل تولید صنایع بزرگ به ترتیب معادل ۴/۳ درصد و ۲/۱ درصد رشد داشته است. به این ترتیب شرایط تولید برای محصولات کانی فلزی و غیرفلزی در سال ۱۴۰۳ چندان مساعد نبوده است.

سطحی کمتر از یک میلیون بشکه در روز رسید و در برخی ماه‌ها حتی به زیر ۵۰۰ هزار بشکه در روز سقوط کرد. کاهش تقاضای جهانی نفت در پی همه‌گیری کرونا در سال ۱۳۹۹ نیز به تثبیت صادرات نفتی ایران در سطوح پایین کمک کرد.

از نیمه‌ی دوم سال ۱۳۹۹، همزمان با آغاز دوره ریاست‌جمهوری جو بایدن در آمریکا، روند نزولی صادرات نفت ایران متوقف و به تدریج صعودی شد. البته تحریم‌های آمریکا به طور رسمی لغو نشدند، اما فضای سیاسی جدید و تمرکز دولت بایدن بر احیای دیپلماسی، در عمل باعث فضای باز بیشتری شد. به این ترتیب میانگین صادرات نفتی ایران از ۹۸۲ هزار بشکه در روز در سال ۱۳۹۹ به ۱/۶ میلیون بشکه در روز در سال ۱۴۰۲ رسید.

آمار صادرات نفتی ایران در سال‌های اخیر بسیار محرمانه تلقی شده و تقریباً هیچ آمار رسمی از آن منتشر نمی‌شود. طبق اطلاعات دریافتی از وبسایت تانکر ترکرز^۱، صادرات نفتی ایران در سال ۱۴۰۳ به طور متوسط معادل ۱/۶ میلیون بشکه در روز بوده است. نمودار ۱ صادرات نفتی ایران را از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۴۰۳ مطابق با داده‌های این وبسایت نشان می‌دهد. وابستگی صادرات نفتی ایران به رفتار تحریمی ایالات متحده آمریکا در این نمودار نمایان است.

با آغاز دور جدید فشارهای بین‌المللی و خروج دولت ترامپ از توافق هسته‌ای (برجام) در اردیبهشت ۱۳۹۷، صادرات نفتی ایران با افتی سریع و مستمر مواجه شد. تا پایان سال ۱۳۹۸، صادرات نفتی ایران به

از سال ۱۳۹۹ بوده، در حالی که نسبت به سال ۱۴۰۲ تنها رشد ۱/۶ درصدی را نشان می‌دهد. در واقع انتخاب مجدد دونالد ترامپ به عنوان رئیس‌جمهور آمریکا تا پایان سال ۱۴۰۳ تأثیر معناداری در روند صادرات نفتی ایران نداشته که یک دلیل آن می‌تواند باز بودن دریاچه مذاکرات هسته‌ای بین طرفین باشد.

صادرات نفتی ایران در سال ۱۴۰۳ و مقاصد آن به تفکیک ماه در جدول ۴ ذکر شده و از ۱/۲۹ میلیون بشکه در روز تا ۱/۸۷ میلیون بشکه در روز متغیر بوده است. نوسان ماهانه در این دوره عمدتاً تابع شرایط سیاسی، مذاکرات هسته‌ای و تغییرات در بازار جهانی نفت بوده است. میانگین صادرات روزانه نفت ایران در سال ۱۴۰۳ حدود ۶/۱۳ درصد بیشتر

۱. تانکر ترکرز یک سرویس آنلاین مستقل است که به ردیابی و گزارش‌گیری از حمل و نقل نفت خام و میعانات گازی در نقاط جغرافیایی مختلف می‌پردازد. این وبسایت از داده‌های ماهواره‌ای روزانه، تصاویر ساحلی و اطلاعات ای‌آی‌اس (سیستم شناسایی خودکار) برای تحلیل‌ها و گزارش‌های صادرات دریایی استفاده می‌کند.

جدول ۴. مقاصد صادراتی نفتی ایران در سال ۱۴۰۳ (بشکه در روز)

ماه	چین	عمان	سوریه	امارات	ناشناخته	مجموع
آوریل	۱,۳۸۸,۰۷۳	-	۵۷,۴۹۰	۶۴,۹۶۹	۲۳,۹۷۲	۱,۵۳۴,۸۰۵
مه	۱,۴۷۶,۹۱۱	۱۰,۲۸۳	۶۷,۷۷۶	۶۵,۴۵۶	۶۷,۹۱۶	۱,۷۶۴,۱۷۶
ژوئن	۱,۴۷۳,۴۲۶	-	۳۶,۵۰۳	۱۱۸,۱۱۵	۳۷,۹۲۱	۱,۶۹۹,۴۳۱
ژوئیه	۱,۴۸۳,۷۱۷	-	۱۰۷,۷۹۰	۸۸,۳۶۲	-	۱,۷۵۹,۸۶۹
اوت	۱,۲۹۵,۲۴۳	-	۵۲,۶۰۸	۱۱,۸۵۷	-	۱,۳۵۹,۷۰۸
سپتامبر	۱,۷۸۳,۱۲۷	-	۳۶,۱۸۵	۱۲,۲۲۹	۳۳,۴۷۸	۱,۸۶۵,۰۲۸
اکتبر	۱,۳۵۹,۵۸۵	-	۵۷,۲۴۷	۳۴,۵۸۲	-	۱,۴۵۱,۴۱۴
نوامبر	۱,۶۹۷,۹۸۷	-	۶۱,۰۹۵	-	-	۱,۷۵۹,۰۸۲
دسامبر	۱,۴۳۰,۹۸۸	-	۸,۹۷۰	-	۲۸,۶۸۳	۱,۴۶۸,۵۹۹
ژانویه	۱,۲۷۰,۸۶۵	-	-	۱۳,۹۶۹	۹,۶۷۷	۱,۲۹۴,۵۱۱
فوریه	۱,۶۸۱,۴۴۴	-	-	-	-	۱,۶۸۱,۴۴۴
مارس	۱,۴۸۵,۲۱۵	-	-	۲۳,۰۵۹	۳۲,۲۲۶	۱,۵۴۰,۵۴۰

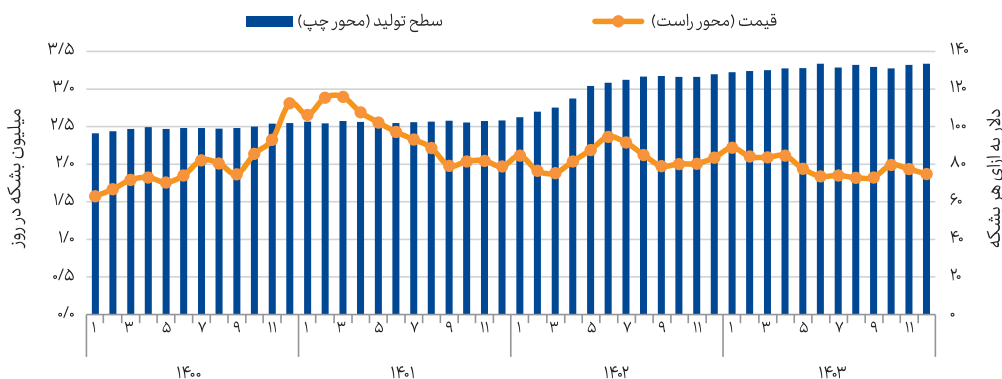
مأخذ: ویسایت تانکر ترکرز
یادداشت: داده‌های موجود در گزارش تانکر ترکرز بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی ماه‌های معادل با ماه‌های سال ۱۴۰۳ در نظر گرفته شده است.

دستیابی نیست. نمودار ۲ متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا پایان سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

قیمت نفت خام سنگین ایران پس از کاهش شدید در دوران همه‌گیری کرونا در سال ۱۳۹۹ با روندی فزاینده به فراتر از یکصد دلار در هر بشکه در ماه‌های ابتدایی سال ۱۴۰۱ رسید، اگرچه پس از آن به طور نسبی روندی کاهشی داشت. میانگین قیمت هر بشکه نفت خام سنگین ایران در سال ۱۴۰۳ به ۷۸/۷ دلار به ازای هر بشکه رسید که نسبت به میانگین سال ۱۴۰۲ کاهش ۵/۶ درصدی را نشان می‌دهد.

انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود. بر اساس این گزارش‌ها، کل تولید نفت خام کشور در ماه مارس ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با اسفند ۱۴۰۳)، به حدود ۳/۳ میلیون بشکه در روز رسید که نسبت به ماه مشابه سال قبل از آن، رشد ۴/۳ درصدی را نشان می‌دهد. میانگین تولید نفت در سال ۱۴۰۳ حدود ۳/۳ میلیون بشکه در روز بود که نسبت به میانگین ۳/۰ میلیون بشکه در روز در سال ۱۴۰۲، رشد ۹/۴ درصدی را نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد که به دلیل محدودیت‌های فنی و فرسودگی تجهیزات و چاه‌های نفتی، تولید نفت ایران به حد بالای خود نزدیک شده و افزایش بیشتر تولید نفت ایران در کوتاه‌مدت قابل

نمودار ۲. متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه
یادداشت: داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

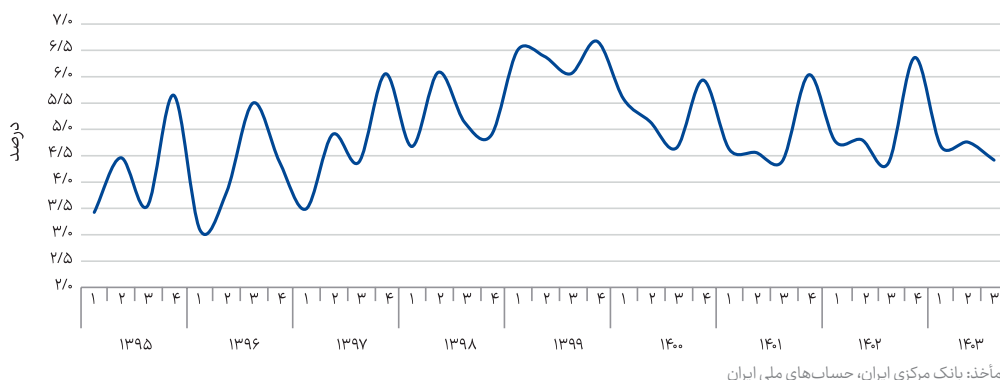
افزوده بخش ساختمان به تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری از ۴/۶۴ درصد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۴/۶۱ درصد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده که حاکی از کاهش اندک ۰/۰۳ واحد درصدی است. مطابق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، طی سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۲ ارزش افزوده بخش ساختمان به طور متوسط ۴/۸ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را شامل می‌شد که نمایانگر سهم بالای ارزش افزوده بخش ساختمان در اقتصاد کشور است. نسبت یاد شده طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ به طور میانگین معادل ۴/۶۵ درصد بوده است. مقایسه این نسبت در سال ۱۴۰۳ با متوسط سال‌های پیشین اگرچه کاهش اندکی را نشان می‌دهد، اما نمی‌تواند نشانه‌ای از رکود در این بخش حداقل از منظر این شاخص باشد.

با وجود بهبود نسبی صادرات نفتی ایران در سال‌های اخیر، سطح صادرات نفت ایران همچنان فاصله معناداری با دوران برقراری برجام دارد. در واقع برخلاف میزان تولید، می‌توان در کوتاه‌مدت به افزایش نسبی میزان صادرات نفت در صورت توافق مجدد هسته‌ای امید داشت.

بخش مسکن

نسبت ارزش افزوده بخش ساختمان به تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری از سال ۱۳۹۵ تا فصل سوم سال ۱۴۰۳ در نمودار ۳ نمایش داده شده است. البته از آنجایی که این نمودار تحولات فصلی را نشان می‌دهد، دارای اثر فصلی است و برای مقایسه باید هر فصل را با فصل مشابه سال‌های دیگر مقایسه کرد. نسبت ارزش

نمودار ۳. نسبت ارزش افزوده بخش ساختمان به تولید ناخالص داخلی

رشد داشته است. سهم شهر تهران از این مجوزها در حدود ۵/۴ هزار فقره در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ بوده که نسبت به سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۲ تغییری نداشته است. رشد تعداد پروانه‌ها در کل کشور و ثبات آن در شهر تهران نشان‌دهنده رکود نسبی ساخت و ساز در پایتخت است. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادرشده در مناطق شهری در جدول ۵ نمایش داده شده است.

در سال ۱۴۰۳، بازار مسکن ایران تحت تأثیر روند سال‌های گذشته بوده است. بررسی آمار صدور پروانه‌های ساختمانی در مناطق شهری کشور نشان می‌دهد که پس از افت قابل توجه در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱، روند صدور پروانه‌ها در سال ۱۴۰۲ با افزایش اندکی همراه بود و در سه فصل نخست ۱۴۰۳ نیز این روند نسبتاً پایدار باقی مانده است. کل تعداد پروانه‌های صادرشده در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ به حدود ۹۰ هزار فقره رسیده و نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن ۱۰/۷ درصد

جدول ۵. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادرشده در مناطق شهری (هزار فقره)

دوره	تهران	شهرهای بزرگ	سایر مناطق شهری	کل مناطق شهری
۱۳۹۹	۷/۲	۴۱/۹	۱۱۴/۳	۱۶۳/۴
۱۴۰۰	۵/۸	۳۰/۲	۸۵/۲	۱۲۱/۲
۱۴۰۱	۵/۸	۲۷/۹	۷۸/۲	۱۱۱/۹
۱۴۰۲	۷/۵	۲۹/۹	۸۱/۰	۱۱۸/۴
بهار ۱۴۰۳	۱/۶	۷/۶	۲۳/۹	۳۳/۱
تابستان ۱۴۰۳	۲/۰	۷/۳	۱۹/۴	۲۸/۷
پاییز ۱۴۰۳	۱/۸	۶/۹	۱۹/۶	۲۸/۳

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

بهای تولیدکننده مصالح ساختمانی نیز در همین دوره رشد ۱۲۰/۷ درصدی را تجربه کرده است. این افزایش قیمت‌ها اگر با تقاضای مؤثر محدود مواجه شوند، موجب افزایش هزینه نهایی ساخت شده و انگیزه سرمایه‌گذاری جدید را کاهش می‌دهند. رشد نقطه به نقطه شاخص‌های قیمت بخش ساختمان در جدول ۶ نمایش داده شده است.

از سوی دیگر، شاخص‌های بهای خدمات ساختمانی و تولیدکننده مصالح ساختمانی در سال ۱۴۰۳ همچنان روند افزایشی داشته‌اند. شاخص بهای خدمات ساختمانی بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰ تا پایان فصل سوم سال ۱۴۰۳ به عدد ۳۱۹ رسید که بیانگر رشد ۲۱۹ درصدی در هزینه خدمات ساختمانی در طول این مدت تقریباً سه ساله است. شاخص

جدول ۶. رشد نقطه به نقطه شاخص‌های قیمت بخش ساختمان (درصد)

دوره	تورم بهای خدمات ساختمانی (۱۴۰۰=۱۰۰)	تورم بهای تولیدکننده مصالح ساختمانی (۱۴۰۰=۱۰۰)
۱۴۰۱	۵۱/۲	۳۱/۱
۱۴۰۲	۴۹/۶	۳۳/۵
بهار ۱۴۰۳	۳۹/۲	۱۷/۶
تابستان ۱۴۰۳	۳۶/۲	۲۰/۶
پاییز ۱۴۰۳	۳۴/۶	۲۵/۱

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

خارج از شهر تهران جابجا شدند. رشد واقعی نقطه به نقطه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید در شهر تهران در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نسبت به نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ معادل منفی ۱/۲ درصد، در شهرهای بزرگ معادل منفی ۲/۷ درصد و در سایر مناطق شهری معادل منفی ۱/۷ درصد بوده است. کمتر بودن افت سرمایه‌گذاری واقعی بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید در شهر تهران نسبت به سایر شهرهای بزرگ و مناطق شهری، با توجه به ثبات نسبی تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در شهر تهران به موازات رشد تعداد این پروانه‌ها در سایر مناطق شهری، می‌تواند نشانه‌ای از افزایش سرمایه مورد نیاز برای ساخت و ساز در شهر تهران در مقایسه با سایر مناطق باشد. جدول ۷ جزییات سرمایه‌گذاری واقعی بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید مناطق شهری را به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (با توجه به شاخص بهای مصرف‌کننده منتشر شده از سوی بانک مرکزی ایران) نشان می‌دهد.

همراه با رشد هزینه‌های ساخت، سرمایه‌گذاری واقعی بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید در مناطق شهری نیز کاهش محسوسی داشته است. ارقام سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید مناطق شهری از ۲/۷ هزار میلیارد ریال به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (با استفاده از شاخص قیمت مصرف‌کننده منتشر شده از سوی بانک مرکزی) در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۶۸۸/۶ هزار میلیارد ریال در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده که از رشد منفی ۲/۰ درصدی حکایت دارد. در فاصله سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲، سرمایه‌گذاری واقعی بخش خصوصی در تهران به طور قابل توجهی منقبض شد و به ترتیب معادل ۳۰/۵ درصد، ۲۳/۳ درصد و ۱۷/۱ درصد کاهش سالانه را تجربه کرد. این در حالی است که سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید سایر مناطق شهری در طول این سه سال نه تنها کاهش نیافت، بلکه به طور خالص شاهد افزایش بود. بنابراین می‌توان ادعا کرد که در طول این سه سال کانون‌های ساخت و ساز به تدریج به

جدول ۷. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید مناطق شهری به قیمت‌های جاری (هزار میلیارد ریال-درصد)

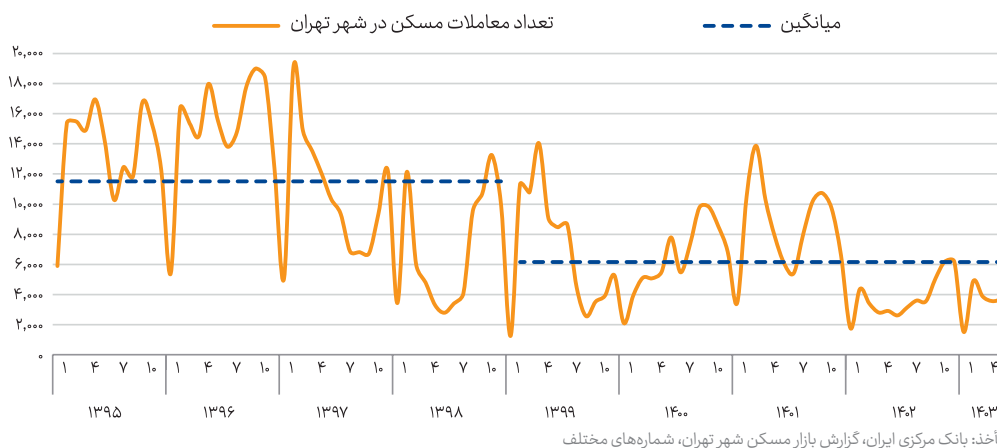
	تهران		شهرهای بزرگ		سایر مناطق شهری		کلیه مناطق شهری	
	میزان سرمایه‌گذاری	رشد نقطه به نقطه	میزان سرمایه‌گذاری	رشد نقطه به نقطه	میزان سرمایه‌گذاری	رشد نقطه به نقطه	میزان سرمایه‌گذاری	رشد نقطه به نقطه
۱۳۹۹	۲۵۸/۸	۵۲/۰	۳۹۰/۹	۲۵/۸	۴۴۵/۰	۴۴/۷	۱,۰۹۴/۷	۳۸/۸
۱۴۰۰	۱۸۰/۰	-۳۰/۵	۴۰۷/۷	۴/۳	۴۶۵/۰	۴/۵	۱,۰۵۲/۷	-۳/۸
۱۴۰۱	۱۳۸/۱	-۲۳/۳	۳۶۷/۶	-۹/۸	۴۵۶/۸	-۱/۷	۹۶۲/۵	-۸/۶
۱۴۰۲	۱۱۴/۵	-۱۷/۱	۳۵۰/۹	-۴/۵	۴۵۸/۰	۰/۳	۹۲۳/۵	-۴/۱
بهار ۱۴۰۳	۲۴/۹	-۱۳/۷	۷۹/۶	-۱۱/۰	۱۲۱/۷	۲/۸	۲۲۶/۲	-۴/۴
تابستان ۱۴۰۳	۲۶/۶	-۱۴/۰	۹۷/۷	۹/۱	۱۰۹/۱	-۹/۲	۲۳۳/۴	-۳/۰
پاییز ۱۴۰۳	۳۶/۲	۲۴/۹	۸۱/۹	-۶/۴	۱۱۰/۹	۱/۰	۲۲۹/۰	۱/۲

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی و شاخص بهای مصرف‌کننده

معاملات ماهانه مسکن از ۱۱ هزار و ۵۱۰ واحد در فاصله سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ تا ۶ هزار و ۱۵۳ واحد از ابتدای سال ۱۳۹۹ تا مرداد ۱۴۰۳ رسیده است.

در طرف تقاضا، آخرین گزارش بانک مرکزی از تحولات بازار مسکن شهر تهران در زمان تهیه این گزارش مربوط به مرداد ماه ۱۴۰۳ است. بر اساس آمار حجم معاملات بازار مسکن در شهر تهران، می‌توان به رکود طولانی مدت در این بازار پی برد. مطابق نمودار ۴، میانگین تعداد

نمودار ۴. تعداد معاملات واحدهای مسکونی در شهر تهران

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

در طرف تقاضای این بازار، اشاره به این نکته ضروری است که سهم مسکن از کل مخارج خانوار به سقف‌های تاریخی خود رسیده و سال‌های مورد انتظار برای خرید خانه برای خانوارهای ایرانی به طور چشمگیری افزایش یافته است. طبق جدول ۸، میانگین سال‌های مورد انتظار برای خرید واحد مسکونی ۷۰ متر مربعی در شهر تهران برای خانوارهای شهری به تقریباً ۲۰ سال در سال ۱۴۰۲ رسیده است. این شاخص با استفاده از میانگین قیمت مسکن در شهر تهران (منتشرشده از سوی بانک مرکزی) و متوسط درآمد کل سالانه یک خانوار شهری (منتشرشده از سوی مرکز آمار) استخراج شده است. در این زمینه فرض شده است که کل درآمد خانوار شهری صرفاً برای خرید مسکن پس‌انداز خواهد شد.

این در حالی است که طبق گزارش بانک مرکزی از شاخص قیمت مسکن در شهر تهران و گزارش مرکز آمار از شاخص قیمت مصرف‌کننده بر اساس سال پایه ۱۴۰۰، متوسط رشد واقعی سالانه قیمت مسکن (بازده قیمتی واقعی) در شهر تهران از مرداد ماه ۱۳۹۵ تا مرداد ماه ۱۴۰۳ برابر ۱۰/۴ درصد بوده که از رشد قیمت واقعی ۱۲۰/۶ درصدی در طول این دوره ۸ سال و ۵ ماهه حکایت دارد. در واقع میانگین قیمت هر متر مربع واحد مسکونی در شهر تهران از ۴۴/۰ میلیون ریال در مرداد ۱۳۹۵ به ۸۸۵/۰ میلیون ریال در مرداد ۱۴۰۳ و در مقابل شاخص قیمت مصرف‌کننده به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ بر مبنای گزارش مرکز آمار از ۲۸/۴ واحد در مرداد ۱۳۹۵ به ۲۵۹/۵ واحد در مرداد ۱۴۰۳ رسیده است.

جدول ۸. سال‌های مورد انتظار برای خرید ۷۰ متر مربع مسکن در شهر تهران

سال	میانگین قیمت مسکن در شهر تهران (میلیون ریال)	متوسط درآمد کل سالانه یک خانوار شهری (میلیون ریال)	متوسط سال‌های مورد انتظار برای خرید واحد مسکونی ۷۰ متر مربعی در شهر تهران
۱۳۹۵	۴۴/۱	۳۱۷/۲	۹/۷
۱۳۹۶	۴۷/۹	۳۶۶/۸	۹/۱
۱۳۹۷	۸۲/۲	۴۳۴/۹	۱۳/۲
۱۳۹۸	۱۳۲/۳	۵۴۱/۰	۱۷/۱
۱۳۹۹	۲۳۸/۷	۷۴۶/۸	۲۲/۴
۱۴۰۰	۳۱۴/۸	۱,۱۲۴/۲	۱۹/۶
۱۴۰۱	۴۵۸/۸	۱,۶۶۹/۶	۱۹/۲
۱۴۰۲	۷۴۹/۱	۲,۵۶۹/۴	۲۰/۴

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش‌های تحولات بازار مسکن شهر تهران؛ مرکز آمار ایران، گزارش‌های هزینه و درآمد خانوار؛ محاسبات تحقیق

۳-۱. گروه خدمات

۱۴۰۰ داشته تا به تنهایی ۰/۳ واحد درصد از رشد اقتصادی ۳/۱ درصدی در این مدت را ایجاد کرده باشد. در بین زیربخش‌های گروه خدمات، تنها زیربخش «فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی» انقباض را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده و رشد منفی ۱/۷ درصدی را به ثبت رسانده است. این زیربخش در ۸ سال اخیر همواره با رشد منفی و انقباض مواجه بوده است. سایر زیرمجموعه‌های گروه خدمات همگی رشدهای مثبت را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند که بیشترین آن با ۱۹/۱ درصد به زیرمجموعه «هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت‌های خدماتی» تعلق داشته است. زیرمجموعه «اطلاعات و ارتباطات» که با ۱۳/۴ درصد رشد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ در مقام دوم قرار گرفته است، در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ نیز رشد قابل توجه ۳۵/۷ درصدی را تجربه کرده بود. جدول ۹ رشد زیرمجموعه‌های گروه خدمات را بر اساس گزارش بانک مرکزی نشان می‌دهد

گروه خدمات به عنوان بزرگترین بخش اقتصاد کشور که حدود نیمی از ارزش افزوده اقتصاد (۴۹/۴ درصد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های جاری) در آن ایجاد می‌شود، در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ و طبق گزارش بانک مرکزی، از نظر ارزش افزوده ایجادشده به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۳/۰ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن رشد کرد. این رقم از رشد ۴/۰ درصدی این بخش در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ کمتر بود و به همین دلیل سهم ۱/۳ واحد درصدی بخش خدمات از رشد اقتصادی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ کمتر از رقم متناظر ۱/۸ واحد درصدی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رقم خود، در بین زیرمجموعه‌های این گروه، زیربخش «عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری» با سهم ۱۳/۷ درصدی از تولید ناخالص داخلی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳، بزرگترین زیربخش محسوب می‌شود که در این مدت رشد ۲/۴ درصدی به قیمت‌های ثابت سال

جدول ۹. نرخ رشد زیرمجموعه‌های گروه خدمات به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)

گروه خدمات	۱۴۰۳				۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹
	پاییز	تابستان	بهار	نه ماهه نخست				
گروه خدمات	۳/۰	۴/۳	۲/۵	۲/۱	۴/۰	۱/۲	۵/۷	۰/۵
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری	۲/۴	۳/۹	۱/۲	۲/۰	۳/۸	۸/۷	۵/۸	۳/۱
حمل و نقل و انبارداری	۰/۳	۱/۷	-۱/۶	۰/۸	۹/۰	۶/۰	۶/۰	-۱/۶
فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا	۴/۷	۹/۴	۹/۰	-۳/۹	۱۵/۷	۲۸/۶	۳۵/۳	-۳۹/۲
اطلاعات و ارتباطات	۱۳/۴	۱۱/۱	۱۳/۶	۱۵/۹	۳۳/۲	۳/۲	۱۶/۶	۲۴/۸
فعالیت‌های مالی و بیمه	۴/۹	۱۲/۵	۱/۸	۰/۷	۰/۰	۶/۰	-۶/۵	۶/۱
فعالیت‌های املاک و مستغلات	۲/۰	۱/۵	۲/۱	۲/۳	۱/۹	۳/۳	۱/۱	۳/۴
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۹/۰	۱۱/۵	۱۱/۶	۴/۴	-۴/۲	۱۰/۸	۱۷/۲	-۱/۴
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	-۱/۷	۱/۰	-۴/۰	-۱/۷	-۵/۶	-۱۴/۲	-۲/۰	-۳/۴
اداره عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	۰/۷	۲/۴	۱/۸	-۲/۱	-۱/۵	-۱۷/۵	۸/۹	-۰/۹
آموزش	۶/۶	۳/۲	۸/۷	۷/۹	۴/۳	-۱۷/۴	۶/۵	-۸/۹
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۸/۸	۱۱/۸	۱۰/۰	۴/۲	۵/۰	-۱/۴	۱۵/۹	-۴/۷
هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت‌های خدماتی	۱۹/۱	۱۴/۶	۲۱/۹	۲۰/۵	۵/۵	-۲/۳	۷/۶	۰/۲

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نه ماهه سال ۱۴۰۳ و سری زمانی حساب‌های ملی

داخلی داشته که کاهش اندک ۰/۳ واحد درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد. در بین زیرمجموعه‌های گروه خدمات، «عمده و خرده فروشی، هتل و رستوران» با سهم ۱۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری، بزرگترین زیربخش محسوب شده که رشد اندک ۰/۹ درصدی برای آن در مجموع سال ۱۴۰۳ در گزارش مرکز آمار ثبت شده است و البته بخش قابل توجهی از این رشد در فصل زمستان اتفاق افتاده است. شاید یکی از بیشترین تفاوت‌ها بین دو مرجع آماری

گزارش مرکز آمار ایران از رشد گروه خدمات در سال ۱۴۰۳ بسیار متفاوت از گزارش بانک مرکزی است که البته بخشی از این اختلاف ناشی از تفاوت در دسته‌بندی زیرمجموعه‌های این گروه است. طبق داده‌های مرکز آمار، رشد گروه خدمات در مجموع سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۲/۵ درصد بوده است که ۱/۱ واحد درصد کمتر از سال ۱۴۰۲ محسوب می‌شود. این گروه در سال ۱۴۰۳ و به قیمت‌های جاری سهم ۴۲/۲ درصدی از تولید ناخالص

۱۴۰۳ نیز معادل ۱۰/۲ درصد از سوی مرکز آمار عنوان شده است. طبق گزارش مرکز آمار ایران، تنها زیربخش «خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی» رشد منفی ۱/۵ درصدی را در سال ۱۴۰۳ تجربه کرده و سایر زیربخش‌های گروه خدمات همگی رشد مثبت داشته‌اند که بیشترین آن نیز مربوط به زیربخش واسطه‌گری‌های مالی است.

در زیربخش‌های گروه خدمات مربوط به زیربخشی باشد که در گزارش مرکز آمار «واسطه‌گری‌های مالی» و در گزارش بانک مرکزی «فعالیت‌های مالی و بیمه» نام دارد. در گزارش بانک مرکزی این زیربخش رشد ۴/۹ درصدی را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده، در حالی که در گزارش مرکز آمار این رشد برای همین دوره معادل ۹/۰ درصد در نظر گرفته شده است. رشد زیربخش واسطه‌گری‌های مالی برای کل سال

۲. بازار نیروی کار

آمار منتشرشده از وضعیت بازار کار کشور در سال ۱۴۰۳ از نرخ مشارکت ۴۱/۰ درصدی و نرخ بیکاری ۷/۶ درصدی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در این سال حکایت دارد. بر این اساس و طبق گزارش مرکز آمار ایران، نرخ‌های مشارکت و بیکاری در این سال نسبت به سال ۱۴۰۲، به ترتیب کاهش ۰/۳ واحد درصدی و ۰/۵ واحد درصدی را تجربه کرده‌اند. نرخ مشارکت که در روندی اکیداً نزولی، با کاهش ۳/۲ واحد درصدی از ۴۴/۱ درصد در سال ۱۳۹۸ به ۴۰/۹ درصد در سال ۱۴۰۱ رسیده بود، سرانجام در سال ۱۴۰۲ روند صعودی به خود گرفته تا به ۴۱/۳ درصد برسد. با این حال در سال ۱۴۰۳ روند مذکور دوباره معکوس شده و به ۴۱/۰ درصد تقلیل یافته است. از آنجایی که نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار) در فاصله سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۳ بدون تغییر مانده و در واقع فرصت‌های شغلی متناسب با رشد جمعیت ایجاد شده و نه بیشتر، کاهش نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۳ ناشی از کاهش نرخ مشارکت بوده است. به عبارت دیگر می‌توان اذعان داشت که کاهش نرخ بیکاری ناشی از ناامیدی درصد بیشتری از افراد در خصوص یافتن شغل مناسب و متعاقباً خروج آنها از بازار کار بوده است. با این حال، سهم اشتغال ناقص (کار کمتر از ۴۴ ساعت در هفته) رقم ۷/۶ درصد را در این سال ثبت کرده است که نسبت به سال قبل از آن کاهش ۰/۶ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

مهمترین چالش‌های بازار کار کشور محسوب می‌شود.

علاوه بر این، بیکاری جوانان و قشر تحصیلکرده دانشگاهی کشور نیز نگران‌کننده است. در سال ۱۴۰۳ حدود ۱/۴ میلیون نفر از جمعیت ۱۸ تا ۳۵ ساله کشور موفق به یافتن شغل مورد نظر خود نشدند که گویای نرخ بیکاری ۱۴/۷ درصدی برای این گروه سنی است. این نرخ برای زنان در این گروه سنی به ۲۴/۹ درصد می‌رسد. همچنین نرخ بیکاری در بین فارغ‌التحصیلان آموزش عالی ۱۱/۳ درصد بوده که در بین زنان این گروه به ۱۹/۱ درصد می‌رسد. حدود ۴۲/۲ درصد از کل جمعیت بیکار کشور در سال ۱۴۰۳ دارای تحصیلات عالی بوده‌اند. بالاتر بودن آمار بیکاری در بین جمعیت فارغ‌التحصیل دانشگاهی در مقایسه با متوسط کل جمعیت نشان می‌دهد که ادامه تحصیل در مقاطع دانشگاهی نه تنها ورود به بازار کار را تسهیل نکرده، بلکه متناسب و سازگار با ظرفیت بازار کار نبوده و حتی احتمالاً جذب فارغ‌التحصیلان را سخت‌تر کرده است. بنابراین دوره‌های تحصیلات دانشگاهی که یک سرمایه‌گذاری نسبتاً بزرگ هم برای دولت و هم خانوارها تلقی می‌شوند، برای تعداد قابل توجهی از افراد و حداقل از جنبه ورود به بازار کار و کسب درآمد، عایدی مورد انتظار را نداشته‌اند.

افزون بر این، ۲۴/۳ درصد از جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله کشور در سال ۱۴۰۳ غیرشاغل و غیرمحصل بوده‌اند که نسبت به سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱/۳ واحد درصدی روبه‌رو شده است. بر این اساس، کل جمعیت جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله کشور در حدود ۱۱/۳ میلیون نفر برآورد می‌شود که تنها حدود ۲/۶ میلیون نفر در این گروه فعال بوده‌اند. از همین جمعیت فعال اندک نیز حدود ۵۲۸/۳ هزار نفر بیکار بوده‌اند تا نرخ بیکاری در این گروه معادل ۲۰/۱ درصد رقم بخورد.

در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل از آن، در مجموع ۷۸۶/۴ هزار نفر به جمعیت در سن کار افزوده شده است که سهم مردان و زنان از این مقدار به ترتیب ۴۸/۵ درصد (۳۸۱/۷ هزار نفر) و ۵۱/۵ درصد (۴۰۴/۸ هزار نفر) بوده است. همچنین در این سال در مقایسه با سال ۱۴۰۲، حدود ۱۷۹/۷ هزار نفر به جمعیت فعال اضافه شده است که تنها ۲۲/۸ درصد از جمعیت اضافه‌شده در سن کار را پوشش می‌دهد. در این میان، ۱۵۷/۳ هزار نفر از آنها (معادل ۸۷/۶ درصد از کل جمعیت فعال اضافه‌شده ۱۵ ساله و بیشتر) مرد و مابقی زن بوده‌اند. بر این اساس، از کل جمعیت در سن کار کشور در سال ۱۴۰۳، معادل ۴۱/۰ درصد فعال بوده‌اند که کاهش ۰/۳ واحد درصدی نرخ مشارکت را در مقایسه با سال قبل از آن نشان می‌دهد. نرخ پایین مشارکت در مقایسه با سایر کشورها یکی از شاخصه‌های همیشگی اقتصاد ایران حداقل در چند دهه اخیر بوده است. این نرخ پایین عمدتاً از جانب جمعیت بانوان کشور ایجاد می‌شود، به طوری که از جمعیت ۳۲/۷ میلیون نفری زنان ۱۵ ساله و بیشتر در ایران، تنها ۴/۶ میلیون نفر قابلیت و تمایل به انجام کار و به عبارت دیگر مشارکت اقتصادی در سال ۱۴۰۳ داشته‌اند. از همین جمعیت اندک نیز ۱۴/۳ درصد بیکار بوده‌اند، در حالی که نرخ بیکاری برای مردان در سال ۱۴۰۳ معادل ۶/۲ درصد رقم خورده است. در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲، پس از مدت‌ها بر جمعیت زنان فعال افزوده شد، اما در سال ۱۴۰۳ جمعیت زنان فعال تقریباً ثابت مانده است. این در حالی است که در این سال بر جمعیت زنان در سن کار در حدود ۴۰۴/۸ هزار نفر افزوده شده است. در نهایت، نرخ مشارکت اقتصادی زنان با کاهش ۰/۱ واحد درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲ به ۱۴/۱ درصد کاهش یافته است. این سطح نازل نرخ مشارکت بانوان کشور نشان می‌دهد که فارغ از ضعف‌های ساختاری مهارت‌پروری در سیستم آموزشی کشور، فرهنگ، زیرساخت‌ها و موقعیت‌های موجود در بازار کار مناسب و پذیرای ورود زنان نبوده است. این تفاوت در نرخ بیکاری زنان و مردان تقریباً در همه سال‌های نیم قرن اخیر تکرار شده و بالا بودن جمعیت غیرفعال بانوان از

جمعیت به اصطلاح ناقص بوده است، به این معنی که به دلایل اقتصادی نظیر افت تولید یا ماندن آن، کمتر از ۴۴ ساعت در هفته کار کرده‌اند، در حالی که خواهان و آماده انجام کار بیشتر بوده‌اند. در سال ۱۴۰۳ حدود ۱/۹ میلیون نفر معادل ۷/۶ درصد از جمعیت شاغل، دارای اشتغال ناقص بوده‌اند که ۰/۶ واحد درصد نسبت به سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. جدول ۱۰ برخی شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در سال ۱۴۰۳ نزدیک به ۲۴/۸ میلیون نفر از جمعیت بالای ۱۵ سال در کشور شاغل بوده‌اند که افزایش حدود ۲۹۸ هزار نفری را در مقایسه با سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد. از این جمعیت حدود ۱۳/۹ درصد در بخش کشاورزی، ۳۳/۳ درصد در بخش صنعت و ۵۲/۷ درصد در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند. در مجموع، سهم جمعیت شاغل در بخش‌های کشاورزی و صنعت در سال ۱۴۰۳ کاهش ۰/۹ واحد درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ تجربه کرده و در مقابل بخش خدمات به همین نسبت افزایش سهم داشته است. اشتغال بخشی از این

جدول ۱۰. شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

۱۴۰۳		۱۴۰۲				
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	
۱۴/۱	۶۸/۱	۴۱/۰	۱۴/۲	۶۸/۴	۴۱/۳	نرخ (درصد)
						مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۴/۶	۲۲/۲	۲۶/۸	۴/۶	۲۲/۰	۲۶/۶	تعداد (میلیون نفر)
						اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۱۲/۱	۶۳/۹	۳۷/۹	۱۲/۱	۶۳/۹	۳۷/۹	نسبت (درصد)
						تعداد (میلیون نفر)
۴/۰	۲۰/۸	۲۴/۸	۳/۹	۲۰/۶	۲۴/۵	نرخ (درصد)
						بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۱۴/۳	۶/۲	۷/۶	۱۵/۰	۶/۶	۸/۱	تعداد (میلیون نفر)
						بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله
۰/۷	۱/۴	۲/۰	۰/۷	۱/۵	۲/۱	نرخ (درصد)
						تعداد (میلیون نفر)
۲۴/۹	۱۲/۰	۱۴/۷	۲۶/۰	۱۲/۳	۱۵/۲	نرخ (درصد)
						بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی
۰/۵	۰/۹	۱/۴	۰/۵	۱/۰	۱/۵	تعداد (میلیون نفر)
						سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی (درصد)
۱۹/۱	۷/۷	۱۱/۳	۲۰/۳	۷/۹	۱۱/۸	نسبت (درصد)
						تعداد (میلیون نفر)
۰/۵	۰/۴	۰/۹	۰/۵	۰/۴	۰/۹	تعداد (میلیون نفر)
						جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر (میلیون نفر)
۴/۵	۸/۲	۷/۶	۴/۷	۸/۹	۸/۲	نسبت (درصد)
						جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر (میلیون نفر)
۳۲/۷	۳۲/۶	۶۵/۳	۳۲/۳	۳۲/۲	۶۴/۶	تعداد (میلیون نفر)

مأخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

۳. وضعیت مالی و بودجه دولت

در دنیای امروز بودجه یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست‌گذاری و جامع‌ترین بیان اولویت‌های عمومی است. قانون بودجه به دلیل نقش پررنگ دولت در اقتصاد ایران اهمیت مضاعفی دارد. فارغ از نقش منابع درآمدی (از قبیل مالیات) و مصارف جاری و عمرانی دولت بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی، الگوی تأمین مالی ناترازی بودجه در مواجهه با شوک‌های خارجی همچون تحریم‌های اقتصادی و محدود شدن روابط تجاری با سایر کشورها اهمیت بسزایی دارد.

۳-۱. کلیات لایحه و قانون بودجه ۱۴۰۳

و مصارف بودجه کل کشور در قانون مصوب سال ۱۴۰۳ کاهش اندک ۰/۳ درصدی را نسبت به لایحه بودجه در آن سال دارد که این کاهش به ردیف کسرارقام دو بار منظور شده برمی‌گردد که در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ برابر با ۱,۲۰۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد، در حالی که در لایحه بودجه ۱۴۰۳ دولت رقمی برای آن لحاظ نکرده بود.

صورت وضعیت ارقام کلان لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ در جدول ۱۱ نمایش داده شده است.

بودجه عمومی دولت در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۲۸,۳۷۱ هزار میلیارد ریال تصویب شد که از رشد ۲۵/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ حکایت داشت. همچنین، بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت با رشد ۲۹/۷ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ معادل ۳۷,۴۱۶ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد. به این ترتیب بودجه کل کشور در سال ۱۴۰۳ به ۶۴,۵۸۷ هزار میلیارد ریال بالغ شد که از رشد ۲۹/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ حکایت داشت. شایان ذکر است منابع

جدول ۱۱. زیربخش‌های اصلی لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

شرح	قانون بودجه ۱۴۰۲	لایحه بودجه ۱۴۰۳	قانون بودجه ۱۴۰۳	رشد قانون ۱۴۰۳ نسبت به قانون ۱۴۰۲	رشد قانون ۱۴۰۳ نسبت به لایحه ۱۴۰۳
بودجه کل کشور	۴۹,۹۴۷/۱	۶۴,۷۸۷/۴	۶۴,۵۸۷/۱	۲۹/۳	-۰/۳
بودجه عمومی	۲۲,۶۳۴/۹	۲۷,۳۷۱/۴	۲۸,۳۷۱/۴	۲۵/۳	۳/۷
منابع عمومی	۲۰,۸۲۳/۳	۲۴,۶۲۰/۴	۲۵,۶۲۰/۴	۲۳/۰	۴/۱
درآمدهای اختصاصی	۱,۸۱۱/۶	۲,۷۵۱/۰	۲,۷۵۱/۰	۵۱/۹	-
بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت	۲۸,۸۳۹/۱	۳۷,۴۱۵/۷	۳۷,۴۱۵/۷	۲۹/۷	-

ماخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ و قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

■ بودجه عمومی دولت

بخش درآمدهای عمومی (مالیات، حقوق ورودی و درآمد حاصل از مالکیت دولت)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً صادرات نفت و واگذاری اموال دولتی) و واگذاری دارایی‌های مالی (عمدتاً فروش اوراق بدهی، واگذاری شرکت‌های دولتی و برداشت از صندوق توسعه ملی) تشکیل شده است. خزانه‌داری این منابع را در سه دسته اعتبارات هزینه‌ای (عمدتاً جبران خدمات کارکنان و پرداخت‌های مربوط به صندوق‌های بازنشستگی)، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت بدهی‌های قبلی) به مصرف می‌رساند. اگرچه در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ و در نتیجه

بودجه عمومی دولت از دو بخش منابع (یا مصارف) عمومی و درآمدهای اختصاصی (یا مصارف از محل درآمدهای اختصاصی) تشکیل می‌شود. درآمدهای اختصاصی توسط دستگاه‌های دولتی ایجاد شده و در همان دستگاه دولتی ایجادکننده هزینه می‌شوند. به عبارت دیگر این درآمدها وارد منابع متمرکز خزانه‌داری نمی‌شوند و خزانه‌داری نمی‌تواند به توزیع مجدد آنها در سایر بخش‌ها بپردازد. آنچه به طور متمرکز در اختیار دولت و خزانه‌داری قرار می‌گیرد، منابع عمومی است که از سه

توجهی داشت و به حدود ۱۰ درصد رسید. پس از آن و در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱، این سهم به ترتیب حدود ۲۷/۳ درصد و ۳۵/۲ درصد در نظر گرفته شد. جدول ۱۲ جزئیات منابع و مصارف عمومی را در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

خوش بینی نسبت به رشد درآمدهای نفتی، سهم درآمدهای نفتی از منابع عمومی معادل ۳۰ درصد لحاظ شد، اما در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ سهم مذکور به ۲۲/۷ درصد تقلیل یافت. شایان ذکر است تنها در سال ۱۳۹۹ بود که سهم درآمدهای نفتی از منابع عمومی افت قابل

جدول ۱۲. زیربخش‌های منابع و مصارف عمومی در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

منابع	بودجه سال ۱۴۰۳		مصارف	بودجه سال ۱۴۰۲		رشد قانون ۱۴۰۳	رشد قانون ۱۴۰۲
	قانون	لایحه		قانون	لایحه		
درآمدها (عمومی)	۱۰،۵۴۰/۹	۱۴،۹۸۳/۰	هزینه‌ها (جاری)	۱۵،۰۸۸/۴	۱۸،۰۳۷/۴	۲۴/۵	۷۳/۳
مالیاتی	۸،۹۴۴/۵	۱۲،۶۴۵/۰					
حاصل از مالکیت دولت	۱،۰۴۵/۴	۱،۳۵۰/۰					
حاصل از فروش کالاها و خدمات	۲۶۰/۱	۴۶۵/۰					
حاصل از جرایم و خسارات و درآمد متفرقه	۲۹۰/۸	۵۲۳/۰					
تراز عملیاتی	-	-		-۴،۵۴۷/۶	-۲،۸۰۴/۳	-۳۸/۳	-
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۷،۳۲۲/۵	۶،۴۴۵/۶	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای (هزینه‌های عمرانی)	۳،۷۵۰/۰	۳،۷۵۰/۰	۶/۷	۱۵/۶
حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی	۶،۲۳۸/۱	۵،۸۲۷/۴					
حاصل از فروش و واگذاری اموال و طرح‌های عمرانی	۱،۰۸۴/۴	۶۱۸/۲					
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲،۹۶۰/۰	۳،۱۹۱/۸		۳،۵۷۲/۵	۲،۶۹۵/۶	۳۱/۵	-
واگذاری دارایی‌های مالی	۲،۹۶۰/۰	۳،۱۹۱/۸	تملك دارایی‌های مالی	۱،۹۸۴/۹	۲،۸۳۳/۰	۴۲/۷	۱۱/۱
فروش اوراق مالی اسلامی	۱،۸۷۰/۰	۲،۵۴۶/۰	اعتبارات موضوع واگذاری سهام	۳۷/۸	-	-	-
دریافت اصل وام‌ها	۱۸/۵	۱۴/۸	بازپرداخت اصل اوراق مالی اسلامی	۱،۷۱۲/۲	۲،۲۰۰/۰	۲۸/۵	۸/۶
واگذاری شرکت‌های دولتی	۱،۰۶۰/۰	۶۰۰/۰	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی	۱۳/۲	-	-	-
برگشتی پرداخت‌های سال قبل	۱۱/۵	۳۱/۰	تعهدات پرداخت نشده سال‌های قبل	۴۰/۱	-	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۲۰،۸۲۳/۳	۲۴،۶۲۰/۴	بازپرداخت اصل وام‌های خارجی	۱۸۱/۶	-	-	-
جمع منابع عمومی	۲۰،۸۲۳/۳	۲۴،۶۲۰/۴	جمع مصارف عمومی	۲۰،۸۲۳/۳	۲۴،۶۲۰/۴	۲۳/۰	۱۰۰/۰

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ و قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

اشخاص حقوقی با سهم ۳۵/۶ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی در این لایحه رشد ۵۳/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرد. در میان اجزای مالیات اشخاص حقوقی در لایحه بودجه ۱۴۰۳، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی با سهم ۷۹/۰ درصدی از کل مالیات اشخاص حقوقی، رشد ۳۹/۳ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرد. همچنین مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی در لایحه مزبور نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ با افزایش ۹/۹ درصدی روبه‌رو شد. شایان ذکر است که در میان اجزای مالیات بر اشخاص حقوقی، ردیفی تحت عنوان «موضوع بند ج ماده ۲۷ قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران» در نظر گرفته شد که درآمد حاصل از

در لایحه پیشنهادی دولت سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی برابر ۵۱/۴ درصد لحاظ شد که افزایش به ترتیب ۹/۷ واحد درصدی و ۸/۴ واحد درصدی در مقایسه با لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشت. افزون بر این، این درآمدها در لایحه بودجه ۱۴۰۳ رشد ۴۱/۴ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشتند. بر این اساس، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل درآمدهای مالیاتی برابر با ۱۲،۶۴۵/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که ۴۸/۴ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) و ۵/۶ درصد را مالیات مستقیم (مالیات بر اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌دهد. در میان اجزای مالیات مستقیم، مالیات

۷۳/۳ درصدی از کل مصارف عمومی، رشد ۱۹/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کردند. جزییات اعتبارات هزینه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ منتشر نشد، اما به استناد گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، کل حقوق و دستمزد برآوردی در لایحه تقدیمی دولت حدود ۶۲/۱ درصد (معادل ۱۱,۲۱۰/۰ هزار میلیارد ریال) از اعتبارات هزینه‌ای را شامل می‌شد. اعتبارات تخصیص یافته به صندوق‌های بازنشستگی در لایحه مذکور حدود ۳,۸۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که سهم ۲۱/۳ درصدی از اعتبارات هزینه‌ای داشت. بر این اساس، مجموع این دو ردیف هزینه‌ای حدود ۱۵,۰۶۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که سهم ۸۳/۵ درصدی از هزینه‌های جاری دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ داشت. در نهایت، کسری تراز عملیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به ۳,۰۵۴/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این مهم نشان داد که بخش قابل توجهی از اعتبارات هزینه‌ای به وسیله درآمدهای عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ پوشش داده نمی‌شود.

از طرف دیگر، درآمد حاصل از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کاهش ۶/۶ درصدی را تجربه کرد. در این لایحه مقرر شد تا سقف ۱۵ میلیارد دلار از منابع نفتی با نرخ ۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار تسعیر شده و برای واردات کالاهای اساسی تخصیص یابد. برای منابع نفتی مازاد بر آن به نظر می‌رسد که نرخ تسعیری در حدود ۳۹۶ هزار ریال به ازای هر دلار در نظر گرفته شده باشد. افزون بر این، در متن تبصره مربوط به هدفمندی یارانه‌ها در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، منابع حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی جزو منابع قانون هدفمندی یارانه‌ها لحاظ شد و از آنجایی که منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در سرجمع ارقام بودجه عمومی دیده نشده و فرابودجه‌ای است، عملاً این منابع نباید در درآمدهای نفتی دولت دیده شوند. اما با توجه به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، به نظر می‌رسد این منابع همچون سنوات قبل جزو منابع عمومی بودجه لحاظ شدند. شایان ذکر است منابع حاصل از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی که در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به تبصره ۱۴ منتقل شده و از سرجمع درآمدهای نفتی در منابع عمومی خارج شده بودند، در لایحه و قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مجدداً به صورت ضمنی به منابع عمومی و درآمدهای نفتی اضافه شدند. این رویه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ تداوم یافت، به گونه‌ای که منابع ناشی از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی با فرض فروش ۶۷ هزار بشکه در روز به قیمت ۶۷/۵ دلار (۹۵ درصد فوب)، حدود ۱/۶ میلیارد دلار برآورد شد تا پس از تسعیر با نرخ ۳۹۶ هزار ریال به ازای هر دلار، به ۶۵۳/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شود. بنابراین سهم ۸۵/۵ درصدی دولت از این درآمدها معادل ۵۵۸/۵ هزار میلیارد ریال برآورد شد. فروش ضمنی جهت محاسبات دلاری-ریالی منابع نفتی به شرح جدول ۱۳ قابل ارایه است.

آن ۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد و به دریافت مالیات از بنگاه‌هایی که معافیت مالیاتی ۲۰ ساله آنها در مناطق آزاد به پایان رسیده مربوط می‌شد. علاوه بر این، مالیات بر درآمد در لایحه بودجه ۱۴۰۳ با سهم ۱۲/۰ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، با رشد ۳۳/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ مواجه شد. در میان اجزای اصلی آن، مالیات بر مشاغل (کسبه، اصناف و موارد مشابه) با سهم ۴۰/۳ درصدی از مالیات بر درآمد، افزایش ۴۹/۸ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشت. همچنین مالیات بر حقوق کارکنان بخش‌های عمومی و خصوصی به ترتیب با سهم ۲۱/۸ درصدی و ۲۷/۹ درصدی از مالیات بر درآمد، رشدهای ۲۰/۰ درصدی و ۱۹/۹ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کردند. علاوه بر این، در لایحه مزبور ردیف مالیات بر ثروت در میان اجزای عمده درآمدهای مالیاتی با افزایش ۳۲/۹ درصدی روبه‌رو شد. در این زمینه مالیات بر نقل و انتقال سهام افزایش ۶۸/۷ درصدی را نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۲ تجربه کرد که بیانگر برآورد دولت از رونق بازار سرمایه در سال ۱۴۰۳ بود. از طرفی در میان اجزای مالیات غیرمستقیم، مالیات بر کالاها و خدمات با سهم ۳۷/۱ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۵۴/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرد. ردیف مالیات بر ارزش افزوده با سهم ۵۷/۴ درصدی از مالیات بر کالاها و خدمات، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ رشد ۴۳/۰ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشت. این در حالی است که افزایش یک واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش افزوده از ۹ درصد به ۱۰ درصد، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در ردیف جداگانه‌ای به عنوان منبع درآمدی ۵۰/۰ هزار میلیارد ریالی تلقی شده بود و در ردیف مالیات بر ارزش افزوده آورده نشده بود. در صورت اضافه شدن رقم مزبور به درآمد مالیات بر ارزش افزوده، کل مالیات بر ارزش افزوده به حدود ۳,۱۹۵/۰ هزار میلیارد ریال افزایش می‌یابد که در این حالت با رشد ۶۹/۵ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ همراه می‌شود و سهم آن از کل مالیات بر کالاها و خدمات و کل درآمدهای مالیاتی، به ترتیب به ۶۸/۰ درصد و ۲۵/۳ درصد در لایحه بودجه ۱۴۰۳ خواهد رسید. همچنین مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل با رشد حدود ۵۰ درصدی، از ۱۳۱ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به ۱۹۶ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۳ افزایش یافت که سهم ۴/۲ درصدی از مالیات بر کالاها و خدمات دارد. از طرفی، مالیات بر واردات (حقوق ورودی) رشد منفی ۲/۱ درصدی را نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۲ تجربه کرد و سهم آن از کل درآمدهای مالیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ برابر با ۱/۳ درصد در نظر گرفته شد. در این زمینه ردیف حقوق ورودی سایر کالاها (با سهم ۷۵/۲ درصد از کل مالیات بر واردات در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳) رشد ۱۷/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرد. با این حال، حقوق ورودی خودرو در لایحه مزبور با کاهش ۱۶/۶ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ همراه بود.

اعتبارات هزینه‌ای (مخارج جاری) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ با سهم

جدول ۱۳. منابع حاصل از صادرات نفت و میعانات گازی

فروش	قانون ۱۴۰۱	قانون ۱۴۰۲	لایحه ۱۴۰۳	قانون ۱۴۰۳	رشد قانون ۱۴۰۳ به لایحه ۱۴۰۳ (درصد)	رشد قانون ۱۴۰۲ به قانون ۱۴۰۳ (درصد)	رشد لایحه ۱۴۰۳ به قانون ۱۴۰۲ (درصد)
میزان صادرات نفت و میعانات گازی (هزار بشکه در روز)	۱,۴۰۰/۰	۱,۲۸۲/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۰/۰	۵/۳	۵/۳
فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (هزار بشکه در روز)	۱۴۵/۰	۱۴۵/۰	۶۷/۰	۶۷/۰	۰/۰	-۵۳/۸	-۵۳/۸
قیمت هر بشکه نفت خام (دلار)	۷۰/۰	۷۵/۰	۷۱/۰	۷۱/۰	۰/۰	-۵/۳	-۵/۳
قیمت فروش هر بشکه میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (دلار)	۶۶/۵	۷۱/۳	۶۷/۵	۶۷/۵	۰/۰	-۵/۳	-۵/۳
سهم شرکت نفت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سهم شرکت گاز از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز (درصد)	۴۰/۰	۴۲/۰	۴۵/۰	۴۵/۰	۰/۰	۷/۱	-۴/۸
سهم دولت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۴۵/۵	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۵/۵	-۱۱/۰	-۶/۹	۴/۶
سهم دولت از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (درصد)	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سهم دولت از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۴۵/۵	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۵/۵	-۱۱/۰	-۶/۹	۴/۶
سهم شرکت نفت از فروش میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی برای واردات کالای اساسی (هزار ریال به ازای هر دلار)	۲۳۰/۰	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی برای سایر مصارف (هزار ریال به ازای هر دلار)	۲۳۰/۰	۲۸۵/۰	۳۹۶/۰	۳۹۶/۰	۰/۰	۳۸/۹	-۴۳/۵
خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۳/۶	۶/۲	۳/۵	۳/۵	۰/۰	-۴۳/۵	-۰/۳
کل درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (میلیارد دلار)	۳۵/۸	۳۵/۱	۳۵/۰	۳۵/۰	۰/۰	-۰/۳	-۰/۳
کل درآمد حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی (میلیارد دلار)	۳/۵	۳/۸	۱/۶	۱/۶	۰/۰	-۵۶/۳	-۵۶/۳
سهم صندوق توسعه ملی از کل درآمدهای ارزی (میلیارد دلار)	۱۵/۷	۱۷/۳	۱۷/۳	۱۵/۴	۱۲/۵	-۱۱/۲	-۱۱/۲
سهم شرکت نفت از صادرات نفتی و فروش داخلی خوراک (میلیارد دلار)	۵/۷	۵/۶	۵/۳	۵/۳	۰/۰	-۵/۷	-۵/۷
سهم شرکت گاز از درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۰/۵	۰/۹	۰/۵	۰/۵	۰/۰	-۴۳/۵	-۴۳/۵
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی صادرات نفتی (میلیارد دلار)	۱۶/۳	۱۵/۳	۱۵/۹	۱۴/۲	-۱۱/۰	-۷/۲	۴/۳
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۱/۶	۲/۷	۱/۶	۱/۴	-۱۱/۰	-۴۰/۹	-۴۰/۹
سهم دولت از کل درآمدهای فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی (میلیارد دلار)	۳/۰	۳/۲	۱/۴	۱/۴	۰/۰	-۵۶/۳	-۵۶/۳
منابع حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)	۳,۷۴۳/۳	۴,۳۵۰/۹	۴,۶۳۸/۶	۴,۰۳۸/۲	-۱۲/۹	-۷/۲	۶/۶
منابع حاصل از خالص صادرات گاز طبیعی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)	۳۷۴/۶	۷۶۸/۴	۶۳۰/۶	۴۶۹/۷	-۲۵/۵	-۳۸/۹	-۱۷/۹
منابع حاصل از فروش میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)	۶۹۲/۱	۹۱۸/۹	۵۵۸/۵	۵۵۸/۵	۰/۰	-۳۹/۲	-۳۹/۲
درآمد حاصل از تحویل نفت خام برای تولید مواد اولیه قیر و فروش آن به پالایشگاه‌ها (هزار میلیارد ریال)	۰/۰	۲۰۰/۰	۰/۰	۰/۰	-	-	-۱۰۰/۰
کل درآمد نفتی - سهم دولت (هزار میلیارد ریال)	۴,۸۱۰/۱	۶,۲۳۸/۱	۵,۸۲۷/۴	۵,۰۶۶/۳	-۱۳/۱	-۱۸/۸	-۶/۶

مأخذ: قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳، لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ و فروض ضمنی آنها طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس

منابع نفتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ لحاظ شده بود و در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به صورت فرابودجه‌ای و خارج از سقف منابع نفتی لحاظ شد، کاهش درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به حدود ۳/۵ درصد تقلیل می‌یابد. علاوه بر این، در بخش واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، وجود انبارهای از دارایی‌های دولت سبب شد تا با کاهش درآمدهای نفتی، فروش اموال منقول و غیرمنقول دولت گزینه‌ای مناسب برای پوشش مصارف بودجه به حساب آید و در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ برای واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولتی معادل ۶۱۸/۲ هزار میلیارد ریال منابع در نظر گرفته شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کاهش ۴۳/۰ درصدی را نشان می‌داد. با این حال نسبت عملکرد به مصوب پایین این ردیف در سال‌های اخیر، همچنان حکایت از بیش‌برآوردی این ردیف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ داشت. در مجموع، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای به ترتیب با کاهش

علاوه بر این، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ سهم صندوق توسعه ملی از درآمدهای حاصل از صادرات نفتی معادل ۴۰ درصد در نظر گرفته شد. بدین ترتیب و با توجه به فروش، سهم ۴۰ درصدی صندوق توسعه ملی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ حدود ۱۵/۴ میلیارد دلار محاسبه شده که کاهش ۱۱/۲ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

به هر حال سهم دولت از درآمدهای نفتی (صادرات نفت، میعانات گازی، خالص صادرات گاز و سهم ۸۵/۵ درصدی فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی) معادل ۵,۸۲۷/۴ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد که ۶/۶ درصد کمتر از قانون بودجه سال ۱۴۰۲ بود و سهم ۲۳/۷ درصدی را از منابع عمومی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۳ به خود اختصاص می‌داد. در صورت عدم احتساب رقم ۲۰۰ هزار میلیارد ریال درآمد حاصل از تحویل نفت خام برای تولید مواد اولیه قیر و فروش آن به پالایشگاه‌ها که جزو

به لایحه تقدیمی دولت داشت. البته این کاهش به ردیف کسرارقام دو بار منظور شده بر می‌گردد که در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ برابر با ۱,۲۰۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد، در حالی که در لایحه تقدیمی دولت رقمی برای آن لحاظ نشده بود. از طرفی، منابع و مصارف عمومی دولت از ۲۴,۶۲۰/۴ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۳ به ۲۵,۶۲۰/۴ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ افزایش یافت که حکایت از رشد ۴/۱ درصدی نسبت به لایحه تقدیمی دولت در سال ۱۴۰۳ داشت. در این میان، درآمدهای عمومی با افزایش ۶/۷ درصدی به ۱۵,۹۸۳/۱ هزار میلیارد ریال رسید که این رشد عمدتاً به افزایش حدود ۱,۰۰۰ هزار میلیارد ریالی (۷/۹ درصدی) درآمدهای مالیاتی مربوط بود. در میان اجزای مالیات مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی با سهم ۳۴/۴ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی رشد ۴/۰ درصدی را نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ داشت. در این میان، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی با رشد ۴/۸ درصدی نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، به حدود ۳,۷۳۰/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد. همچنین مالیات بر درآمد در قانون بودجه ۱۴۰۳ با سهم ۱۳/۹ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، با رشد ۲۴/۸ درصدی نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ مواجه شد. در میان اجزای اصلی مالیات بر درآمد، مالیات بر مشاغل (کسبه، اصناف و موارد مشابه) و مالیات حقوق کارکنان بخش غیردولتی به ترتیب رشدهای ۳۰/۱ درصدی و ۴۲/۲ درصدی را نسبت به لایحه بودجه تقدیمی دولت تجربه کردند. علاوه بر این، ردیف مالیات بر ثروت با سهم ۲/۹ درصد از کل درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، با کاهش ۱۹/۰ درصدی نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ روبه‌رو شد. در میان اجزای مالیات غیرمستقیم، مالیات بر کالاها و خدمات با سهم ۳۸/۴ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۱۱/۴ درصدی را نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ تجربه کرد. از طرف دیگر، مالیات بر واردات (حقوق ورودی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با سهم ۱۰/۴ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ تغییری نداشت. در بخش مصارف نیز هزینه‌های جاری با افزایش ۷۵۰/۰ هزار میلیارد ریالی (۴/۲ درصدی) نسبت به لایحه بودجه، به رقم ۱۸,۷۸۷/۴ هزار میلیارد ریال رسید تا سهم ۷۳/۳ درصدی از مصارف عمومی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ داشته باشد. بدین ترتیب، کسری تراز عملیاتی با کاهش ۸/۲ درصدی، از ۳,۰۵۴/۴ هزار میلیارد ریال در لایحه به ۲,۸۰۴/۳ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه ۱۴۰۳ رسید.

علاوه بر این، در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، اگرچه سهم صندوق توسعه ملی از ۴۰ درصد در لایحه بودجه به ۴۵ درصد در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ افزایش یافت، اما ارقام ریالی درآمدهای نفتی دولت در قانون بودجه ۱۴۰۳، تغییری نسبت به لایحه نداشت و افزایش ۵ واحد درصدی سهم صندوق توسعه ملی در این زمینه لحاظ نشد. بر این اساس با توجه به فروض مورد توجه لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳، ارزش سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و گاز باید در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ۱۷/۳ میلیارد دلار افزایش می‌یافت که اختلاف حدود ۱/۹ میلیارد دلاری با لایحه داشت. بنابراین و بر اساس فروض در نظر گرفته شده، درآمدهای نفتی برآورده شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با کسری حدوداً ۷۶۱ هزار میلیارد ریالی روبه‌رو است. برای جبران این رقم، یا باید ارزش دلاری صادرات نفت و میعانات گازی بیشتر از مقدار مصوب می‌شد یا نرخ تسعیر درآمدهای ارزی دولت افزایش می‌یافت. به نظر می‌رسد که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نرخ تسعیر درآمدهای ارزی تا سقف ۱۵ میلیارد دلار برای واردات کالاهای اساسی معادل ۲۸۵

۱۲/۰ درصدی و ۹/۴ درصدی نسبت به قانون و لایحه بودجه ۱۴۰۲، به ۶,۴۴۵/۶ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۳ رسید که سهم ۲۶/۲ درصدی از منابع عمومی دولت داشت.

از طرفی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشدی نداشت و در همان مقدار ۳,۷۵۰/۰ هزار میلیارد ریال باقی ماند. سهم این ردیف از مصارف عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۱۵/۲ درصد ثبت شد. به این ترتیب، خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (تراز سرمایه‌ای) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به ۲,۶۹۵/۶ هزار میلیارد ریال رسید. به بیان دیگر بخشی از هزینه‌های جاری از محل واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای پوشش داده شد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، مطابق معمول نظام بودجه‌ریزی در ایران، تلاش شد تا بخش دیگر ناترازی بودجه از طریق واگذاری دارایی‌های مالی جبران شود. در این میان، انتشار اوراق بدهی دولت برابر با ۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۳۶/۱ درصدی داشت. سهم انتشار اوراق بدهی دولت از کل ردیف واگذاری دارایی‌های مالی و منابع عمومی، به ترتیب ۷۹/۸ درصد و ۱۰/۳ درصد محاسبه شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، به ترتیب افزایش ۱۶/۶ واحد درصدی و ۱/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد. منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی در لایحه مذکور ۶۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که ۴۳/۴ درصد کاهش نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشت. در مجموع، واگذاری دارایی‌های مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد ۷/۸ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به ۳,۱۹۱/۸ هزار میلیارد ریال رسید و سهم ۱۳/۰ درصدی از منابع عمومی داشت که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱/۲ واحد درصدی مواجه بود.

از طرف دیگر، تملک دارایی‌های مالی در لایحه بودجه ۱۴۰۳ رشد ۴۲/۷ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرد و به ۲,۸۳۳/۰ هزار میلیارد ریال رسید. عامل اصلی این افزایش، شدت گرفتن انتشار اوراق بدهی دولتی از سال ۱۳۹۹ به این سو محسوب می‌شود که بار بازپرداخت اصل اوراق مالی دولت را سنگین کرده است. بازپرداخت ۲,۲۰۰ هزار میلیارد ریالی اصل اوراق مالی اسلامی، سهم ۷۷/۷ درصدی از کل تملک دارایی‌های مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ داشت. بر این اساس، تراز مالی در لایحه بودجه این سال برابر با ۳۵۸/۸ هزار میلیارد ریال برآورد شد.

بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ که قبل از نیمه آذر ماه سال ۱۴۰۲ تقدیم مجلس شورای اسلامی شد، پس از بررسی و تصویب در مجلس شورای اسلامی و تأیید و تصویب شورای نگهبان در قالب بخش اول قانون بودجه سال ۱۴۰۳، در آخرین روز کاری سال ۱۴۰۲ برای اجرا ابلاغ شد. همچنین بخش دوم، شامل جداول پیوست لایحه بودجه در فروردین ماه سال ۱۴۰۳ از سوی دولت به مجلس شورای اسلامی ارایه و پس از بررسی و تصویب در مجلس شورای اسلامی و تأیید و تصویب شورای نگهبان تا انتهای اردیبهشت ماه سال ۱۴۰۳، در نیمه نخست خرداد ماه ۱۴۰۳ از سوی سرپرست ریاست جمهوری ابلاغ شد. منابع و مصارف بودجه کل کشور در قانون مصوب سال ۱۴۰۳ کاهش اندک ۰/۳ درصدی را نسبت

۴,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه رسید. بدین ترتیب، خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با کاهش ۹/۳ درصدی نسبت به لایحه، به ۲,۴۴۵/۶ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ بالغ شد.

در نهایت، خالص واگذاری دارایی‌های مالی بدون تغییر نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ و برابر با ۳۵۸/۸ هزار میلیارد ریال ثبت شد. واگذاری دارایی‌های مالی و تملک دارایی‌های مالی در قانون مذکور، به ترتیب، سهم ۱۲/۵ درصدی و ۱۱/۰ درصدی از منابع و مصارف عمومی داشتند که هر دو نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۳ کاهش ۵/۰ واحد درصدی را تجربه کردند.

هزار ریال به ازای هر دلار لحاظ شد و فراتر از این مقدار (۳/۹ میلیارد دلار حاصل اختلاف کل درآمدهای ارزی ۱۸/۹ میلیارد دلاری دولت از ۱۵ میلیارد دلار تخصیص ارز برای واردات کالاهای اساسی) با نرخی در حدود ۳۹۶ هزار ریال به ازای هر دلار تسعیر شد. برای جبران کسری ناشی از افزایش سهم صندوق توسعه ملی، نرخ تسعیر درآمدهای مازاد بر واردات کالاهای اساسی باید از ۳۹۶ هزار ریال به ازای هر دلار به حدود ۷۷۰ هزار ریال به ازای هر دلار افزایش یابد تا درآمدهای نفتی عنوان شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ پوشش یابد. در مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با رشد ۶/۷ درصدی از ۳,۷۵۰/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه به

۲-۳. عملکرد مالی دولت

درآمدهای عمومی دولت) حدود ۱۵,۸۳۸/۸ هزار میلیارد ریال برآورد شده که نشان‌دهنده تحقق ۹۹/۱ درصدی نسبت به مصوب قانون بودجه این سال است. به منظور برآورد درآمدهای گمرکی و نیز سایر درآمدهای عمومی دولت در زیرمجموعه درآمدهای عمومی برای کل سال ۱۴۰۳، نسبت عملکرد به مصوب این ردف‌های بودجه‌ای در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بر اساس گزارش دیوان محاسبات کشور به کل سال تعمیم داده شده است. از طرفی، با توجه به برآورد هزینه‌های جاری ۲۳,۳۵۶/۹ هزار میلیارد ریالی دولت در همین مدت (تحقق ۱۲۴/۳ درصدی نسبت به مصوب قانون بودجه ۱۴۰۳)، کسری تراز عملیاتی در این سال به ۷,۵۱۸/۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. با لحاظ ارقام کسری تراز هدفمندی یارانه‌ها به عنوان بخشی از هزینه‌های جاری، کسری تراز عملیاتی به ۱۰,۱۶۳/۱ هزار میلیارد ریال می‌رسد. شایان ذکر است که در این گزارش اعتبارات هزینه‌ای از اختلاف بین کل مصارف عمومی - عنوان شده توسط دیوان محاسبات کشور - و سایر اجزای برآوردی مصارف عمومی از جمله تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی و کسری منابع هدفمندی یارانه‌ها به دست آمده است.

واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۱۴۰۳ در حدود ۱/۱٪ از ۳,۶۰۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده تا تحقق ۵۵/۹ درصدی را نسبت به قانون بودجه مصوب این سال داشته باشد. عملکرد درآمدهای نفتی دولت حدود ۳,۵۹۴/۹ هزار میلیارد ریال در همین مدت بوده و معادل ۶۱/۴ درصد مصوب قانون بودجه ۱۴۰۳ تحقق داشته است. علاوه بر این، عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۱/۰ درصد رقم مصوب برای همین مدت (برابر با حدود ۶/۲ هزار میلیارد ریال) عنوان شده و از ناتوانی دولت در تحقق این واگذاری‌ها حکایت دارد. در سوی مقابل، عملکرد تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (اعتبارات عمرانی) حدود ۲,۳۸۵/۸ هزار میلیارد ریال برای کل سال ۱۴۰۳ برآورد شده که تحقق ۵۹/۶ درصدی را نسبت به مصوب سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد. بر این اساس برآورد می‌شود که تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) مازاد ۱,۲۱۵/۳

در هنگام تهیه این گزارش، به جز وضعیت درآمدهای مالیاتی، واگذاری شرکت‌های دولتی و انتشار اوراق بدهی دولت که توسط نهادهایی رسمی همچون سازمان امور مالیاتی، مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سازمان خصوصی‌سازی اطلاع‌رسانی شده، هیچ اطلاعات رسمی دیگری از صورت وضعیت عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه در سال ۱۴۰۳ منتشر نشده و آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش، به استناد انعکاس آمار در اخبار دیوان محاسبات کشور و سایر منابع غیررسمی است. بر این اساس، کل منابع و مصارف عمومی دولت در سال ۱۴۰۳ به ترتیب برابر با ۳,۰۸۰/۰٪ هزار میلیارد ریال و ۳,۱۲۰/۰٪ هزار میلیارد ریال بوده است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب قانون بودجه در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۲۰/۲ درصد بوده و در مقابل، این نسبت برای مصارف عمومی به ۱۲۱/۷ درصد بالغ شده است. اختلاف حدود ۱/۵ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به بروز کسری تراز شکلی به مبلغ ۴۰۰/۰٪ هزار میلیارد ریال شده که با استفاده تنخواه دریافتی از بانک مرکزی تأمین شده است. شایان ذکر است که در گزارش دیوان محاسبات کشور، علاوه بر ارقام مذکور، مبلغ ۴,۷۴۰ هزار میلیارد ریال تحت عنوان تهاتر منابع و مصارف عمومی در نظر گرفته شده و به ارقام نقدی مذکور افزوده شده است. به این ترتیب کل منابع و مصارف عمومی دولت (نقدی و تهاتر) بر اساس اخبار دیوان محاسبات کشور، به ترتیب به حدود ۳۵,۵۶۰ هزار میلیارد ریال و ۳۵,۹۶۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این گزارش صرفاً ارقام نقدی منابع و مصارف عمومی مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین طبق گزارش دیوان محاسبات کشور، تراز هدفمندی یارانه‌ها در سال ۱۴۰۳ حدود ۲,۶۴۵ هزار میلیارد ریال کسری داشته که از منابع بودجه عمومی و تنخواه‌گردان خزانه تأمین شده است. با این وجود، تنخواه‌گردان خزانه طبق قانون باید تا پایان سال ۱۴۰۳ تسویه شده باشد. به همین دلیل انتظار می‌رود که کل کسری هدفمندی یارانه‌ها به عنوان کمک زیان از طریق بودجه عمومی تأمین شده باشد.

در سال ۱۴۰۳، درآمدهای عمومی (درآمدهای مالیاتی و گمرکی و سایر

درصد از کل منابع عمومی عنوان شده برای سال ۱۴۰۳ را تشکیل می‌دهد. در واقع علاوه بر استفاده حدود ۱۴۰ هزار میلیارد ریالی دولت از منابع صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ که از مجوز قانون بودجه سال ۱۴۰۲ باقی مانده بود، در میانه سال ۱۴۰۳ نیز در پی پیشنهاد رییس جمهور و موافقت رهبری، سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفتی و گازی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۲۰ واحد درصد کاهش یافت تا به صورت استقراض در اختیار دولت قرار گیرد. همچنین بر اساس گزارش دیوان محاسبات، برخی از منابع ناشی از این مجوز جدید (در حدود ۴۵۰ هزار میلیارد ریال) به منظور پوشش هزینه‌های بودجه عمومی به سال ۱۴۰۴ منتقل شده و به عنوان منابع سال ۱۴۰۳ در گزارش حاضر لحاظ نشده است.

در نهایت، با لحاظ درآمدهای مالیاتی منتشر شده از سوی سازمان امور مالیاتی، درآمدهای نفتی برآورد شده، آمار منتشر شده از سوی بانک مرکزی در خصوص فروش اوراق بدهی دولتی، آمار منتشر شده از واگذاری شرکت‌های دولتی از سوی سازمان خصوصی‌سازی کشور و نیز برداشت از منابع صندوق توسعه ملی بر مبنای اخبار دیوان محاسبات کشور، کل منابع عمومی بودجه دولت به ۲۸,۸۲۷/۸ هزار میلیارد ریال بالغ می‌شود که اختلافی حدوداً ۱,۹۷۲ هزار میلیارد ریالی با منابع عمومی عنوان شده توسط دیوان محاسبات دارد. در اینجا به منظور انطباق با گزارش دیوان محاسبات، معادل این اختلاف به ردیف سایر در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی اضافه شده است.

از طرف دیگر، کل تملک دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ حدود ۲,۸۱۲ هزار میلیارد ریال معادل ۹۹/۳ درصد مصوب قانون بودجه سال ۱۴۰۳ لحاظ شده است که حدود ۷۹/۰ درصد از آن به بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی سررسید شده بر مبنای گزارش مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت بر می‌گردد. همچنین به منظور برآورد سایر ردیف‌های زیرمجموعه تملک دارایی‌های مالی، نسبت عملکرد به مصوب یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ از گزارش دیوان محاسبات کشور استخراج شده و به کل سال تعمیم داده شده است. بدین ترتیب، خالص واگذاری دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ معادل ۸,۵۴۷/۸ هزار میلیارد ریال برآورد شده که معادل ۲۷/۸ درصد از عملکرد منابع عمومی بودجه در سال ۱۴۰۳ محسوب می‌شود. جدول ۱۴ برآورد عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳ را به تصویر می‌کشد.

هزار میلیارد ریالی را در سال ۱۴۰۳ تجربه کرده تا بخشی از کسری تراز عملیاتی دولت را پوشش دهد. با توجه به عدم اعلام جزییات واگذاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، به منظور برآورد این ردیف‌ها برای سال ۱۴۰۳، نسبت عملکرد به مصوب این ردیف‌های بودجه‌ای در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بر اساس گزارش دیوان محاسبات کشور به کل سال ۱۴۰۳ تعمیم داده شده است.

همچون سال‌های اخیر، خالص واگذاری دارایی‌های مالی نقش کلیدی در تأمین بخش دیگر کسری تراز عملیاتی داشته است. عملکرد واگذاری دارایی‌های مالی در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۱,۳۶۰/۱ هزار میلیارد ریال برآورد شده که تحقق ۳۵۵/۹ درصدی را نسبت به قانون بودجه این سال نشان می‌دهد. به این ترتیب، بر اساس داده‌های منتشر شده از حراج اوراق مرابحه دولتی توسط بانک مرکزی و نیز انتشار ۴۵۰/۰ هزار میلیارد ریالی اسناد خزانه اسلامی، برآورد می‌شود که تأمین مالی کسری بودجه از طریق انتشار اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۳ تحقق ۱۸۸/۲ درصدی را نسبت به قانون مصوب این سال داشته و به رقمی در حدود ۴,۷۹۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که سهم‌های به ترتیب ۴۲/۲ درصدی و ۱۵/۶ درصدی از واگذاری دارایی‌های مالی و کل منابع عمومی دارد. با توجه به این که اسناد خزانه اسلامی بدون کوپن سود دوره‌ای بوده و کل سود این اسناد از محل کسر از قیمت اسمی در زمان فروش حاصل می‌شود، در این محاسبه برای رقم تأمین مالی از محل اسناد خزانه اسلامی، کسر از قیمت حدوداً ۳۱ درصدی لحاظ شده است. همچنین بنا بر گزارش سازمان خصوصی‌سازی، واگذاری شرکت‌های دولتی در سال ۱۴۰۲ حدود ۳۲۹/۷ هزار میلیارد ریال بوده است که از تحقق ۵۴/۹ درصدی نسبت به قانون بودجه این سال حکایت دارد. البته ذکر این نکته ضروری است که در سال ۱۴۰۳ تهاثر بدهی دولت از طریق واگذاری شرکت‌های دولتی در حدود ۴۴۹/۸ هزار میلیارد ریال ثبت شده که با توجه به تأکید گزارش بر منابع نقدی، در محاسبات لحاظ نشده است. علاوه بر این، اگرچه استقراض دولت از سهم صندوق توسعه ملی در فروش نفت (زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ ممنوع شده بود، اما بر اساس صورت وضعیت اعلامی کل منابع و مصارف عمومی از سوی دیوان محاسبات کشور در سال ۱۴۰۳، حدود ۴,۲۶۶ هزار میلیارد ریال از منابع این صندوق برداشت و صرف مخارج دولت شده که در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی آورده شده است و حدود ۱۳/۹

جدول ۱۴. برآورد عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	لایحه بودجه سال ۱۴۰۳	قانون بودجه سال ۱۴۰۳	عملکرد یازده ماهه ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	نسبت عملکرد به مصوب سال ۱۴۰۳	سهم اجزا از عملکرد منابع و مصارف عمومی در ۱۴۰۳
منابع	۲۴,۶۲۰/۴	۲۵,۶۲۰/۴	۲۳,۶۴۰/۰	۳۰,۸۰۰/۰	۱۲۰/۲	۱۰۰/۰
درآمدهای عمومی	۱۴,۹۸۳/۰	۱۵,۹۸۳/۰	۱۴,۱۳۷/۲	۱۵,۸۳۸/۸	۹۹/۱	۵۱/۴
مالیاتی و گمرکی	۱۲,۶۴۵/۰	۱۳,۶۴۵/۰	۱۲,۰۵۶/۰	۱۳,۵۶۸/۴	۹۹/۴	۴۴/۱
مالیات اشخاص حقوقی	۴,۵۰۷/۵	۴,۶۸۷/۵	۴,۷۹۶/۸	۵,۴۳۴/۶	۱۱۵/۹	۱۷/۶
مالیات بر درآمدها	۱,۵۱۹/۵	۱,۸۹۷/۱	۱,۹۹۵/۰	۲,۲۵۹/۷	۱۱۹/۱	۷/۳
مالیات بر ثروت	۴۹۵/۷	۴۰۰/۸	۲۶۷/۰	۳۱۱/۱	۷۷/۶	۱/۰
مالیات بر کالاها و خدمات	۴,۶۹۷/۴	۵,۲۳۴/۶	۳,۸۲۶/۴	۴,۲۸۵/۹	۸۱/۹	۱۳/۹
گمرکی	۱,۴۲۵/۰	۱,۴۲۵/۰	۱,۱۷۰/۸	۱,۲۷۷/۲	۸۹/۶	۴/۱
سایر درآمدها	۲,۳۳۸/۰	۲,۳۳۸/۰	۲,۰۸۱/۲	۲,۲۷۰/۴	۹۷/۱	۷/۴
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۵/۶	۶,۴۴۵/۶	۳,۳۰۱/۰	۳,۶۰۱/۱	۵۵/۹	۱۱/۷
نفت و فرآورده‌های نفتی	۵,۸۲۷/۴	۵,۸۲۷/۴	۳,۲۹۵/۳	۳,۵۹۴/۹	۶۱/۷	۱۱/۷
فروش و واگذاری اموال	۶۱۸/۲	۶۱۸/۲	۵/۷	۶/۲	۱/۰	-/۰
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۱/۸	۳,۱۹۱/۸	۶,۲۰۱/۸	۱۱,۳۶۰/۱	۳۵۵/۹	۳۶/۹
فروش و واگذاری اوراق مالی اسلامی	۲,۵۴۶/۰	۲,۵۴۶/۰	۳,۳۸۷/۴	۴,۷۹۲/۲	۱۸۸/۲	۱۵/۶
واگذاری شرکت‌های دولتی	۶۰۰/۰	۶۰۰/۰	۱۷۲/۵	۳۲۹/۷	۵۴/۹	۱/۱
برداشت از صندوق توسعه ملی	-/۰	-/۰	۲,۶۰۰/۰	۴,۲۶۶/۰	-	۱۳/۹
سایر	۴۵/۸	۴۵/۸	۴۲/۰	۱,۹۷۲/۲	-	۶/۴
مصارف	۲۴,۶۲۰/۴	۲۵,۶۲۰/۴	۲۴,۳۰۰/۰	۳۱,۲۰۰/۰	۱۲۱/۸	۱۰۰/۰
اعتبارات هزینه‌ای	۱۸,۰۳۷/۴	۱۸,۷۸۷/۴	۱۹,۶۰۴/۴	۲۳,۳۵۶/۹	۱۲۴/۳	۷۴/۹
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۳,۷۵۰/۰	۴,۰۰۰/۰	۲,۱۸۷/۰	۲,۳۸۵/۸	۵۹/۶	۷/۶
تملك دارایی مالی	۲,۸۳۳/۰	۲,۸۳۳/۰	۲,۵۰۸/۶	۲,۸۱۲/۳	۹۹/۳	۹/۰
کسری منابع هدفمندی یارانه‌ها	-/۰	-/۰	۲,۶۹۰/۰	۲,۶۴۵/۰	-	۸/۵
کسری تراز شکلی بودجه	-/۰	-/۰	-۶۶۰/۰	-۴۰۰/۰	-	-
تنخواه دریافتی بانک مرکزی	-/۰	-/۰	۶۶۰/۰	۴۰۰/۰	-	-
تراز عملیاتی	-۳,۰۵۴/۴	-۲,۸۰۴/۴	-۵,۴۶۷/۲	-۷,۵۱۸/۱	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲,۶۹۵/۶	۲,۴۴۵/۶	۱,۱۱۴/۰	۱,۲۱۵/۳	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۳۵۸/۸	۳۵۸/۸	۳,۶۹۳/۲	۸,۵۴۷/۸	-	-
تراز عملیاتی با احتساب کسری هدفمندی یارانه‌ها	-۳,۰۵۴/۴	-۲,۸۰۴/۴	-۸,۱۵۷/۲	-۱۰,۱۶۳/۱	-	-

مأخذ: لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۳، دیوان محاسبات کشور، مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، سازمان امور مالیاتی، مرکز پژوهش‌های مجلس و بانک مرکزی ایران

در میان اجزای مالیات بر درآمد در این سال تجربه کرده است. از سوی دیگر، مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی با سهم ۱۹/۵ درصدی از کل مالیات بر درآمد در سال ۱۴۰۳ به ۴۴/۱۲ هزار میلیارد ریال رسیده است که در مقایسه با سال ۱۴۰۲ از رشد ۲۷/۳ درصدی حکایت دارد و نسبت عملکرد به مصوب ۱۱۶/۷ درصدی را ثبت کرده است. همچنین عملکرد مالیات بر مشاغل در سال ۱۴۰۳ افزایش ۵۰/۷ درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ تجربه کرده تا سهم ۳۴/۴ درصدی از مالیات بر درآمد داشته و نسبت عملکرد به مصوب حدوداً ۹۷/۶ درصدی را ثبت کند.

اطلاعات منتشرشده از سوی سازمان امور مالیاتی و برخی منابع غیررسمی، حکایت از تحقق ۹۹/۴ درصدی کل درآمدهای مالیاتی نسبت به رقم مصوب قانون بودجه ۱۴۰۳ دارد. در این سال مالیات‌های مستقیم نسبت عملکرد به مصوب ۱۱۴/۶ درصدی را ثبت کرده‌اند. در زیرمجموعه مالیات‌های مستقیم، مالیات بر درآمد بالاترین نسبت عملکرد به مصوب (۱۱۹/۱ درصد) را تجربه کرده است. مالیات حقوق کارکنان بخش غیردولتی سهم ۴۰/۸ درصدی از کل مالیات بر درآمد در سال ۱۴۰۳ داشته و با نسبت عملکرد به مصوب ۱۵۲/۸ درصدی، بالاترین نسبت تحقق را

ریال رسیده است. معادل ۷۷/۰ درصد از این رقم را مالیات بر کالاها و خدمات و ۲۳/۰ درصد از آن را مالیات بر واردات تشکیل می‌دهد. مالیات بر کالاها و خدمات در سال ۱۴۰۳ با رشد ۳۲/۶ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲ و سهم قابل توجه ۳۱/۶ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۳، به ۴,۲۸۵/۹ هزار میلیارد ریال بالغ شده که تحقق ۸۱/۹ درصدی را در این سال نشان می‌دهد. در این میان مالیات بر ارزش افزوده که سهم ۶۱/۱ درصدی از عملکرد مالیات بر کالاها و خدمات در سال ۱۴۰۳ دارد، تحقق ۶۹/۸ درصدی را نسبت به مصوب قانون بودجه سال ۱۴۰۳ ثبت کرده است. از سوی دیگر، مالیات بر واردات به عنوان زیرمجموعه دیگر مالیات‌های غیرمستقیم در سال ۱۴۰۳ نسبت عملکرد به مصوب قابل توجه ۸۹/۶ درصدی را ثبت کرده تا سهم ۹/۴ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی داشته باشد و نسبت به سال ۱۴۰۲ رشد ۵/۶ درصدی را تجربه کند. شایان ذکر است عملکرد مالیات بر واردات در سال ۱۴۰۳، بر اساس عملکرد این ردیف مالیاتی در یازده ماهه نخست برآورد شده است. جدول ۱۵ عملکرد درآمدهای مالیاتی را به تصویر می‌کشد.

همچنین مالیات اشخاص حقوقی در سال ۱۴۰۳ با تحقق ۱۱۵/۹ درصدی نسبت به رقم مصوب این سال به ۵,۴۳۴/۶ هزار میلیارد ریال بالغ شده که ۸۱/۰ درصد از این مقدار (معادل ۴,۴۰۳/۶ هزار میلیارد ریال) متعلق به مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی است. علاوه بر این، مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی (با سهم ۱۱/۵ درصدی از عملکرد مالیات اشخاص حقوقی) با نسبت عملکرد به مصوب ۳۳۸/۸ درصدی بالاترین نسبت تحقق را در میان اجزای مالیات اشخاص حقوقی تجربه کرده است. در مقابل، مالیات بر ثروت با نسبت عملکرد به مصوب ۷۷/۶ درصدی، پایین‌ترین عملکرد را در میان اجزای اصلی مالیات مستقیم داشته و در میان زیرمجموعه‌های آن، مالیات بر نقل و انتقال سهام با درصد تحقق ۵۲/۴ درصدی نسبت به رقم مصوب این سال، حدود ۷۵/۶ هزار میلیارد ریال عملکرد داشته است. مالیات بر خانه‌های خالی با تحقق ۰/۱ درصدی، کمترین مقدار تحقق را در میان اجزای مالیات بر ثروت ثبت کرده است.

مالیات‌های غیرمستقیم در سال ۱۴۰۳ حدود ۸۳/۵ درصد محقق شده و با رشد ۲۵/۲ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲، به ۵,۵۶۳/۰ هزار میلیارد

جدول ۱۵. عملکرد درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	عملکرد ۱۴۰۲	قانون بودجه ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	نسبت عملکرد به مصوب ۱۴۰۳	سهم اجزا از کل درآمد مالیاتی در ۱۴۰۳
درآمدهای مالیاتی	۹,۳۱۷/۸	۱۳,۶۴۵/۰	۱۳,۵۶۸/۴	۴۵/۶	۹۹/۴	۱۰۰/۰
مالیات مستقیم	۴,۸۷۴/۸	۶,۹۸۵/۴	۸,۰۰۵/۴	۶۴/۲	۱۱۴/۶	۵۹/۰
مالیات اشخاص حقوقی	۳,۱۶۴/۴	۴,۶۸۷/۵	۵,۴۳۴/۶	۷۱/۷	۱۱۵/۹	۴۰/۱
مالیات بر درآمد	۱,۴۲۴/۱	۱,۸۹۷/۱	۲,۲۵۹/۷	۵۸/۷	۱۱۹/۱	۱۶/۷
مالیات بر ثروت	۲۸۶/۳	۴۰۰/۸	۳۱۱/۱	۸/۷	۷۷/۶	۲/۳
مالیات غیر مستقیم	۴,۴۴۳/۰	۶,۶۵۹/۶	۵,۵۶۳/۰	۲۵/۲	۸۳/۵	۴۱/۰
مالیات بر کالاها و خدمات	۳,۲۳۳/۰	۵,۲۳۴/۶	۴,۲۸۵/۹	۳۲/۶	۸۱/۹	۳۱/۶
مالیات بر واردات	۱,۲۱۰/۰	۱,۴۲۵/۰	۱,۲۷۷/۲	۵/۶	۸۹/۶	۹/۴

مأخذ: قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲؛ سازمان امور مالیاتی کشور؛ دیوان محاسبات کشور؛ خبرگزاری ایرنا؛ (اوریزی گمرک به خزانه در ۱۴۰۲ با افزایش ۵۴ درصدی به ۲۴۷ هزار میلیارد تومان رسید)

۲,۱۳۹/۱ هزار میلیارد ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده، با ۲,۰۵۷/۱ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر این، ۲,۴۴۲/۶ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار و فرآیند پذیره‌نویسی بدون متعهد پذیره‌نویسی) به فروش رسید. بر این اساس، کل اوراق بدهی دولتی معامله‌شده در فرآیند حراج در سال ۱۴۰۳ معادل ۴,۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به فروش ۱,۵۵۱/۱ هزار میلیارد ریالی اوراق بدهی دولتی در فرآیند حراج در سال ۱۴۰۲، از رشد ۱۹۰/۱ درصدی حکایت دارد. شایان ذکر است از کل ارقام اوراق بدهی نقدی منتشرشده در سال ۱۴۰۳، حدود ۵/۲ درصد آن (معادل ۲۴۶/۳ هزار میلیارد ریال) به عنوان کسر از قیمت در فرآیند حراج عنوان شده است. به عبارت دیگر، از کل مبلغ انتشار اوراق بدهی نقدی دولتی در این مدت (۴,۷۴۶/۰ هزار میلیارد ریال)، حدود ۲۴۶/۳ هزار میلیارد ریال، بابت بهره از قیمت کسر شده است. در نهایت، تأمین مالی دولت از این محل حدود ۴,۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال بوده است.

انتشار اوراق بدهی دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با افزایش ۶۱/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ در سطح ۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال ۱۴۰۳ تصویب شد. بر این اساس، در سال ۱۴۰۳ بانک مرکزی با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از دهه دوم اردیبهشت ماه شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد که در این فرآیند تا پایان مهر ماه سال ۱۴۰۳ کل سقف قانونی انتشار اوراق مورد استفاده قرار گرفت. به همین دلیل مجوز انتشار ۲,۷۰۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی جدید (فراتر از سقف قانون بودجه) از سوی شورای عالی هماهنگی اقتصادی به دولت در این سال داده شد.

بر مبنای داده‌های منتشرشده از سوی بانک مرکزی در ارتباط با وضعیت انتشار اوراق بدهی نقدی در فرآیند حراج، تا انتهای اسفند سال ۱۴۰۳ در ۳۸ مرحله حراج، ۴,۷۴۶/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مرابحه بدهی دولتی با نماد «اراد» منتشر شد که عرضه آن در این ۳۸ مرحله به طور جمعی به حدود ۱۰,۳۲۱/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این عرضه با تقاضای

کارگزاری بانک مرکزی در بازار پول، به صورت غیرمستقیم از بازار سرمایه خریداری کرده‌اند تا سهم بانک‌ها از خرید اوراق بدهی منتشرشده در سال ۱۴۰۳ به حدود ۷۰/۹ درصد برسد. جدول ۱۶ وضعیت عرضه، تقاضا و معاملات ثبت شده اوراق بدهی دولتی را در فرآیند حراج در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

از طرف دیگر، بر اساس گزارش مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، میزان خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در سال ۱۴۰۳ برابر با ۳,۱۹۱/۰ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که کاملاً متفاوت با ارقام درج شده در گزارش‌های بانک مرکزی است. مقایسه ارقام این دو نهاد گویای آن است که بانک‌ها حدود ۱,۱۳۳/۹ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به جای خرید مستقیم از

جدول ۱۶. صورت وضعیت انتشار اوراق بدهی نقدی دولت در حراج بازار پول و سرمایه (هزار میلیارد ریال-درصد)

ماه	۱۴۰۲			۱۴۰۳			رشد نقطه به نقطه کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه	رشد نقطه به نقطه معاملات حراج در بازار سرمایه	رشد نقطه به نقطه کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه
	عرضه اولیه	تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	عرضه اولیه	تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول			
اردیبهشت	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	-	-	-
خرداد	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱,۶۶۵/۲	۳۴۸/۱	۳۴۸/۱	۴۲۳/۵	-	-
تیر	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۷۹۲/۹	۹/۸	۹/۸	۲۷۱/۷	-	-
مرداد	۸۷۴/۲	۲۵۶/۵	۱۴۸/۴	۱,۰۱۷/۳	۳۲۴/۰	۳۲۴/۰	۴۵۲/۸	۱۱۸/۳	۱۲۰/۲
شهریور	۶۲۸/۹	۰/۰	۰/۰	۸۰۷/۴	۷۰/۹	۷۰/۹	۳۰۲/۵	-	۴۱/۰
مهر	۷۵۳/۶	۹/۰	۹/۰	۱,۱۷۲/۵	۴۸/۸	۲۲/۷	۵۰۸/۷	۱۵۱/۴	۸۴۷/۹
آبان	۸۱۶/۴	۱/۰	۱/۰	۸۶۲/۴	۳۸۲/۸	۳۸۲/۸	۰/۰	۳۹,۳۶۲/۹	-۱۰۰/۰
آذر	۵۷۸/۳	۱۹/۱	-۰/۰	۲۹۵/۹	۱۱۰/۶	۱۱۰/۶	۲۸۳/۵	-	۳۶/۸
دی	۵۱۹/۷	۳۵/۷	۳۴/۵	۲۵۰/۰	۴۸/۰	۴۸/۰	۲۴۰/۱	۳۹/۱	۲۶/۵
بهمن	۴۵۴/۰	۰/۰	-۰/۰	۸۱۵/۶	۲۵۵/۷	۲۴۳/۷	۲۵۷/۲	-	۲۹۰/۳
اسفند	۱,۰۵۸/۱	۹۱/۶	۱۴۸/۵	۱,۵۹۳/۶	۵۲۸/۷	۴۸۵/۷	۱,۱۱۲/۳	۲۲۷/۱	۱۰۵/۷
جمع	۵,۶۸۳/۱	۴۱۲/۸	۳۴۱/۴	۱۰,۳۲۱/۴	۲,۱۳۹/۱	۲,۰۵۷/۱	۴,۴۹۹/۷	۵۰۲/۶	۱۰۱/۹

مآخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش هفتگی حراج اوراق بدهی دولت

بانک مرکزی، بانک‌ها، صندوق‌ها و سایر) توسط شرکت فرابورس منتشر می‌شود. بر این اساس، از نیمه دوم مرداد ماه ۱۴۰۰ تا انتهای سال ۱۴۰۳، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی و صندوق‌ها به ترتیب حدود ۳,۸۵۵/۴ هزار میلیارد ریال و ۴,۳۲۹/۸ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. باید توجه داشت که خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی در عرضه اولیه ممنوع است و رقم ذکر شده برای خالص خرید بانک مرکزی صرفاً مربوط به بازار ثانویه و عمدتاً مربوط به عملیات بازار باز است. بانک‌ها نیز که از نیمه دوم مرداد ماه تا انتهای اسفند ماه ۱۴۰۰، بیشتر به عنوان فروشنده اوراق بدهی در بازار ثانویه فعالیت داشتند (انباشت خالص خرید منفی ۵۵۶/۳ هزار میلیارد ریالی در بازارهای اولیه و ثانویه)، در سال‌های پس از آن عمدتاً در نقش خریدار ظاهر شده‌اند. خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک‌ها در بازارهای اولیه و ثانویه در سال ۱۴۰۳ حدود ۸۰۲/۹ هزار میلیارد ریال بوده و این رقم به صورت تجمعی از نیمه دوم مرداد ماه ۱۴۰۰ تا انتهای سال ۱۴۰۳ به حدود ۱,۶۹۹/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شده است.

جدای از فرآیند حراج، دولت به دو شیوه دیگر هم دست به انتشار اوراق بدهی می‌زند: یکی پذیره‌نویسی اوراق مرابحه همراه با متعهد پذیره‌نویسی در بازار سرمایه (اینجا هم نماد اوراق مربوطه «اراد» است) و دیگری ارایه اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران طلبکار از دولت با نماد «اخزا».

بر این اساس، در سال ۱۴۰۳ واگذاری اوراق غیرنقدی (اسناد خزانه اسلامی) برابر با ۴۵۰/۰ هزار میلیارد ریال بوده است و در عین حال، از روش پذیره‌نویسی اوراق همراه با متعهد پذیره‌نویسی استفاده نشده است، اگرچه در سال ۱۴۰۲ حدود ۶۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی از طریق پذیره‌نویسی همراه با متعهد پذیره‌نویسی انتشار یافته بود. به این ترتیب مجموع انتشار انواع اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۳ به ۵,۱۹۶/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که در مقایسه با سال ۱۴۰۲، رشد ۵۱/۸ درصدی را نشان می‌دهد.

از نیمه دوم مرداد ماه سال ۱۴۰۰ به این سو، معاملات بازار اوراق بدهی (مجموع بازار اولیه و ثانویه) به تفکیک فعالان اصلی این بازار (دولت،

۳-۳. خصوصی سازی

انواع روش‌های واگذاری در بازه سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۳ به قیمت‌های جاری نشان می‌دهد. از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، واگذاری بنگاه‌های دولتی به شیوه نامناسب انتقال مستقیم بابت رد دیون و بابت سهام عدالت متوقف شده بود و واگذاری‌ها به عموم متقاضیان صورت می‌گرفت. این در حالی است که از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳ دوباره انتقال مستقیم بابت رد دیون احیا و در دستور کار قرار گرفته است، به گونه‌ای که حدود ۱/۵ درصد از کل واگذاری‌ها در سال ۱۳۹۹، ۱۰/۰ درصد در سال ۱۴۰۰، ۵۰/۹ درصد در سال ۱۴۰۱، ۹۹/۲ درصد در سال ۱۴۰۲ و ۴۰/۷ درصد از مجموع کل واگذاری‌ها در سال ۱۴۰۳ سهم داشته است.

سازمان خصوصی سازی که از سال ۱۳۸۰ واگذاری‌های شرکت‌های دولتی را آغاز کرده بود، از ابتدای واگذاری‌ها تا پایان سال ۱۴۰۳ نزدیک به ۵۰/۸ درصد از ارزش اسمی کل واگذاری‌ها را از طریق بورس، ۵/۷ درصد را از طریق فرابورس، ۴۳/۴ درصد را از طریق مزایده و ۰/۱ درصد را از طریق مذاکره به انجام رساند. همچنین ۵۴/۳ درصد از کل واگذاری‌ها بابت رد دیون دولت و تسویه بدهی دولت به طلبکاران اختصاص یافت و به این ترتیب این حجم از واگذاری‌ها از طریق سازوکار بازار صورت نگرفت. سهام عدالت نیز در این مدت ۳/۲ درصد از ارزش اسمی کل واگذاری‌ها را به خود اختصاص داد. جدول ۱۷ عملکرد سازمان خصوصی سازی را به تفکیک

جدول ۱۷. عملکرد سازمان خصوصی سازی در انواع روش‌های واگذاری سهام بنگاه‌های دولتی به قیمت‌های جاری (هزار میلیارد ریال)

عنوان / سال	۱۳۹۳-۱۳۸۰	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
فروش سهام یا دارایی به عموم	۷۵۷/۹	۲۶/۲	۲۹/۹	۱۰/۷	۳/۷	۳۲/۲	۴۷۱/۸	۰/۰	۱,۴۲۶/۳	۵/۲	۸۳۱/۷
انتقال مستقیم بابت رد دیون	۳۰۷/۲	۱/۲	۱۹/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۷۵۳/۶	۸۲۳/۹	۱,۴۸۰/۵	۶۲۹/۹	۵۶۹/۷
انتقال مستقیم بابت سهام عدالت	۲۶۶/۴	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
مجموع ارزش فروش	۱,۳۳۱/۴	۲۷/۳	۴۸/۹	۱۰/۷	۳/۷	۳۲/۲	۱,۲۲۵/۳	۸۲۳/۹	۲,۹۰۶/۸	۶۳۵/۱	۱,۴۰۱/۴
درصد از کل واگذاری‌ها	۱۵/۸	۰/۳	۰/۶	۰/۱	۰/۰	۰/۴	۱۴/۵	۹/۸	۳۴/۴	۷/۵	۱۶/۶

مأخذ: سازمان خصوصی سازی، آمار عملکرد سالانه ارزش واگذاری سهام و دارایی بنگاه‌های مشمول واگذاری

عدالت نیز در این مدت ۲۰/۵ درصد از کل واگذاری‌ها را به خود اختصاص داده است. جدول ۱۸ برآورد عملکرد سازمان خصوصی سازی را به تفکیک انواع روش‌های واگذاری در بازه سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ بر مبنای شاخص قیمت مصرف‌کننده نشان می‌دهد. باید توجه داشت که لحاظ شاخص قیمت مصرف‌کننده برای محاسبه عملکرد واگذاری‌ها به قیمت‌های ثابت دقیق نبوده و صرفاً با هدف آرایه تصویری کلی در اینجا مطرح شده است.

متأسفانه در سال ۱۴۰۳ گزارش عملکرد واگذاری سهام و دارایی‌های بنگاه‌های مشمول واگذاری به قیمت‌های ثابت منتشر نشده، اما می‌توان برآورد کرد که به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ حدود ۲/۲ درصد از کل واگذاری‌ها در سال ۱۴۰۳ انجام پذیرفته است. افزون بر این و به قیمت‌های ثابت، از ابتدای واگذاری‌ها تا پایان سال ۱۴۰۳ نزدیک به ۴۹/۸ درصد از کل واگذاری‌ها به عموم متقاضیان و ۲۹/۷ درصد بابت رد دیون و تسویه بدهی دولت به طلبکاران اختصاص یافته است. سهام

جدول ۱۸. عملکرد سازمان خصوصی سازی در انواع روش‌های واگذاری سهام بنگاه‌های دولتی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (هزار میلیارد ریال)

عنوان / سال	۱۳۹۳-۱۳۸۰	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
فروش سهام یا دارایی به عموم	۱,۹۱۹/۱	۲۸/۵	۲۹/۹	۹/۸	۲/۶	۱۵/۹	۱۵۷/۸	۰/۰	۲۲۲/۸	۰/۵	۶۲/۸
انتقال مستقیم بابت رد دیون	۶۶۲/۷	۱/۳	۱۹/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۲۵۲/۱	۱۸۸/۵	۲۳۱/۲	۶۴/۶	۴۳/۰
انتقال مستقیم بابت سهام عدالت	۱,۰۰۷/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
مجموع ارزش فروش	۳,۵۸۹/۶	۲۹/۸	۴۸/۹	۹/۸	۲/۶	۱۵/۹	۴۰۹/۹	۱۸۸/۵	۴۵۴/۰	۶۵/۲	۱۰۵/۸
درصد از کل واگذاری‌ها	۷۳/۰	۰/۶	۱/۰	۰/۲	۰/۱	۰/۳	۸/۳	۳/۸	۹/۲	۱/۳	۲/۲

مأخذ: سازمان خصوصی سازی، آمار عملکرد سالانه ارزش واگذاری سهام و دارایی بنگاه‌های مشمول واگذاری؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، شاخص قیمت مصرف‌کننده؛ محاسبات تحقیق

سال نقش داشتند. جدول ۱۹ عملکرد سازمان خصوصی سازی را به تفکیک بازارهای عرضه به قیمت‌های جاری و جدول ۲۰ همین اطلاعات را به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

در سال ۱۴۰۳، حدود ۶۹/۴ درصد از واگذاری‌ها از طریق بورس و ۱۹/۹ درصد از طریق مزایده صورت گرفت. همچنین برخلاف سال ۱۴۰۲، فرابورس با سهم ۱۰/۴ درصدی و مذاکره با سهم ۰/۲ درصدی در واگذاری‌های این

جدول ۱۹. عملکرد سازمان خصوصی سازی به تفکیک بازارهای عرضه به قیمت های جاری (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان/سال	۱۳۸۰-۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	سهم از واگذاری در سال ۱۴۰۳
بورس	۸۳۳/۶	۲۱/۷	۱۲/۷	۱/۱	۰/۱	۲/۳	۷۶۰/۲	۹/۵	۱,۴۲۶/۳	۲۵۳/۲	۹۷۳/۰	۶۹/۴
فرا بورس	۱۷۰/۷	۳/۰	۰/۵	۰/۰	۰/۲	۲۹/۹	۱۲۹/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۱	۱۴۶/۰	۱۰/۴
مذاکره	۱/۴	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۲	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۳/۰	۰/۲
مزایده	۳۲۵/۶	۲/۶	۳۵/۷	۹/۶	۳/۲	۰/۰	۳۳۵/۸	۸۱۴/۴	۱,۴۸۰/۵	۳۸۱/۸	۲۷۹/۴	۱۹/۹
مجموع ارزش فروش	۱,۳۳۱/۴	۲۷/۳	۴۸/۹	۱۰/۷	۳/۷	۳۲/۲	۱,۲۲۵/۳	۸۲۳/۹	۲,۹۰۶/۸	۶۳۵/۱	۱,۴۰۱/۵	۱۰۰/۰

مأخذ: سازمان خصوصی سازی، آمار تفکیکی واگذاری

جدول ۲۰. عملکرد سازمان خصوصی سازی به تفکیک بازارهای عرضه به قیمت های ثابت سال ۱۳۹۵ (هزار میلیارد ریال-درصد)

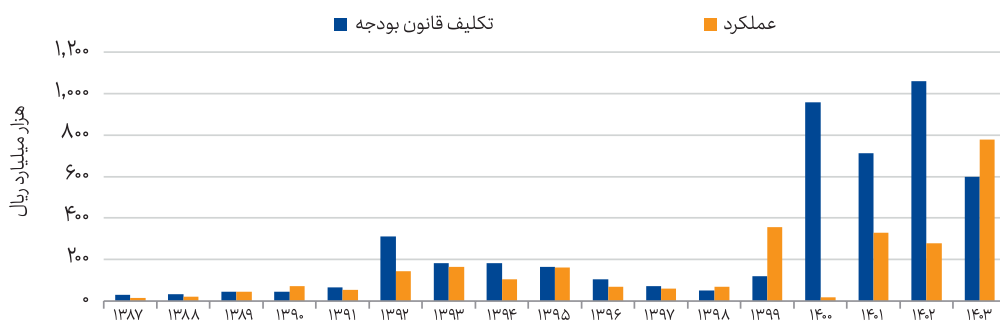
عنوان/سال	۱۳۸۰-۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	سهم از واگذاری در سال ۱۴۰۳
بورس	۲,۴۳۹/۶	۲۳/۶	۱۲/۷	۱/۰	۰/۱	۱/۱	۲۵۴/۳	۲/۲	۲۲۲/۸	۲۶/۰	۷۳/۵	۶۹/۴
فرا بورس	۴۰۱/۴	۳/۲	۰/۵	۰/۰	۰/۱	۱۴/۷	۴۳/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱۱/۰	۱۰/۴
مذاکره	۴/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۲	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۲	۰/۲
مزایده	۷۴۴/۱	۲/۹	۳۵/۷	۸/۸	۲/۲	۰/۰	۱۱۲/۳	۱۸۶/۴	۲۳۱/۲	۳۹/۲	۲۱/۱	۱۹/۹
مجموع ارزش فروش	۳,۵۸۹/۶	۲۹/۸	۴۸/۹	۹/۸	۲/۶	۱۵/۹	۴۰۹/۹	۱۸۸/۵	۴۵۴/۰	۶۵/۲	۱۰۵/۹	۱۰۰/۰

مأخذ: سازمان خصوصی سازی، آمار تفکیکی واگذاری؛ بانک مرکزی ایران، شاخص قیمت مصرف کننده

سال ۱۴۰۳ صورت پذیرفته و نسبت به رقم مصوب قانون بودجه ۱۴۰۳ تحقق ۱۲۹/۹ درصدی داشته است. در صورت عدم لحاظ ردیف تهاثر با اشخاص، درصد تحقق نسبت به مصوب قانون مذکور به ۵۴/۹ درصد کاهش می یابد. نمودار ۵ صورت وضعیت تکلیف قانون بودجه و عملکرد واگذاری سهام و بنگاه های مشمول واگذاری را به تصویر می کشد.

طبق گزارش سازمان خصوصی سازی، در سال ۱۴۰۳ مجموعاً ۳۲۹/۶ هزار میلیارد ریال بابت واگذاری شرکت های دولتی به حساب درآمد عمومی خزانه واریز شده است. همچنین در این سال، واگذاری به صورت تهاثر با اشخاص در حدود ۴۴۹/۸ هزار میلیارد ریال ثبت شده است. در مجموع ۷۷۹/۴ هزار میلیارد ریال واگذاری شرکت های دولتی در

نمودار ۵. تحقق اهداف بودجه ای واگذاری سهام بنگاه های مشمول واگذاری

مأخذ: سازمان خصوصی سازی، آمار تحقق اهداف بودجه ای واگذاری سهام و بنگاه ها توسط سازمان خصوصی سازی

۳-۴. طرح هدفمندی یارانه‌ها

فرآورده‌های نفتی و برق کسر می‌شود و سازمان هدفمندی‌سازی یارانه‌ها منابع باقی‌مانده را به مصارفی از قبیل پرداخت یارانه نقدی و غیرنقدی به خانوارها، اجرای طرح معیشت، کمک به بخش سلامت و یارانه نان و خرید تضمینی گندم اختصاص می‌دهد. جدول ۲۱ منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و رشد آن نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ را به تصویر می‌کشد.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، برای هفتمین سال پیاپی کل منابع و مصارف طرح هدفمندی یارانه‌ها در قالب یک جدول منعکس شد، در حالی که پیش از آن تنها به منابع و مصارف سازمان هدفمندی یارانه‌ها اشاره می‌شد. در واقع از محل فروش فرآورده‌های نفتی، گاز طبیعی و غیره مصارفی از قبیل سهم شرکت ملی نفت از فروش و صادرات فرآورده‌های نفتی، هزینه‌های توزیع و فروش حامل‌های انرژی و واردات

جدول ۲۱. منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در قوانین بودجه ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

دریافتی‌ها (منابع)	قانون بودجه سال ۱۴۰۲	قانون بودجه سال ۱۴۰۳	رشد قانون بودجه ۱۴۰۳ به قانون ۱۴۰۲	پرداختی‌ها (مصارف)		بخش مربوطه	رشد قانون بودجه ۱۴۰۳ به قانون ۱۴۰۲
				عنوان	عنوان		
دریافتی حاصل از فروش داخلی فرآورده‌های نفتی	۹۲۶/۸	۱,۲۰۸/۰	۳۰/۳	عوارض و مالیات بر ارزش افزوده فروش داخلی فرآورده‌های نفتی و گاز طبیعی	خرانه داری کل کشور	۲/۸	
	۲,۹۱۸/۵	۳,۰۰۰/۰	۲۰/۸				
دریافتی حاصل از فروش صادراتی فرآورده‌های نفتی	۲,۷۵۳/۱	۲,۷۵۰/۰	-۰/۱	جمع خرانه‌داری کل کشور			
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۰/۰	۶۳۰/۰	-	هزینه‌های تولید، انتقال، توزیع و فروش گاز طبیعی	شرکت ملی گاز ایران		
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۰/۰	۴۳۲/۰	۱۰/۸	هزینه‌های حمل‌ونقل جاده‌ای و انتقال، ذخیره‌سازی و پخش فرآورده‌های نفتی	شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی		
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۰/۰	۵۰/۰	-	هزینه سرمایه‌گذاری و کمک به شرکت ملی نفت	شرکت ملی نفت ایران		
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۳۴۸/۵	۰/۰	-۱۰۰/۰	سهم ۱۴/۵ درصد شرکت ملی نفت ایران از نفت خام و میعانات گازی تحویلی به پالایشگاه‌ها از محل فروش داخلی و صادراتی فرآورده‌های نفتی	شرکت ملی نفت ایران		
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۹۸۲/۳	۵۶۲/۰	-۴۲/۸	جمع هزینه‌های تولید، انتقال و توزیع			
	۲۸۰/۰	۰/۰	-	حمایت از تولید در بخش انرژی			
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۰/۰	۸۰۰/۰	-	واردات فرآورده‌های نفتی			
	۰/۰	۵۰/۰	-	مصارف صرفه‌جویی انرژی			
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۰/۹	۰/۰	-۱۰۰/۰	اجرای معافیت مدارس از پرداخت هزینه‌های گاز، برق و آب مصرفی و ۲ درصد بهای سوخت تحویلی به هواپیماها			
	۰/۹	۸۵۰/۰	-	سایر			
سایر منابع شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه با رعایت قوانین	۱,۷۴۸/۴	۱,۵۹۲/۰	-۸/۹	جمع پرداختی‌ها			
	۴,۴۰۰/۰	۵,۳۲۹/۰	۲۱/۱	پرداخت یارانه نقدی و غیرنقدی خانوارها، اجرای طرح معیشت، یارانه کالاهای اساسی، نان و دارو	مصارف هدفمندی		
۴۵۰/۰	۶۶۷/۰	۴۸/۲	سایر مصارف هدفمندی				
۴,۸۵۰/۰	۵,۹۹۶/۰	۲۳/۶	جمع مصارف هدفمندی				
جمع کل دریافتی	۶,۵۹۸/۴	۷,۵۸۸/۰	۱۵/۰	جمع کل پرداختی			

مأخذ: قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به حدود ۷۹٪ درصد در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. در بخش مصارف غیرهدفمندی ردیفی تحت عنوان «واردات فرآورده‌های نفتی» اضافه شده و رقم برآوردی آن ۸۰۰ هزار میلیارد ریال است که سهم ۵۰/۳ درصدی از کل مصارف غیرهدفمندی دارد. در ارتباط با پرداخت یارانه نقدی و غیرنقدی خانوارها، اجرای طرح معیشت و یارانه کالاهای اساسی، نان و دارو، رشد ۲۱/۱ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه شده تا ۸۸/۹ درصد از کل مصارف هدفمندی و ۷۰/۲ درصد از مجموع مصارف هدفمندی و غیرهدفمندی را به خود اختصاص دهد.

طبیعتاً عملکرد هدفمندی یارانه‌ها در سال ۱۴۰۳ متفاوت از ارقام برآوردی در بودجه مصوب بوده است. بر مبنای گزارش دیوان محاسبات کشور، تراز هدفمندی یارانه‌ها در عمل و در سال ۱۴۰۳ حدود ۲,۶۴۵/۰ هزار میلیارد ریال کسری داشته که از منابع بودجه عمومی و تنخواه‌گردان خزانه تأمین شده است. البته ۳۴۵ هزار میلیارد ریال آن بابت بدهی انتقال یافته این سازمان از سال ۱۴۰۲ بوده است. در صورت عدم لحاظ این مقدار انتقال یافته از سال ۱۴۰۲، کسری منابع هدفمندی یارانه‌ها در سال ۱۴۰۳ به ۲,۳۰۰ هزار میلیارد ریال تقلیل می‌یابد. همچنین بر مبنای اخبار انتشار یافته از سوی دیوان محاسبات کشور در ارتباط با عملکرد منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، نسبت عملکرد به مصوب منابع هدفمندی در یازده ماهه نخست ۱۴۰۳ برابر با ۵۳٪ درصد عنوان شده است. یعنی از کل رقم مصوب یازده ماهه ۱۴۰۳ (۶,۹۵۵/۷ هزار میلیارد ریال) تنها ۳,۶۸۶/۵ هزار میلیارد ریال تحقق یافته تا هدفمندی یارانه‌ها با کسری ۳,۲۶۹/۲ هزار میلیارد ریالی روبه‌رو شود. از این مقدار ۲,۶۹۰/۰ هزار میلیارد ریال از طریق منابع عمومی بودجه و تنخواه‌گردان خزانه در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تأمین شده است. بنابراین به نظر می‌رسد که حدود ۵۷۹/۲ هزار میلیارد ریال از مصارف هدفمندی یارانه‌ها در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تخصیص داده نشده که البته به دلیل عدم انتشار جزئیات آن نمی‌توان قضاوتی در مورد اثرات آن داشت.

میزان کل دریافتی‌های طرح هدفمندی یارانه‌ها در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد ۱۵٪ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، معادل ۷,۵۸۸/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که تمامی اقلام آن مربوط به درآمدهای حاصل از فروش حامل‌های انرژی است. در میان منابع مختلف این تبصره، دریافتی‌های حاصل از فروش فرآورده‌های نفتی داخلی و صادراتی به ترتیب رشدهای ۳۰/۳ درصدی و ۲/۸ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ ثبت کردند. همچنین درآمد حاصل از فروش داخلی گاز طبیعی با کاهش ۰/۱ درصدی به حدود ۲,۷۵۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شد. شایان ذکر است که منابع حاصل از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی که در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به تبصره ۱۴ منتقل شده و از سرجمع درآمدهای نفتی در منابع عمومی خارج شده بودند، در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ همچون سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مجدداً به صورت ضمنی به منابع عمومی و درآمدهای نفتی اضافه شده و منابع حاصل از آن از تبصره ۱۴ خارج شده‌اند. از طرفی، در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ همچون سال‌های قبل از ۱۴۰۰، منابع و مصارف حاصل از فروش برق به مشترکین با احتساب عوارض و مالیات بر ارزش افزوده و منابع و مصارف حاصل از فروش آب، به عنوان ردیف‌های جمعی-خرجی در نظر گرفته شده و از سقف منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها حذف شده‌اند.

مصارف هدفمندسازی یارانه‌ها در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ همچون سنوات گذشته از دو بخش اصلی مصارف غیرهدفمندی (خارج از سازمان هدفمندی یارانه‌ها) و هدفمندی (مربوط به سازمان هدفمندی یارانه‌ها) تشکیل شده است. بخش مصارف غیرهدفمندی به زیربخش‌هایی از جمله خزانه‌داری کل کشور، شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی، شرکت ملی نفت، شرکت ملی گاز، حمایت از تولید در بخش انرژی و سایر تقسیم شده است. در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، مصارف هدفمندی رشد ۲۳/۶ درصدی و مصارف غیرهدفمندی رشد ۸/۹ درصدی را در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده‌اند. سهم مصارف غیرهدفمندی در قانون بودجه ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۲ کاهش یافته و در مقابل، سهم مصارف هدفمندی از ۷۳/۵ درصد در

۴. تراز پرداخت‌ها

برآورد بانک مرکزی از موازنه پرداخت‌ها - حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی - در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۷۱۲ میلیون دلار بوده است. این در حالی است که در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ این رقم معادل ۱/۲ میلیارد دلار گزارش شده بود.

گیرفتی (کشور در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن کاهش ۱۰/۳ درصدی داشته و به ۲۳/۴ میلیارد دلار رسیده است. با این حال بخش قابل توجهی از رشد حساب کالا به صادرات و واردات نفتی مرتبط می‌شود. ارزش صادرات نفتی از ۴۲/۳ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۵۰/۰ میلیارد دلار در مدت مشابه سال ۱۴۰۳ رسیده که عمدتاً ناشی از افزایش حجم صادرات نفت بوده است. در مقابل واردات گاز و فرآورده‌های نفتی در این مدت تغییر چندانی را تجربه نکرده تا تراز بازرگانی نفتی در این مدت رشد ۱۸/۶ درصدی را تجربه کند.

ارزش واردات کالا از ۵۹/۰ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ با ۲/۹ درصد افزایش به ۶۰/۷ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده و عمده آن مربوط به واردات غیرنفتی (سایر کالاها غیر از گاز و فرآورده‌های نفتی) است. واردات گاز و فرآورده‌های نفتی ایران که در مجموع سال ۱۴۰۱ تنها ۲۲۸ هزار دلار بود، به دلیل افزایش واردات بنزین و سوخت و تشدید ناترازی انرژی در کشور، به ۱/۳ میلیارد دلار صرفاً در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است.

کسری حساب خدمات از ۸/۰ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با افزایش ۰/۷ درصدی به ۸/۱ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. کسری حساب درآمد^۱ نیز از ۶۴۹ میلیون دلار به ۸۸۰ میلیون دلار در همین مدت افزایش یافته است. جدول ۲۲ جزئیات موازنه پرداخت‌ها را نشان می‌دهد.

حساب جاری در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ دارای مازاد حدوداً ۶/۳ میلیارد دلاری بود که با افزایش ۱۵۷/۴ درصدی به مازاد ۱۶/۲ میلیارد دلاری در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تبدیل شده است. از سوی دیگر کسری خالص حساب سرمایه از ۱۸/۹ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۱۴/۰ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تنزل یافته است.

کاهش موازنه پرداخت‌ها در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ با وجود رشد قابل توجه مازاد حساب جاری و کاهش کسری حساب سرمایه، ریشه در اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها دارد. در واقع در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رقم قابل توجه ۱۳/۹ میلیارد دلاری برای اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها در نظر گرفته شده بود که حدود ۹۲/۳ درصد حساب کالا و ۳۲/۸ درصد صادرات نفتی در همین مدت محسوب می‌شد. این رقم در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به منفی ۱/۴ میلیارد دلار تغییر یافته که اگرچه همچنان در خور توجه است، اما از افزایش دقت نسبی محاسبات تراز پرداخت‌ها حکایت دارد.

حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است. حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، با افزایش قابل توجه ۶۸/۸ درصدی، از ۱۵/۰ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۲۵/۴ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. حساب کالا شامل صادرات و واردات نفتی و غیرنفتی است. کسری تراز بازرگانی غیرنفتی (اختلاف واردات و صادرات

۱. شامل واردات گمرکی و غیرگمرکی فرآورده‌های نفتی، گاز طبیعی، میعانات و مایعات گازی
۲. عمدتاً شامل دریافت و پرداخت‌های مربوط به جبران خدمات کارگران و درآمدها و هزینه‌های سرمایه‌گذاری

جدول ۲۲. جزییات موازنه پرداخت‌ها (میلیون دلار-درصد)

رشد نه ماهه نخست ۱۴۰۳ به نه ماهه نخست ۱۴۰۲	نه ماهه نخست ۱۴۰۳	کل سال ۱۴۰۲	نه ماهه نخست ۱۴۰۲	
۱۵۷/۴	۱۶,۱۵۵	۸,۵۹۲	۶,۲۷۷	حساب جاری
۶۸/۸	۲۵,۳۸۸	۲۱,۰۷۷	۱۵,۰۴۴	حساب کالا
۱۶/۲	۸۶,۱۳۰	۱۰۰,۵۱۹	۷۴,۰۹۲	صادرات کالا (فوب)
۱۸/۳	۵۰,۰۷۱	۵۶,۷۹۶	۴۲,۳۱۵	صادرات نفتی
۱۳/۵	۳۶,۰۵۹	۴۳,۷۲۳	۳۱,۷۷۸	صادرات غیرنفتی
۲/۹	۶۰,۷۴۲	۷۹,۴۴۲	۵۹,۰۴۹	واردات کالا (فوب)
۸/۷	۱,۲۷۶	۲,۵۰۴	۱,۱۷۴	گاز و فرآورده‌های نفتی
۲/۷	۵۹,۴۶۶	۷۶,۹۳۸	۵۷,۸۷۴	سایر کالاها
۰/۷	-۸,۱۲۸	-۱۱,۱۵۹	-۸,۰۷۵	حساب خدمات
۳۵/۷	-۸۸۰	-۱,۲۸۸	-۶۴۹	حساب درآمد
۴۲۱/۰	-۲۲۶	-۳۸	-۴۳	حساب انتقالات جاری
-۲۵/۸	-۱۴,۰۴۶	-۱۹,۸۸۲	-۱۸,۹۳۸	خالص حساب سرمایه
-	-۱,۳۹۷	۱۱,۱۷۸	۱۳,۸۸۶	اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها
-۴۱/۹	۷۱۲	-۱۱۲	۱,۲۲۵	موازنه کل

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

در سال ۱۴۰۳، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با افزایش ۱۰٪ درصدی و ۱۵/۶ درصدی مواجه شده است. از سوی دیگر در این سال، واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با کاهش ۸٪ درصدی و افزایش ۸/۲ درصدی همراه بوده است. در سال ۱۴۰۳، معادل ۶۱ میلیون و ۶۴۴ هزار تن انواع کالاهای پتروشیمی به ارزش ۲۴ میلیارد و ۹۱۴ میلیون دلار به خارج از کشور صادر شده که به لحاظ وزنی ۲۷ درصد و از حیث ارزشی ۲۸ درصد رشد را نسبت به سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد. سه قلم عمده کالاهای صادراتی در سال ۱۴۰۳ شامل گاز طبیعی با ۶ میلیارد و ۸۶۶ میلیون دلار، پروپان مایع شده با ۳ میلیارد و ۶۳۵ میلیون دلار و بوتان مایع شده با ۲ میلیارد و ۲۱۱ میلیون دلار بوده‌اند.

طلای خام با ۸ میلیارد و ۵۱ میلیون دلار، ذرت دامی با ۲ میلیارد و ۹۷۸ میلیون دلار و تلفن‌های همراه هوشمند با ۲ میلیارد و ۴۰۲ میلیون دلار واردات، سه قلم عمده کالاهای وارداتی در سال ۱۴۰۳ را تشکیل داده‌اند. کنجاله سویا با یک میلیارد و ۹۵۴ میلیون دلار، دانه سویا با یک میلیارد و ۳۱۸ میلیون دلار، انواع کشتنده با یک میلیارد و ۲۷۳ میلیون دلار، برنج با یک میلیارد و ۲۶۶ میلیون دلار و قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری با یک میلیارد و ۵۳ میلیون دلار در رتبه‌های بعدی اقلام وارداتی ایران در سال ۱۴۰۳ قرار دارند. جدول ۲۳ جزییات تجارت گمرکی را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نمایش می‌دهد.

عملکرد تراز پرداخت‌ها در نه ماهه نخست ۱۴۰۳ دو روند همزمان را بازتاب می‌دهد: بهبود تجارت خارجی و تداوم کسری حساب سرمایه. رشد قابل توجه مازاد حساب کالا، ناشی از افزایش صادرات نفتی و غیرنفتی و ثبات نسبی واردات، موجب تقویت قابل توجه حساب جاری شده است. با این حال، اثر مثبت این بهبود با تداوم خروج سرمایه و کاهش منابع شناسایی نشده (در قالب افت اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها) خنثی شده و در نهایت موازنه کل نسبت به سال قبل از آن کاهش یافته است.

به بیان دیگر، اگرچه صادرات نقش مهمی در ارتقای تراز تجاری ایفا کرده، اما فرار سرمایه، نااطمینانی اقتصادی و ضعف در جذب منابع مالی خارجی، همچنان مانعی جدی بر سر راه پایداری تراز پرداخت‌ها بوده است. تداوم این روند می‌تواند فشار بر منابع ارزی کشور را افزایش دهد.

بر اساس آمارهای گمرک، در مجموع سال ۱۴۰۳ حدود ۱۵۱/۰ میلیون تن کالا به ارزش تقریبی ۵۷/۸ میلیارد دلار از پایانه‌های گمرکی کشور صادر و حدود ۳۹/۲ میلیون تن به ارزش تقریبی ۷۲/۴ میلیارد دلار به پایانه‌های گمرکی کشور وارد شده است. بنابراین کسری تراز تجاری گمرکی کشور از حدود ۱۶/۸ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۲ به حدود ۱۴/۵ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته که دلیل آن رشد بیشتر صادرات گمرکی نسبت به واردات گمرکی بوده است. در این زمینه شرایط ارزی کشور دو اثر متناقض بر تجارت داشته است: افزایش نرخ ارز تشویق‌کننده صادرات در مقابل واردات بوده و در سوی دیگر، رانت ناشی از نظام چند نرخ ارز تشویق‌کننده بیش‌الظهوری واردات و کم‌الظهوری صادرات بوده است.

جدول ۲۳. تجارت گمرکی کشور در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

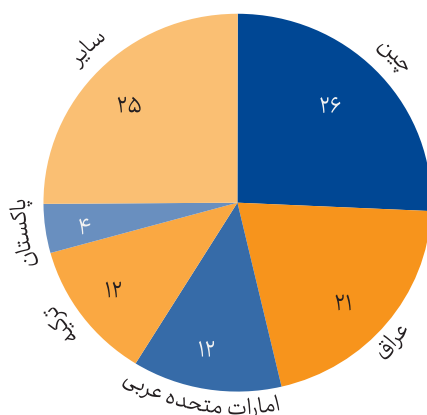
درصد تغییرات	۱۴۰۳			۱۴۰۲			تراز بازرگانی گمرکی
	وزن	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	ارزش (میلیون دلار)	
صادرات	۱۵/۶	۱۰/۰	۵۷,۸۴۴	۱۵۱,۹۷۱	۳۶۲	۵۰,۰۲۸	۱۳۸,۱۱۸
واردات	۸/۲	-۰/۸	۷۲,۳۷۵	۳۹,۲۵۸	۱,۶۹۰	۶۶,۸۷۷	۳۹,۵۶۱
	-۱۳/۸	۱۴/۴	-۱۴,۵۳۱	۱۱۲,۷۱۳	-	-۱۶,۸۴۹	۹۸,۵۵۷

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

متحدۀ عربی با ۷/۲ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۵ درصدی، ترکیب با ۶/۹ میلیارد دلار و سهم ۱۱/۹ درصدی و پاکستان با ۲/۴ میلیارد دلار و سهم ۴/۲ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران، در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی صادراتی کشور قرار گرفته‌اند. نمودار ۶ ترکیب مقاصد اصلی صادراتی ایران را در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در سال ۱۴۰۳، کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیب و پاکستان مجموعاً با سهم ۷۴/۹ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار می‌روند. در این مدت صادرات گمرکی به مقصد چین بالغ بر ۱۴/۸ میلیارد دلار بوده تا سهم ۲۵/۷ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران در اختیار این کشور باشد. عراق با ۱۱/۹ میلیارد دلار و سهم ۲۰/۶ درصدی، امارات

نمودار ۶. ترکیب مقاصد اصلی صادراتی کشور در سال ۱۴۰۳، بر حسب سهم از ارزش کل صادرات گمرکی (درصد)

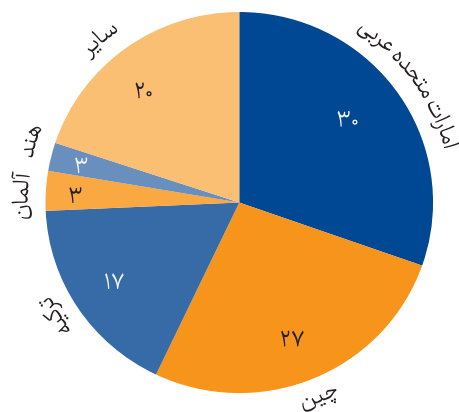

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

چین و ترکیب تأمین‌کننده حدود ۷۴/۳ درصد از نیاز وارداتی ایران بوده و طبیعتاً ریسک تمرکز قابل توجهی را به ایران وارد می‌کنند. پس از این سه کشور، آلمان با ۲/۴ میلیارد دلار و سهم ۳/۴ درصدی و هند با حدود ۱/۷ میلیارد دلار و سهم ۲/۴ درصدی از کل ارزش واردات کالا به ایران، به ترتیب جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی را در اختیار دارند. نمودار ۷ ترکیب مبادی اصلی وارداتی کشور را طی سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در سال ۱۴۰۳، کشور امارات متحده عربی با اختصاص رقمی بالغ بر ۲۲/۰ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۰/۴ درصد از کل ارزش واردات کشور، در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است. همچنین کشورهای چین با ۱۹/۳ میلیارد دلار و سهم ۲۶/۷ درصدی و ترکیب با ۱۲/۵ میلیارد دلار و سهم ۱۷/۲ درصدی، به ترتیب در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی ایران قرار دارند. در واقع سه کشور امارات،

نمودار ۷. ترکیب شرکای اصلی وارداتی ایران در سال ۱۴۰۳، بر حسب سهم از ارزش کل واردات گمرکی (درصد)

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

است. پس از عربستان سعودی، تجارت گمرکی ایران با ترکیه ۶۳ درصد، با قطر ۴۶ درصد و با افغانستان ۲۸ درصد رشد را به لحاظ ارزشی در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است.

مطابق آمارهای گمرک، مجموع صادرات و واردات گمرکی ایران با ۱۵ کشور همسایه در سال ۱۴۰۳ با رشد ۲۱٪ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲، به ۷۴ میلیارد و ۳۱۷ میلیون دلار رسیده که در میان کشورهای همسایه، عربستان سعودی بیشترین رشد را به خود اختصاص داده

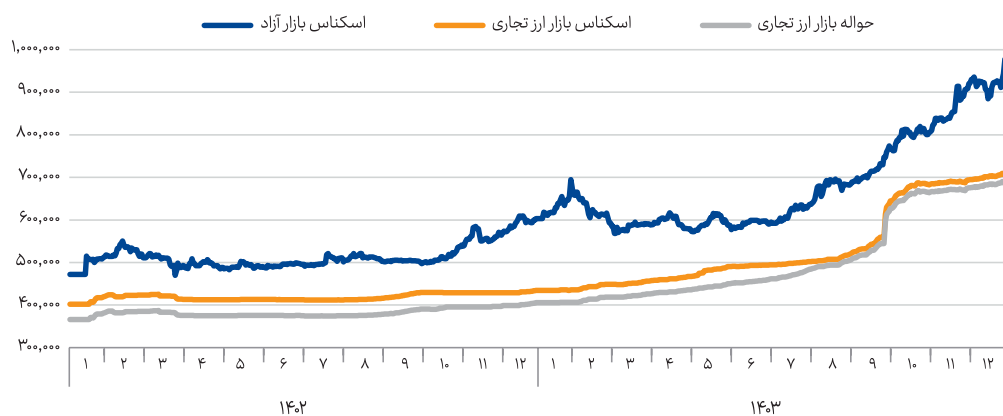
۵. بازار ارز

قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران اولین روز معاملاتی سال ۱۴۰۳ را با رقم حدود ۶۱۹ هزار ریال آغاز و این سال را با رقم حدود ۹۷۸ هزار ریال به پایان رساند که حاکی از رشد ۵۸/۱ درصدی این متغیر مهم اقتصادی در پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به اولین روز معاملاتی آن سال است.

نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران در اردیبهشت ۱۴۰۳ وارد روندی کاهشی شد و تا پایان تابستان آن سال همراه با افت و خیزهایی حول ۶۰۰ هزار ریال در نوسان بود. این نرخ از پاییز ۱۴۰۳ وارد روند افزایشی شد که با شیب فزاینده‌ای تا پایان سال ۱۴۰۳ ادامه داشت. نمودار ۸ تحولات بازار آزاد ارز را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

به طور کلی بازار آزاد ارز ایران در طول سال ۱۴۰۳ نوسان زیادی داشت که علت اصلی آن را می‌توان به تحولات سیاسی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی متعدد و البته دور از انتظار نسبت داد. روند افزایشی قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران که از زمستان ۱۴۰۲ همزمان با تحولات سیاسی منطقه‌ای آغاز شده بود، در بهار ۱۴۰۳ شدت یافت و در اواخر فروردین ۱۴۰۳ ارزش هر دلار آمریکا تا مرز ۷۰۰ هزار ریال نیز پیش رفت.

نمودار ۸. نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازارهای مختلف در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳*

مأخذ: شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز
* بازار ارز تجاری از اوایل آذر ۱۴۰۳ به مرکز مبادله ارز و طلای ایران افزوده شد. در ابتدا معاملات ارزی در این بازار به صورت محدود اما با نرخی بالاتر از نرخ بازار متشکل (نیما) صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در آن انجام شود.

بهار از ثبات بیشتری برخوردار بود. میانگین قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد ارز در تابستان این سال به طور متوسط ۵۹۰ هزار ریال بود که از کاهش حدود ۳ درصدی نسبت به میانگین بهار ۱۴۰۳ حکایت داشت. ثبات نسبی بازار ارز ایران در تابستان دیری نپایید و پس از آغاز دوباره درگیری‌های منطقه‌ای در اواخر شهریور ۱۴۰۳، روند کاهش دوباره ارزش ریال در برابر دلار آمریکا آغاز شد و این روند در واکنش به ترور مقامات بلندپایه حزب الله، حمله محدود اسرائیل به برخی مراکز نظامی ایران در آبان ماه، انتخاب مجدد دونالد ترامپ به ریاست جمهوری آمریکا و در نهایت سقوط بشار اسد در آذر ۱۴۰۳ شدت گرفت. قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ایران که فصل پاییز را با حدود ۶۰۰ هزار ریال آغاز کرده بود، آن فصل را با ۷۶۲ هزار ریال به پایان رساند. نرخ برابری دلار آمریکا

روند افزایشی قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود با حمله اسرائیل به کنسولگری ایران در سوریه در واپسین روز نوروز ۱۴۰۳ شدت گرفت. در واکنش به پاسخ متقابل ایران به اسرائیل تا پایان فروردین ۱۴۰۳ قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد از ۶۶۰ هزار ریال هم عبور کرد، اما با فروکش کردن تنش‌ها، نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران از اردیبهشت ۱۴۰۳ وارد روندی کاهشی شد و به دنبال آن، پیروزی دولتی میانه‌رو در انتخابات زود هنگام ریاست جمهوری ایران در اوایل تابستان آن سال به بازار ارز ثباتی نسبی بخشید. به رغم وقوع رخداد‌های سیاسی در فصل تابستان از جمله ترور رییس دفتر سیاسی تشکیلات خودگردان فلسطین در تهران و سایه مجدد فضای بدبینی، در مجموع بازار ارز در تابستان ۱۴۰۳ نسبت به فصل

در پاییز ۱۴۰۳ به طور میانگین به حدود ۶۷۵ هزار ریال رسید که نسبت به میانگین این نرخ در تابستان همان سال حدود ۱۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. روند افزایشی نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد در زمستان ۱۴۰۳ شدت بیشتری گرفت و در نخستین روزهای آن فصل از مرز ۸۰۰ هزار ریال نیز گذشت. پس از استقرار دولت جدید آمریکا در بهمن ۱۴۰۳ و وضع تحریم‌های جدید علیه ایران که عمدتاً شبکه فروش نفت ایران را هدف قرار داده بود، همگام با افزایش احتمال عدم مذاکره با آمریکا به رغم تمایل اولیه دولت برای انجام آن، مجدداً فضای بدبینی

بر بازار ارز ایران سایه افکند و از هفته سوم بهمن ۱۴۰۳، قیمت هر دلار آمریکا از مرز ۹۰۰ هزار ریال نیز گذشت و سال ۱۴۰۳ را با حدود ۹۷۸ هزار ریال به پایان رساند. میانگین نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد در زمستان ۱۴۰۳ به حدود ۸۶۲ هزار ریال رسید که نسبت به فصل قبل از آن حدود ۲۸ درصد افزایش نشان می‌دهد. جدول ۲۴ روند نوسان نرخ برابری اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران را در فصول مختلف سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

جدول ۲۴. نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد

میانگین	بالاترین نرخ	پایین‌ترین نرخ	انحراف معیار	ضریب تغییرات
بهار ۱۴۰۲	۵۵۰،۵۱۰	۴۶۹،۸۳۰	۲۰،۱۶۳	۰/۰۴
تابستان ۱۴۰۲	۵۰۸،۶۱۰	۴۸۳،۱۰۰	۵،۰۴۵	۰/۰۱
پاییز ۱۴۰۲	۵۲۱،۵۰۰	۴۹۲،۴۱۰	۶،۹۵۴	۰/۰۱
زمستان ۱۴۰۲	۶۰۹،۲۰۰	۴۹۹،۴۹۰	۳۴،۳۰۵	۰/۰۶
سال ۱۴۰۲	۶۰۹،۲۰۰	۴۶۹،۸۳۰	۳۰،۶۳۳	۰/۰۶
بهار ۱۴۰۳	۶۹۵،۰۰۰	۵۶۸،۵۰۰	۲۷،۹۲۶	۰/۰۵
تابستان ۱۴۰۳	۶۱۶،۹۱۰	۵۷۲،۲۰۰	۱۰،۹۶۱	۰/۰۲
پاییز ۱۴۰۳	۷۷۳،۶۵۰	۵۹۵،۵۰۰	۴۴،۳۷۶	۰/۰۷
زمستان ۱۴۰۳	۹۷۷،۸۰۰	۷۶۲،۴۰۰	۵۶،۱۴۶	۰/۰۷
سال ۱۴۰۳	۹۷۷،۸۰۰	۵۶۸،۵۰۰	۱۱۲،۷۴۱	۰/۱۶

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز؛ محاسبات تحقیق

ارقام جدول ۲۴ نشان می‌دهند بازار آزاد ارز ایران بی‌ثبات‌ترین دوران خود در سال ۱۴۰۳ را به ترتیب در زمستان و پاییز آن سال تجربه کرده است. در همین راستا آخرین آمار خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در زمان نگارش این گزارش نشان می‌دهد که معادل دلاری این قلم از پایه پولی در پایان اسفند ۱۴۰۲ نسبت به بهمن ۱۴۰۲ کاهش قابل توجهی داشته و از آن به بعد در ۱۱ ماه نخست سال ۱۴۰۳ با دامنه کمی در نوسان بوده است. بنابراین بخشی از ثبات نسبی بازار ارز در نیمه اول سال ۱۴۰۳ را می‌توان به دخالت بازارساز در این بازار نسبت داد که با فضای خوشبینانه ناشی از استقرار دولت جدید میانه‌رو در ایران مقارن بود. از سوی دیگر، ارقام خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در ۲ ماه نخست زمستان ۱۴۰۳ حاکی از این است که احتمالاً بازارساز در آن فصل توان یا تمایل چندانی برای کنترل بازار ارز نداشته است.^۱

علاوه بر تحولات قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد، تحولات آن در مرکز مبادله ارز و طلای ایران (بازار ثانویه) نیز در خور بررسی است. قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در مرکز مبادله ارز و طلای ایران که در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با دامنه کمی در نوسان بود، از آذر آن سال با شیب قابل توجهی افزایش یافت. در این میان از اوایل آذر ۱۴۰۳ نیز بازار جدیدی تحت عنوان بازار ارز تجاری به مرکز مبادله ارز و طلای ایران افزوده شد که در ابتدا معاملات ارزی به صورت محدود و با نرخ بالاتر در آن صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در قالب بازار جدید انجام شود که این امر در

عمل پایانی بر معاملات ارزی با نرخ نیمایی یا به عبارت بهتر راهکاری برای افزایش نرخ ارز نیمایی بود. از جمله اهداف راه‌اندازی بازار ارز تجاری که نرخ آن بالاتر از نرخ ارز نیمایی است، ترغیب بیشتر صادرکنندگان به عرضه درآمدهای ناشی از صادرات در داخل کشور، کاهش رانت‌های ناشی از تفاوت نرخ‌های ارز و در نهایت حرکت به سوی یکسان‌سازی نرخ ارز بود. در نتیجه افزایش نرخ ارز در مرکز مبادله، شکاف بین نرخ‌های اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد و مرکز مبادله در دی ۱۴۰۳ به حدود ۱۹ درصد رسید که نسبت به ماه قبل از آن حدود ۱۰ واحد درصد کاهش نشان می‌داد، اما به دلیل تنش‌های سیاسی یادشده در زمستان ۱۴۰۳ و فضای بدبینی حاکم بر بازار ارز، شکاف بین نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد و بازار ارز تجاری در بهمن و اسفند ۱۴۰۳ فزونی یافت و به ترتیب به حدود ۲۵ درصد و ۳۲ درصد رسید، اما این شکاف کمکان نسبت به سه ماه فصل بهار ۱۴۰۳ کمتر بود. شکاف بین نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد با نرخ حواله آن در مرکز مبادله (بازار ارز تجاری) نیز که در فروردین ۱۴۰۳ به بیش از ۵۵ درصد رسیده بود، از اردیبهشت تا پایان شهریور ۱۴۰۳ روندی کاهشی را تجربه کرد و از مهر ماه مجدداً افزایش یافت. این شکاف در سه ماه پایانی سال به ترتیب به حدود ۲۲ درصد، ۲۸ درصد و ۳۵ درصد بالغ شد. بنابراین، برخلاف آنچه انتظار می‌رفت و به دلیل فضای پرتنش روابط بین‌المللی، راه‌اندازی بازار ارز تجاری قادر به همگرایی نرخ‌های ارز در این بازار و نرخ‌های بازار آزاد نشد. بر اساس آمار مرکز مبادله ارز و طلای ایران، از آغاز فعالیت بازار ارز تجاری تا آخرین روز معاملاتی در سال ۱۴۰۳ (۲۶ اسفند)، حجم کل معاملات آن بر حسب دلار به ۶ میلیارد و ۷۵۸ میلیون دلار رسید.

۱. برای اطلاعات بیشتر به بخش متغیرهای پولی و اعتباری نگاه کنید.

۶. متغیرهای پولی و اعتباری

۶-۱. کل‌های پولی

ماهانه نقدینگی در سال ۱۴۰۳ به طور متوسط به ۲/۲ درصد رسید که نسبت به میانگین رشد ماهانه ۱/۸ درصدی آن در سال ۱۴۰۲ بیشتر است. بنابراین به نظر می‌رسد بانک‌ها به طور جزئی و در برهه‌هایی از سال ۱۴۰۳ از سقف دستوری تعیین‌شده برای رشد ماهانه دارایی‌های خود عدول کرده باشند. همچنین پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲,۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد که نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۲۲/۰ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد افزایش یافته است. جدول ۲۵ تغییرات نقدینگی و پایه پولی را به همراه اجزای تشکیل‌دهنده آنها در پایان بهمن ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین اخبار بانک مرکزی، نرخ رشد سالانه نقدینگی در پایان سال ۱۴۰۳ به ۲۹/۱ درصد افزایش یافت و بر این اساس، نقدینگی در پایان اسفند ۱۴۰۳ به ۱۰,۷۴۲/۳ هزار میلیارد ریال بالغ شد. لازم به ذکر است که جزییات متغیرهای عمده پولی در پایان سال ۱۴۰۳ در زمان نگارش این گزارش منتشر نشده و آخرین آمار در دسترس تا پایان بهمن ۱۴۰۳ را در بر می‌گیرد. آمار جزییات متغیرهای پولی نشان می‌دهد که نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۹۹,۴۲۰/۱ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۲۷/۸ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۲۶/۲ درصد رشد کرده است. نرخ رشد

جدول ۲۵. جزییات نقدینگی و پایه پولی و نرخ رشد اجزای آنها (هزار میلیارد ریال - درصد - واحد درصد)

سهم از رشد در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به		رشد در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به		مانده			
اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۲	
۱۶/۶	۲۲/۰	۱۶/۶	۲۲/۰	۱۲,۷۲۹/۴	۱۰,۹۲۱/۳	۱۰,۴۳۳/۴	پایه پولی از سمت منابع
۸۸/۰	۲۴۰/۳	۵۱/۹	۸۱۵/۳	۲۸,۱۴۹/۹	۱۸,۵۳۷/۱	۳۰,۷۵/۴	خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی
۸/۸	-۶/۰	-۵۳/۶	-۳۱۵/۹	-۸۲۸/۵	-۱,۷۸۶/۸	-۱۹۹/۲	خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی
۱۳/۳	۱۷/۰	۳۰/۶	۴۰/۱	۶,۱۹۲/۸	۴,۷۴۲/۸	۴,۴۲۱/۱	مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی
-۴/۵	-۲۳/۰	۷/۵	۵۲/۰	۷,۰۲۱/۳	۶,۵۲۹/۶	۴,۶۲۰/۳	سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی
۱۷/۹	۲۷/۳	۲۵/۴	۴۱/۸	۹,۶۷۰/۲	۷,۷۱۳/۵	۶,۸۲۱/۲	مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها
۹۸/۲	-۲۳۹/۶	۷۹/۲	-	-۲۴,۲۶۲/۲	-۱۳,۵۴۲/۵	۷۳۶/۰	خالص سایر اقلام بانک مرکزی
۱۲/۵	۱۷/۲	۶۶/۸	۱۱۱/۳	۳,۴۰۲/۵	۲,۰۴۰/۰	۱,۶۱۰/۳	مانده اجرای عملیات سیاست پولی
سهم اجزا از مانده نقدینگی							نقدینگی برحسب اجزای تشکیل دهنده
بهمن ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۲	۲۶/۲	۲۷/۸	۹۹,۴۲۰/۱	۷۸,۷۷۴/۵	۷۷,۷۹۵/۹	
۲۵/۲	۲۴/۳	۳۰/۹	۳۰/۱	۲۵,۰۷۲/۰	۱۹,۱۴۶/۴	۱۹,۲۷۳/۸	پول
۱/۵	۱/۹	۳/۷	۱۸/۴	۱,۵۲۳/۰	۱,۴۶۸/۸	۱,۲۸۶/۰	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص
۲۳/۷	۲۲/۴	۳۳/۲	۳۰/۹	۲۳,۵۴۹/۰	۱۷,۶۷۷/۶	۱۷,۹۸۷/۸	سپرده‌های دیداری
۰/۶	-۰/۷	۲/۰	۱۵۲/۵	۶۳۲/۱	۵۲۲/۶	۲۵۰/۳	خالص چک‌ها
۷۴/۸	۷۵/۷	۲۴/۷	۲۷/۰	۷۴,۳۴۸/۱	۵۹,۶۲۸/۱	۵۸,۵۲۲/۱	شبه پول
۱۰/۵	۹/۷	۳۶/۹	۵۲/۴	۱۰,۴۱۲/۷	۷,۶۰۳/۵	۶,۸۳۴/۷	قرض الحسنه پس‌انداز
۲۰/۲	۲۱/۴	۱۹/۳	۲۱/۱	۲۰,۱۱۹/۵	۱۶,۸۶۵/۴	۱۶,۶۰۸/۴	کوتاه‌مدت
۱۶/۰	۱۸/۴	۹/۸	۸/۲	۱۵,۹۳۱/۶	۱۴,۵۰۸/۷	۱۴,۷۲۷/۲	یک ساله
۳/۱	۵/۳	-۲۵/۵	-۲۲/۸	۳,۱۱۶/۰	۴,۱۸۳/۵	۴,۰۳۵/۱	دو ساله
۲۱/۸	۱۸/۳	۵۰/۹	۵۲/۳	۲۱,۷۰۱/۹	۱۴,۳۸۲/۹	۱۴,۲۴۷/۶	سه ساله
۰/۳	۰/۰	-	-	۳۰۰/۳	۳/۶	۳/۶	چهار ساله
۰/۱	۰/۱	-۱/۸	-۲/۳	۶۴/۰	۶۵/۲	۶۵/۵	پنج ساله
۲/۷	۲/۶	۳۴/۱	۳۵/۱	۲,۷۰۲/۱	۲,۰۱۵/۳	۲,۰۰۰/۰	متفرقه
-	-	۸/۳	۴/۷	۷/۸۱	۷/۲۱	۷/۴۶	ضریب فزاینده نقدینگی

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

میانگین نرخ رشد ماهانه نقدینگی در سال ۱۴۰۳ را می‌توان عمدتاً به رشد بیشتر این متغیر در تابستان این سال نسبت داد که احتمالاً به آزادسازی ۵۰۰ هزار میلیارد ریالی سپرده قانونی بانک‌ها از سوی بانک مرکزی با هدف افزایش تخصیص تسهیلات تکلیفی باز می‌گردد.

بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک اجزای آن (پول و شبه پول) نشان می‌دهد حجم پول در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۳۰/۹ درصد و شبه پول معادل ۲۴/۷ درصد رشد داشته و سهم پول از نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ با

نرخ رشد دوازده ماهه نقدینگی که در پی اجرای سیاست کنترل مقداری ترانزنامه بانک‌ها از نیمه دوم سال ۱۴۰۰ به بعد وارد روندی کاهشی شده بود، در فروردین ۱۴۰۳ به کف ۲۴/۱ درصد رسید، اما در ماه‌های بعد از آن دچار نوسان بود و پس از ثبات در سطح ۲۸/۱ درصد در آبان و آذر ۱۴۰۳، در دی، بهمن و اسفند ۱۴۰۳ به ترتیب به ۲۸/۴ درصد، ۲۷/۸ درصد و ۲۹/۱ درصد رسید. بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک فصول مختلف سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که این متغیر پولی به طور میانگین در فصل بهار حدود ۲/۰ درصد، در تابستان حدود ۲/۸ درصد و در پاییز و زمستان ۱۴۰۳ حدود ۱/۹ درصد در هر ماه رشد داشته است. بنابراین افزایش

هر ماه مبنای تسعیر و تبدیل خالص دارایی‌های خارجی به ریال بوده است. به این ترتیب اگر خالص دارایی‌های خارجی بر مبنای نرخ موزون دلار^۱ در پایان هر ماه به معادل دلاری آن تبدیل شود، در پایان بهمن ۱۴۰۳، معادل دلاری خالص سایر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ نه تنها رشد نکرده، بلکه اندکی کاهش نیز یافته است. به علاوه، از آنجایی که در بهمن ۱۴۰۲، نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار مبنای تسعیر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده، رشد سالانه خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی حدود ۸۱۵ درصد به دست آمده تا سهم از رشد سالانه این جزء از پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به حدود ۲۴۰ واحد درصد از رشد یک‌ساله پایه پولی برسد. واضح است که این رشد قابل توجه نیز ناشی از تغییر نرخ تسعیر ارز بوده و در صورتی که برای حذف اثر افزایش نرخ تسعیر، معادل دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی محاسبه شود، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نه تنها در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ افزایش نداشته، بلکه حدود ۳۳ درصد کاهش یافته تا در عمل نقش کاهش‌دهنده در رشد پایه پولی در دوره یک ساله مورد بررسی داشته باشد.^۲

با توجه به این توضیحات، در عمل مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با نرخ رشد ۲۵/۴ درصدی و سهم از رشد ۱۷/۹ واحد درصدی عامل اصلی رشد یازده ماهه پایه پولی بوده است. خالص بدهی بخش دولتی نیز با سهم از رشد ۸/۸ واحد درصدی در نرخ رشد یازده ماهه پایه پولی بعدی افزایش‌دهنده پایه پولی در دوره مورد بررسی بوده است. در یازده ماهه نخست ۱۴۰۳ مطالبات بانک مرکزی از دولت ۳۰/۶ درصد و سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی تنها ۷/۵ درصد افزایش یافته و از برآیند این دو عامل، خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به عنوان عاملی در جهت رشد مثبت پایه پولی عمل کرده است.

خالص سایر اقلام بانک مرکزی که عددی منفی است، در دوره یازده ماهه مورد بررسی حدود ۷۹ درصد افزایش داشته که بخشی از آن را می‌توان به حذف اثر افزایش نرخ تسعیر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بر سرجمع پایه پولی نسبت داد. به دلیل ماهیت منفی خالص سایر اقلام بانک مرکزی، سهم این جزء از رشد یازده ماهه پایه پولی معادل منفی ۹۸/۲ واحد درصد بوده تا به عنوان اثرگذارترین عامل کاهشنده پایه پولی عمل کرده باشد. لازم به ذکر است که به رغم نرخ رشد حدود ۶۷ درصدی مانده اجرای عملیات سیاست پولی - به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های مثبت خالص سایر اقلام - در یازده ماهه نخست ۱۴۰۳، همچنان عدد خالص سایر اقلام منفی است. به طور مشابه، در مورد تغییرات یک ساله خالص سایر اقلام بانک مرکزی نیز باید توجه داشت که سهم از رشد حدود منفی ۲۴۰ واحد درصدی این جزء از پایه پولی در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به بهمن ۱۴۰۲ به منظور حذف اثر افزایش نرخ تسعیر ارز از تغییر سرجمع پایه پولی بوده است. به بیان دقیق‌تر به منظور حذف اثر پولی تسعیر خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با نرخ جدید، معادل افزایش ناشی از تسعیر ارزش این دارایی‌ها با نرخ جدید از خالص سایر اقلام کاسته شده تا رقم آن منفی‌تر شود.

۰/۹ واحد درصد افزایش به ۲۵/۲ درصد رسیده است. بررسی تحولات شبه پول به تفکیک اجزای آن نیز حاکی از نرخ رشد ۵۰/۹ درصدی سپرده‌های سه ساله و نرخ رشد منفی سپرده‌های دو ساله در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ است. رشد مثبت و قابل توجه سپرده‌های سه ساله نسبت به سایر سپرده‌ها را در بازه زمانی مورد بررسی می‌توان به نرخ بالاتر این سپرده‌ها توأم با عدم اعمال جریمه برداشت پیش از سررسید آنها توسط برخی بانک‌ها و نیز سررسید شدن بخشی از سپرده‌های یک ساله و دو ساله و تبدیل آنها به سپرده‌های سه ساله نسبت داد.

بررسی سهم اجزای نقدینگی نشان می‌دهد که پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع ۵۵/۹ درصد از کل نقدینگی را در پایان بهمن ۱۴۰۳ تشکیل داده‌اند که رقم قابل توجهی است. در مقابل، سهم سپرده‌های سه ساله از کل نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۲۱/۸ درصد رسیده که از سهم ۲۳/۷ درصدی سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی کمتر است. از مجموعه این تغییرات می‌توان به این نتیجه رسید که سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ آنگنان جذابیت نداشته است. افزایش بیشتر سهم سپرده‌های دیداری از نقدینگی در ماه پایانی زمستان ۱۴۰۳ نیز دور از ذهن نیست و این مهم به معنای افزایش قدرت تورم‌زایی نقدینگی خواهد بود.

بر اساس آخرین داده‌های بانک مرکزی، پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲،۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد و نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۲، معادل ۲۲/۰ درصد افزایش یافته است. تحولات نرخ رشد سالانه پایه پولی نشان می‌دهد این نرخ که در اردیبهشت ۱۴۰۳ به کف ۲۱/۱ درصد رسیده بود، در سه ماه بعدی وارد روند افزایشی شد، اما مجدداً در شهریور ماه به ۱۸/۷ درصد کاهش یافت که نسبت به رشد سالانه ۴۱/۷ درصدی در شهریور ۱۴۰۲ کاهش قابل ملاحظه ۲۳/۰ واحد درصدی را نشان می‌دهد. نرخ رشد سالانه پایه پولی در سه ماه متوالی پاییز ۱۴۰۳ روندی کاهش داشت و در مهر ماه به ۲۱/۳ درصد، در آبان ماه به ۲۰/۷ درصد و در آذر ماه به ۲۰/۰ درصد رسید، اما از دی ماه تغییر جهت داد و به ۲۱/۲ درصد رسید و در نهایت بهمن ۱۴۰۳ را با نرخ ۲۲/۰ درصد به پایان رساند. بررسی تحولات اجزای پایه پولی نشان می‌دهد که خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۵/۱۹ درصد افزایش یافته و در بین سایر اجزای پایه پولی، بیشترین سهم از رشد - معادل ۸۸/۰ واحد درصد از رشد یازده ماهه این متغیر عمده پولی - را به خود اختصاص داده است. باید توجه داشت گزارش بانک مرکزی از تحولات پایه پولی در یازده ماهه منتهی به بهمن ۱۴۰۳، افزایش نرخ تسعیر ارز را به عنوان عامل اصلی افزایش ۵/۱۹ درصدی خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی عنوان کرده است. بر این اساس و برخلاف یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۲ که دارایی‌های خارجی با نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار تسعیر می‌شد، از اسفند سال ۱۴۰۲ به این سو احتمالاً نرخ موزون ارز در بازار متشکل ارزی در پایان

۱. نرخ موزون نرخ غیرعملیاتی و میانگین وزنی قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی و نرخ مربوط به واردات کالاهای اساسی (۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار) است که در پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷۷ هزار ریال بوده است.

۲. نرخ موزون ارز در پایان بهمن ۱۴۰۳ حدود ۵۷۳ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا و در پایان اسفند ۱۴۰۲ حدود ۳۷۷ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا بوده است. نرخ تسعیر خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی تا پیش از اسفند ۱۴۰۲ معادل ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار بوده است. بر اساس این ارقام و این فروض، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ معادل ۴۹/۱ میلیارد دلار، در پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۴۹/۲ میلیارد دلار و در پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۷۳/۲ میلیارد دلار محاسبه می‌شود.

۲-۶. منابع و مصارف بانکی

پولی، از سال ۱۴۰۰ به بعد سپرده‌های دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی صرفاً شامل سپرده‌های دیداری ریالی است و سپرده‌های دیداری ارزی بانک‌ها نزد بانک مرکزی به سرفصل سایر دارایی‌های بانک‌ها منتقل شده است. در طرف بدهی‌ها نیز سپرده‌های بخش غیردولتی، وام‌ها و سپرده‌های ارزی و سایر بدهی‌ها به ترتیب بیشترین سهم را هم در رشد یک ساله و هم در رشد یازده ماهه بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. جدول ۲۶ خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را ارائه می‌کند.

بررسی ترانزنامه تجمیعی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نشان می‌دهد که دارایی (بدهی) آنها بدون در نظر گرفتن اقلام زیر خط در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به زمان مشابه سال قبل از آن ۴۶/۶ درصد و نسبت به پایان اسفند سال ۱۴۰۲ معادل ۴۳/۰ درصد رشد کرده است. در طرف دارایی‌ها اقلام دارایی‌های خارجی، بدهی بخش غیردولتی و نیز سایر دارایی‌ها به ترتیب بیشترین سهم را هم در نرخ‌های رشد یک ساله و هم در نرخ‌های رشد یازده ماهه دارایی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. شایان ذکر است که با توجه به بازیابی طبقه‌بندی اجزای پایه

جدول ۲۶. خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی (هزار میلیارد ریال)

شرح	مانده در پایان دوره			سهم گروه‌های بانکی در بهمن ۱۴۰۳			درصد تغییر بهمن ۱۴۰۳ نسبت به	
	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۳	تجاری دولتی	تخصیصی دولتی	غیردولتی و غیربانکی	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲
دارایی‌ها (به غیر از اقلام زیر خط)	۱۳۸,۵۸۴/۶	۱۴۲,۰۲۲/۳	۲۰۳,۱۶۱/۰	۴۷,۲۸۵/۸	۲۹,۹۳۳/۷	۱۲۵,۹۴۱/۵	۴۶/۶	۴۳/۰
دارایی‌های خارجی	۲۳,۲۰۳/۰	۲۳,۸۵۴/۱	۴۶,۴۱۳/۳	۶,۹۹۶/۹	۱۰,۹۷۷/۶	۲۸,۴۳۸/۸	۱۰۰/۰	۹۴/۶
اسکناس و مسکوک	۱۶۸/۴	۱۹۱/۹	۳۶۳/۰	۱۶۳/۱	۲۲/۱	۱۷۷/۸	۱۱۵/۶	۸۹/۲
سپرده نزد بانک مرکزی	۸,۹۷۹/۰	۹,۲۶۰/۶	۱۰,۸۴۳/۴	۲,۷۰۴/۶	۷۲۰/۰	۷,۴۱۸/۸	۲۰/۸	۱۷/۱
بدهی بخش دولتی	۹,۱۹۳/۸	۹,۷۴۹/۴	۱۳,۰۴۸/۷	۵,۹۹۹/۱	۲,۹۶۲/۹	۴,۰۸۶/۷	۴۱/۹	۳۳/۸
بدهی بخش غیردولتی	۶۴,۴۱۴/۷	۶۶,۵۰۹/۰	۸۳,۸۱۴/۶	۱۷,۳۷۲/۲	۱۱,۳۴۳/۲	۵۵,۰۹۹/۲	۳۰/۱	۲۶/۰
سایر دارایی‌ها	۳۲,۶۲۵/۷	۳۲,۴۵۷/۳	۴۸,۶۷۸/۰	۱۴,۰۴۹/۹	۳,۹۰۷/۹	۳۰,۷۲۰/۲	۴۹/۲	۵۰/۰
بدهی‌ها (به غیر از اقلام زیر خط)	۱۳۸,۵۸۴/۶	۱۴۲,۰۲۲/۳	۲۰۳,۱۶۱/۰	۴۷,۲۸۵/۸	۲۹,۹۳۳/۷	۱۲۵,۹۴۱/۵	۴۶/۶	۴۳/۰
سپرده‌های بخش غیردولتی	۷۶,۵۰۹/۹	۷۷,۳۰۵/۷	۹۷,۸۹۷/۱	۲۴,۹۸۰/۰	۸,۸۰۰/۳	۶۴,۱۱۶/۸	۲۸/۰	۲۶/۶
بدهی به بانک مرکزی	۶,۸۲۱/۲	۷,۷۱۳/۵	۹,۶۷۰/۲	۳,۰۱۶/۶	۱,۸۱۴/۸	۴,۸۳۸/۸	۴۱/۸	۲۵/۴
وام‌ها و سپرده‌های بخش دولتی	۴۵۸/۷	۳۹۲/۰	۷۰۴/۹	۳۳۱/۵	۲۵۷/۴	۱۱۶/۰	۵۳/۷	۷۹/۸
حساب سرمایه	۱,۲۱۰/۸	۲,۵۹۹/۶	۳,۹۸۷/۳	۳۲۷/۸	۹۳۷/۲	۲,۷۲۲/۳	۲۲۹/۳	۵۳/۴
وام‌ها و سپرده‌های ارزی	۱۹,۶۶۸/۹	۲۰,۴۷۹/۷	۳۸,۹۵۴/۰	۶,۳۴۱/۷	۹,۶۰۰/۹	۲۳,۰۱۱/۴	۹۸/۰	۹۰/۲
سایر بدهی‌ها	۳۳,۹۱۵/۱	۳۳,۵۳۱/۸	۵۱,۹۴۷/۵	۱۲,۲۸۸/۲	۸,۵۲۳/۱	۳۱,۱۳۶/۲	۵۳/۲	۵۴/۹

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی، نسبت تسهیلات به سپرده در پایان اسفند ۱۴۰۳ معادل ۸۶/۳ درصد محاسبه می‌شود که نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۱/۱ واحد درصد افزایش یافته است. جدول ۲۷ مانده کل تسهیلات اعطایی و سپرده‌های ارزی و ریالی سیستم بانکی را در پایان اسفند ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی در پایان اسفند ۱۴۰۳، کل مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به ۱۰۶,۷۸۹/۸ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به رقم ۷۰,۶۸۲/۳ هزار میلیارد ریالی در پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۵۱/۱ درصد رشد کرده است. همچنین کل مانده سپرده‌ها در مدت مشابه به ۱۳۵,۲۵۴/۵ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۴۷/۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. پس از کسر

جدول ۲۷. مانده تسهیلات و سپرده‌های ارزی و ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	اسفند ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۲	
۵۱/۱	۱۰۶,۷۸۹/۸	۷۰,۶۸۲/۳	تسهیلات
۴۷/۶	۱۳۵,۲۵۴/۵	۹۱,۶۲۹/۲	سپرده‌ها
۴۹/۲	۱۲۳,۷۵۶/۱	۸۲,۹۷۴/۰	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی
-	۸۶/۳	۸۵/۲	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

اعطایی به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) متعلق به بخش صنعت و معدن با ۴۰/۳ درصد و پس از آن بخش خدمات با ۳۹/۴ درصد بوده است. همچنین در میان انواع تسهیلات پرداختی در سال ۱۴۰۳، تأمین سرمایه در گردش همانند سال‌های قبل از آن همچنان پیش‌تاز بوده و به ترتیب با ۷۸/۰ درصد و ۶۰/۷ درصد، بیشترین سهم را در تسهیلات پرداخت شده به صاحبان کسب‌وکار و کل تسهیلات اعطایی از آن خود کرده است. جدول ۲۸ تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری را در سال ۱۴۰۳ به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد.

در طول سال ۱۴۰۳ معادل ۷۶,۶۴۳/۰ هزار میلیارد ریال تسهیلات از سوی نظام بانکی به بخش‌های مختلف پرداخت شده که نسبت به سال ۱۴۰۲ معادل ۳۲/۹ درصد افزایش یافته است. در سال ۱۴۰۳، معادل ۷۷/۸ درصد از کل تسهیلات پرداختی معادل ۵۹,۶۵۸/۶ هزار میلیارد ریال به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) و ۲۲/۲ درصد معادل ۱۶,۹۸۴/۴ هزار میلیارد ریال به مصرف‌کنندگان نهایی (خانوارها) تخصیص داده شده است. بررسی سهم تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد که در طول سال ۱۴۰۳، بیشترین سهم از کل تسهیلات

جدول ۲۸. تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به تفکیک صاحبان کسب‌وکار و خانوارها در سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال - درصد)

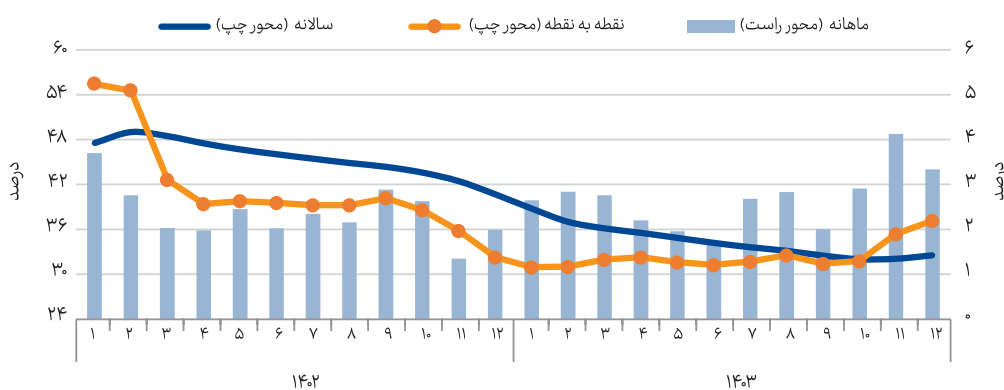
جمع کل	مصرف‌کننده نهایی (خانوار)	صاحبان کسب‌وکار															
		کل بخش‌ها		متفرقه		خدمات		بازرگانی		مسکن و ساختمان		صنعت و معدن		کشاورزی			
مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل		
۱۰۰/۰	۷۶,۶۴۳/۰	۲۲/۲	۱۶,۹۸۴/۴	۷۷/۸	۵۹,۶۵۸/۶	۰/۱	۴۹/۵	۳۹/۴	۲۳,۵۱۴/۰	۱۰/۱	۵,۹۹۶/۸	۴/۷	۲,۸۲۷/۳	۴۰/۳	۲۴,۰۶۰/۴	۵/۴	۳,۲۱۰/۵

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

۷. قیمت‌ها و تورم

روند کاهشی نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که از اوایل سال ۱۴۰۲ آغاز شده بود به سال ۱۴۰۳ نیز تسری یافت و تا بهمن آن سال ادامه داشت. نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که طبق گزارش مرکز آمار ایران در فروردین ۱۴۰۳ به ۳۸/۸ درصد رسیده بود، در بهمن آن سال به کف ۳۲/۰ درصد رسید و با ۵/۰ واحد درصد افزایش سال ۱۴۰۳ را به پایان رساند. از سوی دیگر نرخ تورم نقطه به نقطه مصرف‌کننده که در ۱۰ ماه نخست سال ۱۴۰۳ حول ۳۲/۰ درصد در نوسان بود، از دی آن سال وارد روند افزایشی شد و در اسفند ۱۴۰۳ به ۳۷/۱ درصد افزایش یافت. بررسی نرخ‌های تورم ماهانه در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که بیشترین نرخ تورم ماهانه در این سال در بهمن با ۴/۱ درصد و کمترین آن در شهریور با ۱/۷ درصد بوده است. نمودار ۹ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

نمودار ۹. نرخ‌های تورم مصرف‌کننده در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کل کشور، گزارش‌های مختلف

درصد در شهریور به ثبت رسید که هر دوی آنها از بیشترین و کمترین نرخ‌های تورم ماهانه مصرف‌کننده در سال ۱۴۰۲ بالاتر بودند. بر اساس آخرین گزارش‌های بانک مرکزی از ارقام عمده پولی، متوسط نرخ رشد ماهانه نقدینگی در تمام فصول سال ۱۴۰۳ به جز فصل تابستان نزدیک به محدوده تعیین‌شده از سوی بانک مرکزی بوده است. بنابراین تغییر روند نرخ‌های تورم سالانه و نقطه به نقطه مصرف‌کننده در فصل پایانی سال ۱۴۰۳ را می‌توان تا حدودی به افزایش آهنگ رشد ماهانه نقدینگی در تابستان ۱۴۰۳ نسبت داد.^۱

گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده از اسفند سال ۱۴۰۱ به بعد از سوی بانک مرکزی به طور رسمی منتشر نمی‌شود، اما طبق آخرین اخبار این نهاد پولی، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده منتهی به پایان اسفند ۱۴۰۳ معادل ۳۵/۸ درصد محاسبه شده که نسبت به نرخ متناظر ۳۲/۵ درصدی اعلام‌شده از سوی مرکز آمار ایران بالاتر است. نرخ تورم نقطه به نقطه مصرف‌کننده نیز طبق محاسبات بانک مرکزی در اسفند ۱۴۰۳ به ۳۹/۷ درصد رسیده که از نرخ ۳۷/۱ درصدی مرکز آمار ایران برای ماه مشابه

نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده به مدد سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها که از سال ۱۴۰۰ از سوی بانک مرکزی ابلاغ شده بود، از خرداد ۱۴۰۲ وارد روندی کاهشی شد. طبق گزارش مرکز آمار ایران، این نرخ که در طول سال ۱۴۰۲ همواره بالاتر از ۴۰ درصد بود، بالاخره در فروردین ۱۴۰۳ به زیر ۴۰ درصد فراتاد و رقم ۳۸/۸ درصد را به ثبت رساند. روند کاهشی نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده تا بهمن ۱۴۰۳ نیز ادامه یافت و در آن ماه به کف ۳۲/۰ درصد رسید اما با ۵/۰ واحد درصد افزایش در اسفند ۱۴۰۳، رقم ۳۲/۵ درصد را ثبت کرد. نرخ تورم نقطه به نقطه مصرف‌کننده که در طول ۱۰ ماه نخست سال ۱۴۰۳ از ثباتی نسبی برخوردار بود، از دی ۱۴۰۳ وارد روندی افزایشی شد و از ۳۱/۷ درصد در آن ماه به ۳۷/۱ درصد در اسفند ۱۴۰۳ افزایش یافت. بنابراین برخلاف زمستان سال ۱۴۰۲ که نرخ تورم نقطه به نقطه مصرف‌کننده دارای روند کاهشی مستمری بود، این نرخ در زمستان ۱۴۰۳ روندی افزایشی را طی کرد. نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده در طول سال ۱۴۰۳ سطوح مختلفی را تجربه کرد و میانگین آن نسبت به میانگین سال ۱۴۰۲ بالاتر بود. بیشترین نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده در سال ۱۴۰۳ در بهمن با ۴/۱ درصد و کمترین آن با ۱/۷

۱. برای اطلاعات بیشتر در این مورد به بخش متغیرهای پولی و اعتباری نگاه کنید.

درصد کاهش یافت، اما آهنگ کاهش آن در زمستان کند شد و در نهایت در اسفند ۱۴۰۳ به ۳۷/۱ درصد رسید. برخلاف نرخ‌های سالانه و نقطه‌به‌نقطه، نرخ تورم ماهانه در این گروه در طول سال ۱۴۰۳ روند پرنوسانی را تجربه کرد. نرخ تورم سالانه در گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها که از نظر وزنی در رتبه دوم قرار دارد، از ابتدای سال ۱۴۰۳ تا دی آن سال دارای روند کاهشی مستمری بود و از ۳۷/۳ درصد در فروردین ۱۴۰۳ به کف ۲۶/۰ درصدی در دی ۱۴۰۳ فرو افتاد، اما از آن ماه به بعد وارد روندی افزایشی شد و سال ۱۴۰۳ را با نرخ ۲۸/۰ درصد به پایان رساند. برخلاف نرخ تورم سالانه، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در این گروه در بیشتر ماه‌های سال افزایشی بود و تنها در تابستان ۱۴۰۳ روندی کاهشی را تجربه کرد. روند افزایشی این نرخ در زمستان ۱۴۰۳ شدت گرفت و این نرخ که سال ۱۴۰۳ را با ۲۳/۶ درصد آغاز کرده بود، در آخرین ماه ۱۴۰۳ به ۴۱/۰ درصد افزایش یافت. نرخ تورم ماهانه در این گروه در طول سال روند پرنوسانی را تجربه کرد. به طور کلی بررسی نرخ‌های تورم سالانه دو گروه اول سبد مصرفی به ترتیب ضریب اهمیت که در مجموع ۶۵ درصد از وزن سبد مصرفی را تشکیل داده و به نوعی نیازهای اولیه معیشتی را در بر می‌گیرند، نشان می‌دهد که در پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲، نرخ تورم سالانه در گروه اول افزایش (۳۹/۲) درصد در پایان سال ۱۴۰۲ (۴۱/۲) درصد در پایان سال ۱۴۰۲ یافته است. جدول ۲۹ انواع نرخ‌های تورم سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور را به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه در اسفند ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

بالتر است. با این حال و به رغم این تفاوت، روند تحولات نرخ‌های تورم مصرف‌کننده محاسبه‌شده از سوی هر دو نهاد مشابه بوده است.

بررسی نرخ‌های تورم مصرف‌کننده به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه سبد کالاها و خدمات مصرفی در اسفند ۱۴۰۳ و بر مبنای گزارش مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که بیشترین نرخ تورم سالانه در آخرین ماه سال ۱۴۰۳ مربوط به گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها با ۳۹/۸ درصد و کمترین نرخ مربوط به گروه ارتباطات با ۲/۱ درصد بوده است. بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در ماه مشابه مربوط به گروه کالاها و خدمات متفرقه با ۴۸/۳ درصد و کمترین نرخ مربوط به گروه ارتباطات با ۲۳/۶ درصد بوده است. بررسی نرخ‌های تورم ماهانه نیز نشان می‌دهد گروه‌های کالاها و خدمات متفرقه و آموزش به ترتیب با نرخ‌های ۵/۱ درصد و ۰/۱ درصد، بیشترین و کمترین نرخ‌های تورم ماهانه را در اسفند ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند.

نرخ تورم سالانه گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها که دارای بیشترین وزن در سبد مصرفی کالاها و خدمات است، در خرداد سال ۱۴۰۳ به کمترین سطح خود معادل ۳۹/۳ درصد رسید. این نرخ از تیر ۱۴۰۳ وارد روند افزایشی شد و در مهر آن سال به قله ۴۱/۰ درصد رسید و از آن ماه به بعد روند کاهشی مستمری را طی کرد تا سال ۱۴۰۳ را با نرخ ۳۹/۸ درصد به پایان رساند. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در همین گروه در مرداد ۱۴۰۳ به بالاترین سطح خود معادل ۴۲/۱ درصد رسید و تا آذر آن سال به ۳۸/۰

جدول ۲۹. نرخ‌های تورم سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور در اسفند ۱۴۰۳ (درصد)

شاخص کل	شرح	نرخ تورم		ضریب اهمیت
		ماهانه	نقطه به نقطه	
۱۰۰/۰۰		۳/۳	۳۷/۱	۳۲/۵
۳۶/۱۱	مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها	۲/۰	۳۷/۱	۳۹/۸
۲۸/۸۲	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۴/۹	۴۱/۰	۲۸/۰
۸/۹۳	حمل و نقل	۲/۵	۲۹/۳	۲۷/۶
۶/۶۸	بهداشت و درمان	۱/۵	۳۲/۴	۲۹/۲
۴/۵۲	پوشاک و کفش	۴/۹	۳۲/۴	۳۱/۳
۴/۴۲	کالاها و خدمات متفرقه	۵/۱	۴۸/۳	۳۸/۴
۴/۴۰	مبلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها	۴/۱	۳۴/۱	۲۷/۲
۲/۴۱	ارتباطات	۲/۴	۲۳/۶	۲۱/۱
۱/۳۵	هتل و رستوران	۲/۸	۳۰/۰	۳۳/۵
۰/۸۸	آموزش	۰/۱	۳۴/۸	۳۶/۹
۰/۸۷	تفریح و فرهنگ	۲/۷	۳۳/۱	۲۹/۸
۰/۶۲	دخانیات	۳/۷	۳۰/۰	۲۷/۵

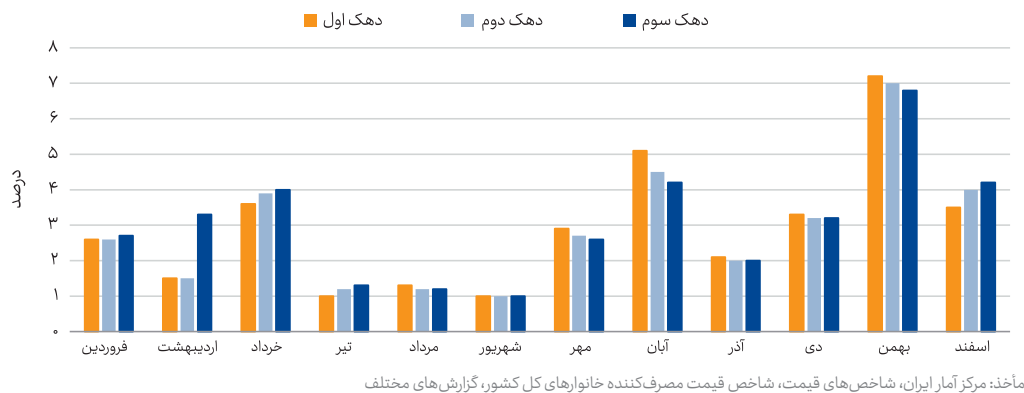
مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کل کشور، اسفند ۱۴۰۳

کرده‌اند. نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات در سه دهک اول هزینه‌ای در بهمن ۱۴۰۳ به ترتیب به ۷/۲ درصد، ۷/۰ درصد و ۶/۸ درصد رسید که بالاترین نرخ‌های تورم ماهانه در بین دهک‌های هزینه‌ای در طول سال ۱۴۰۳ بودند. به این ترتیب، با توجه به وزن قابل توجه گروه‌های یادشده در دهک‌های پایین هزینه‌ای، در ۷ ماه از سال ۱۴۰۳

بررسی نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد که در ۴ ماه نخست و همچنین در اسفند ۱۴۰۳، سه دهک اول هزینه‌ای به ترتیب کمترین نرخ‌های تورم ماهانه در خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات و از مرداد تا بهمن ۱۴۰۳ همین سه دهک بیشترین نرخ‌های تورم ماهانه را در ارقام یادشده نسبت به سایر دهک‌های هزینه‌ای تجربه

به ویژه در بهمن آن سال، دهک‌های هزینه‌ای یادشده بیشترین فشار تورمی را در تأمین نیازهای اولیه زندگی نسبت به سایر دهک‌های هزینه‌ای متحمل شده‌اند. نمودار ۱۰ نرخ‌های تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات را در ۳ دهک اول هزینه‌ای در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

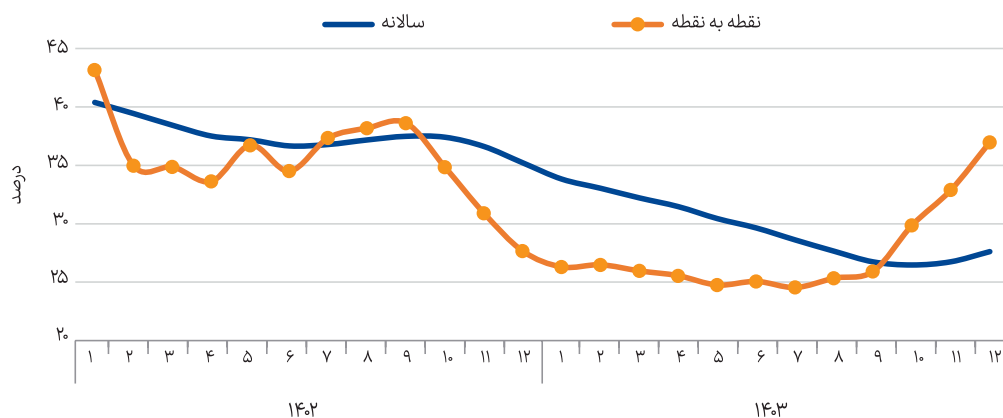
نمودار ۱۰. نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات در سه دهک اول هزینه‌ای در سال ۱۴۰۳

۱۴۰۳ را با نرخ ۳۷٪ درصد به پایان رساند. بر اساس گزارش مرکز آمار نیز نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان هر فصل که در طول سال ۱۴۰۳ دارای روندی کاهشی بود، در پایان زمستان آن سال به ۳۱٪ درصد افزایش یافت. آمار نرخ تورم سالانه تولیدکننده مرکز آمار ایران اگرچه از نظر مقداری بیشتر از اعداد اعلامی بانک مرکزی است، اما آمار گزارش شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند مشابهی از تغییرات نرخ تورم سالانه تولیدکننده در سال ۱۴۰۳ است. نمودار ۱۱ روند تحولات نرخ تورم سالانه و نقطه به نقطه تولیدکننده را از ابتدای سال ۱۴۰۲ تا پایان ۱۴۰۳ بر اساس داده‌های بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت تولیدکننده با تواتر فصلی و بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ است. آمار بانک مرکزی نیز شاخص مذکور را با تواتر ماهانه و بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰ گزارش می‌کند. بر اساس آمار بانک مرکزی نرخ تورم سالانه تولیدکننده - به عنوان متغیر پیشران نرخ تورم مصرف‌کننده - در ادامه روند کاهشی خود که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود، در پایان شهریور ۱۴۰۳ به زیر ۳ درصد فرو افتاد و در دی ۱۴۰۳ به کف ۲۶/۵ درصد رسید، اما از آن ماه به بعد وارد روندی افزایشی شد و در اسفند ۱۴۰۳ به ۲۷/۶ درصد رسید. نرخ تورم نقطه به نقطه تولیدکننده نیز که در مهر ۱۴۰۳ به کمترین سطح خود در این سال (۲۴/۵ درصد) رسیده بود، از آن ماه به بعد با شیب فزاینده‌ای افزایش یافت و سال

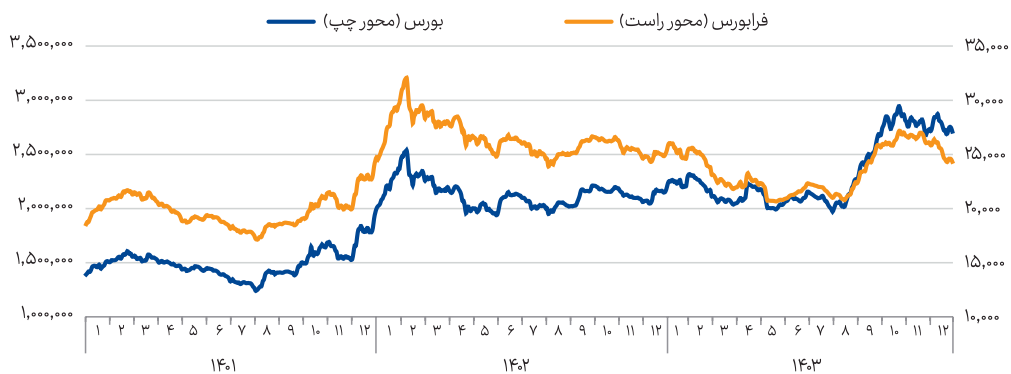
نمودار ۱۱. نرخ‌های تورم تولیدکننده در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

۸. بازار سرمایه

شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران از ۲ میلیون و ۱۹۵ هزار واحد در پایان اسفند ۱۴۰۲ با ۲۳/۵ درصد افزایش به ۲ میلیون و ۷۱۰ هزار واحد در پایان اسفند ۱۴۰۳ بالغ شد. شاخص هم‌وزن بورس اوراق بهادار تهران نیز از ۷۴۲/۶ هزار واحد در پایان سال ۱۴۰۲ با ۷/۱ درصد افزایش به ۷۹۵/۳ هزار واحد در پایان سال ۱۴۰۳ رسید. شاخص کل بورس به تغییرات قیمت و بازده سهام شرکت‌های بزرگ حساس‌تر است و در مقابل شاخص هم‌وزن به قیمت و بازده سهام شرکت‌های با اندازه‌های متفاوت، وزن‌های یکسانی می‌دهد. بنابراین می‌توان اظهار کرد که رشد نمادهای شرکت‌های کوچکتر حاضر در بورس تهران در سال ۱۴۰۳ از رشد نمادهای شرکت‌های بزرگتر این بازار کمتر بوده است. شاخص کل فرابورس نیز در انتهای اسفند ۱۴۰۳ به ۲۴ هزار و ۳۱۵ واحد رسید که نسبت به انتهای سال ۱۴۰۲ کاهش ۴/۱ درصدی را نشان می‌دهد. نمودار ۱۲ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فرابورس را طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

نمودار ۱۲. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

۸-۱. بورس اوراق بهادار تهران

ارزش کل بازار بورس اوراق بهادار تهران^۱ در انتهای سال ۱۴۰۳ با ۱۴/۳ درصد افزایش نسبت به انتهای اسفند ماه ۱۴۰۲ به ۸۹,۵۶۲ هزار میلیارد ریال بالغ شد. ارزش بازارهای سهام، صندوق‌های قابل معامله و اوراق بدهی به ترتیب حدود ۱۳/۲ درصد، ۷۷/۴ درصد و ۲۰/۴ درصد نسبت به انتهای اسفند ۱۴۰۲ افزایش یافته‌اند. همچنین ارزش بازارهای سهام، صندوق‌های قابل معامله و اوراق بدهی به ترتیب حدود ۹۶/۳ درصد، ۲/۵ درصد و ۱/۳ درصد از کل ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران را در انتهای سال ۱۴۰۳ در بر می‌گیرند. شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و شاخص کل هم‌وزن این بازار در این بازه یک ساله به ترتیب ۲۳/۵ درصد و ۷/۱ درصد افزایش یافته‌اند. بیشتر بودن رشد شاخص کل بورس

ارزش کل بازار بورس اوراق بهادار تهران از رشد شاخص هم‌وزن حاکی از آن است که در سال ۱۴۰۳ به طور متوسط شرکت‌های بزرگتر با افزایش قیمت سهام بیشتری نسبت به شرکت‌های کوچکتر مواجه شده‌اند. شاخص آزاد شناور^۲ بورس اوراق بهادار تهران در انتهای سال ۱۴۰۳ با ۱۸/۷ درصد افزایش نسبت به انتهای سال ۱۴۰۲ به ۳,۳۸۵ هزار واحد رسید. کمتر بودن رشد شاخص آزاد شناور نسبت به رشد شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران، به معنی آن است که در سال ۱۴۰۳، رشد قیمت سهام شرکت‌های با شناوری سهام کمتر به طور متوسط بیش از رشد قیمت شرکت‌هایی با شناوری سهام بالا بوده است. رشد بیشتر شاخص کل نسبت به شاخص هم‌وزن و شاخص آزاد شناور در سال ۱۴۰۳ می‌تواند نشان‌دهنده آن باشد که

۱. ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران، حاصل جمع ارزش بازار سهام، اوراق بدهی و صندوق‌های قابل معامله در بورس اوراق بهادار تهران است که از سازمان بورس و اوراق بهادار دریافت شده است.

۲. شناوری سهام یک شرکت نشان‌دهنده آن بخش از سهام شرکت است که توسط معامله‌گران کوتاه‌مدت خرید و فروش می‌شود. به عبارت دیگر، آن بخش از سهام شرکت که در مالکیت سهامداران بلندمدت، عمده و شرکت‌های بزرگ نیست. افزایش شناوری سهام شرکت‌ها در بازار سرمایه منجر به کاهش دستکاری قیمت، کاهش ریسک نقدشوندگی سهام و کاهش حباب قیمتی در بازار می‌شود. شاخص آزاد شناور بورس اوراق بهادار تهران، تغییرات ارزش شرکت‌ها در این بازار را بر وزن درصد سهام شناور آنها محاسبه می‌کند.

محدودی از نمادهای بزرگ و شاخص‌ساز، می‌تواند بیانگر بی‌اعتمادی نسبی سرمایه‌گذاران نسبت به آینده اقتصادی یا تأثیرپذیری از تحولات سیاسی باشد. همچنین، در سال ۱۴۰۳ رشد شاخص ۳۰ شرکت بزرگ بورس اوراق بهادار تهران معادل ۲۵/۹ درصد بوده که بیشتر از رشد سالانه شاخص کل محسوب می‌شود و نشان می‌دهد که این شرکت‌ها نقش برجسته‌تری در روند کلی بازار داشته‌اند. جدول ۳۰ اهم آمار و ارقام بورس اوراق بهادار تهران را نشان می‌دهد.

برخی سهامداران حقوقی بزرگ با تمرکز بر معاملات سهام شرکت‌های شاخص‌ساز، به‌ویژه آنهایی که شناوری پایینی دارند، تلاش کرده‌اند تا با ایجاد ثبات در نماگرهای اصلی، تصویر مثبتی از بازار ارائه دهند یا این که فضای روانی بازار سرمایه را کنترل و از نوسان‌های شدید جلوگیری کنند. از سوی دیگر، تداوم فاصله قابل ملاحظه میان رشد شاخص کل و رشد شاخص آزاد شناور، ممکن است به عنوان یکی از نشانه‌های کاهش سطح نقدشوندگی و افزایش درجه ابهام در سید سهم‌های قابل معامله تلقی شود. این واگرایی، علاوه بر انعکاس تمرکز معاملات بر تعداد

جدول ۳۰. برخی از شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران در پایان سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	شاخص هم‌وزن (هزار واحد)	شاخص کل (هزار واحد)	شاخص مالی (هزار واحد)	شاخص صنعت (هزار واحد)	شاخص آزاد شناور (هزار واحد)
۷۸,۳۷۴	۷۴۳	۲,۱۹۵	۱,۹۱۸	۲,۰۹۰	۲,۸۵۱
۸۹,۵۶۲	۷۹۵	۲,۷۱۰	۲,۳۱۱	۲,۵۹۰	۳,۳۸۵
۱۴/۳	۷/۱	۲۳/۵	۲۰/۵	۲۳/۹	۱۸/۷

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار و سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

عرضه سهام شرکت‌های پروژه‌محور، صندوق‌های سرمایه‌گذاری جسورانه و صندوق‌های خصوصی تمرکز دارد، در سال ۱۴۰۳ با رشدی ۶۷٪ درصدی در ارزش معاملات مواجه شد. افزایش ۸۱/۶ درصدی ارزش معاملات صندوق‌های قابل معامله در سال ۱۴۰۳، حاکی از آن است که در سال ۱۴۰۳ توجه به صندوق‌های قابل معامله به ویژه صندوق‌های طلا نسبت به بازار سهام بیشتر بوده است. جدول ۳۱ ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ با هم مقایسه می‌کند.

مجموع ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲، حدود ۱۴/۸ درصد افزایش یافته است. در سال ۱۴۰۳، بیشترین رشد ارزش معاملات در بورس اوراق بهادار تهران مربوط به بازار مشتقه با ۲/۴ درصد بوده است. همچنین ارزش معاملات بازار سهام در سال ۱۴۰۳ کاهش ۲۵/۱ درصدی داشته تا بیشترین افت را از آن خود کند. به نظر می‌رسد افزایش ریسک‌های سیاسی و اعمال محدودیت در دامنه نوسان، از مهمترین دلایل این افت بوده‌اند. بازار سرمایه‌گذاری حرفه‌ای به عنوان یکی از بازارهای زیرمجموعه شرکت بورس اوراق بهادار تهران، از سال ۱۴۰۲ آغاز به کار کرد. این بازار که بر

جدول ۳۱. ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال)

بازار	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر
سهام	۱۲,۵۴۵	۹,۳۹۱	-۲۵/۱
اوراق بدهی	۱,۱۰۶	۱,۲۹۱	۱۶/۷
مشتقه	۲۵۲	۵۱۰	۱۰۲/۴
سرمایه‌گذاری حرفه‌ای	۱۸	۳۱	۶۷/۰
صندوق‌های قابل معامله	۷,۱۲۸	۱۲,۹۴۲	۸۱/۶
مجموع	۲۱,۰۴۹	۲۴,۱۶۵	۱۴/۸

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

میلیون ریال در سال ۱۴۰۲ با ۵۰/۷ درصد افزایش به ۲۲۹/۵ میلیون ریال در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. در جدول ۳۲ حجم، دفعات و متوسط ارزش هر دفعه معامله در بورس اوراق بهادار تهران به تفکیک انواع بازار در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ عنوان شده است.

حجم معاملات بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۴۰۳ به ۳,۲۴۱/۲ میلیارد سهم یا ورقه رسید که حدود ۱۴/۷ درصد نسبت به سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. همچنین تعداد دفعات معاملات در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ حدود ۲۳/۸ درصد کاهش یافته است. بنابراین متوسط ارزش هر دفعه معامله در بورس اوراق بهادار تهران از ۱۵۲/۲

جدول ۳۲. حجم معاملات، دفعات معاملات و متوسط ارزش هر دفعه معامله در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

	حجم معاملات (میلیارد سهم یا ورقه)			دفعات معاملات (هزار دفعه)			متوسط ارزش هر دفعه معامله (میلیون ریال)		
	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر
سهام	۲,۳۶۸/۹	۲,۵۰۲/۲	۵/۶	۱۱۳,۰۰۰/۰	۷۰,۸۵۹/۶	-۳۷/۳	۱۱۱/۰	۱۳۲/۵	۱۹/۴
اوراق بدهی	۱/۲	۱/۴	۱۸/۳	۱۱/۵	۱۷/۱	۴۸/۷	۹۵,۹۹۷/۱	۷۵,۳۵۲/۰	-۲۱/۵
مشتقه	۲۸/۹	۳۰/۶	۵/۹	۶,۲۰۱/۱	۱۳,۵۳۶/۸	۱۱۸/۳	۴۰/۶	۳۷/۷	-۷/۳
صندوق‌های قابل معامله	۴۱۴/۶	۶۸۶/۱	۶۵/۵	۱۸,۸۷۳/۶	۲۰,۶۰۵/۴	۹/۲	۳۷۷/۷	۶۲۸/۱	۶۶/۳
سرمایه‌گذاری حرفه‌ای	۱۱/۸	۲۱/۰	۷۷/۵	۲۰۷/۶	۲۹۵/۱	۴۲/۱	۸۸/۷	۱۰۴/۲	۱۷/۵
جمع	۲,۸۲۵/۴	۳,۲۴۱/۲	۱۴/۷	۱۳۸,۲۹۳/۸	۱۰۵,۳۱۴/۰	-۲۳/۸	۱۵۲/۲	۲۲۹/۵	۵۰/۷

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

خود را برای اولین بار در بورس اوراق بهادار تهران عرضه اولیه کردند که در مجموع به تأمین مالی ۳۱/۱ هزار میلیارد ریالی از این طریق منجر شد. جدول ۳۳ جزئیات روش‌های مختلف تأمین مالی شرکت‌های بورسی را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ با هم مقایسه می‌کند.

شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۴۰۳ معادل ۳,۵۸۱/۳ هزار میلیارد ریال تأمین مالی انجام دادند که ۸۶/۹ درصد آن از طریق افزایش سرمایه (مطالبات و آورده نقدی یا اندوخته‌ها و سود انباشته)، ۸/۸ درصد آن از طریق انتشار اوراق بدهی و ۳/۰ درصد آن از طریق اوراق اختیار فروش تبعی صورت گرفت. همچنین پنج شرکت سهام

جدول ۳۳. روش‌های تأمین مالی شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار تهران (هزار میلیارد ریال)

	۱۴۰۲		۱۴۰۳		درصد تغییر ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲
	ارزش	سهم از کل (درصد)	ارزش	سهم از کل (درصد)	
جمع کل	۲,۸۶۹/۳	۱۰۰/۰	۳,۵۸۱/۳	۱۰۰/۰	۲۴/۸
افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی و صرف سهام)	۲,۴۹۵/۸	۸۷/۰	۳,۱۱۳/۰	۸۶/۹	۲۴/۷
عرضه اولیه	۱۵/۷	۰/۵	۳۱/۱	۰/۹	۹۸/۵
انتشار اوراق بدهی	۲۰۸/۲	۷/۳	۳۱۳/۸	۸/۸	۵۰/۷
انتشار اوراق اختیار فروش تبعی	۱۲۹/۶	۴/۵	۱۰۵/۸	۳/۰	-۱۸/۳
پذیره‌نویسی	۲۰/۰	۰/۷	۱۷/۶	۰/۵	-۱۲/۲

مأخذ: شرکت بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت آمار و اطلاعات، گزارش تفصیلی ماهانه بازار، اسفند ماه ۱۴۰۳

و فولادی در بورس کالا افزایش یافت و منجر به بهبود نرخ فروش محصولات و متعاقباً افزایش درآمد عملیاتی این صنایع شد. بنابراین بازار سرمایه از این بابت نیز با چشم‌اندازی مثبت مواجه شد. اما یکی از مهمترین عوامل اثرگذار بر بازار سرمایه در فصل دوم سال ۱۴۰۳، ناترازی انرژی و متعاقباً قطعی برق صنایع مختلف و کاهش تولید محصولات بود. بر اساس گزارش سازمان بورس و اوراق بهادار، در مرداد ماه سال ۱۴۰۳ نسبت به ماه قبل از آن و در پی قطعی‌های مکرر برق صنایع، میزان مصرف برق صنایع سیمان، آهنک و گچ، فلزات اساسی، استخراج کانی‌های فلزی و محصولات شیمیایی به ترتیب با کاهش‌های ۲۹ درصدی، ۲۸ درصدی، ۱۴ درصدی و ۷ درصدی مواجه شد که طبیعتاً کاهش تولید این صنایع را به همراه داشت. برای مثال، تولید صنعت فلزات اساسی - به عنوان بزرگترین مصرف‌کننده برق در میان صنایع بورسی - در ماه‌های تیر و مرداد ۱۴۰۳ نسبت به خرداد ماه ۱۴۰۳ به ترتیب ۳۹/۱ درصد و ۴۴/۰ درصد کاهش یافت. در نهایت اثر عوامل واقعی منفی در تابستان سال جاری شدیدتر از خوش‌بینی نسبی ایجادشده در پی استقرار دولت جدید بود، به نحوی که شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران در طول این فصل تنها ۲/۶ درصد (کمتر از نرخ تورم تجربه شده در همین دوره) افزایش یافت

رویدادهای مختلفی بورس اوراق بهادار تهران را در سال ۱۴۰۳ با نوسان همراه ساختند. در فصل نخست سال ۱۴۰۳، بازار سرمایه عمدتاً متأثر از افزایش تنش‌های منطقه‌ای، درگذشت رییس جمهور ایران و هیأت همراه و کاهش دامنه نوسان بود. در نتیجه این تحولات، شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در پایان خرداد ماه ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ به ترتیب حدود ۶/۹ درصد و ۱۳/۷ درصد کاهش یافتند.

در فصل دوم سال ۱۴۰۳، با استقرار دولت جدید ایران و اعلام وعده‌هایی مبنی بر رفع قیمت‌گذاری دستوری صنایع و تلاش برای الحاق به گروه ویژه اقدام مالی (FATF) و رفع تحریم‌های اقتصادی، چشم‌انداز مثبتی برای بورس ترسیم شد. از سوی دیگر، در پی افزایش نرخ‌های ارز در بازار متشکل ارزی، شکاف نرخ اسکناس دلار در بازار آزاد با نرخ حواله دلار در بازار متشکل ارزی از حدود ۴۷/۹ درصد در فروردین ماه ۱۴۰۳ به حدود ۳۰/۰ درصد در شهریور ماه این سال کاهش یافت. در نتیجه این امر، نرخ تسعیر درآمدهای صادراتی صنایع مختلف - به ویژه صنایع فولادی و پتروشیمی - و همچنین نرخ تسعیر قیمت‌های پایه محصولات پتروشیمی

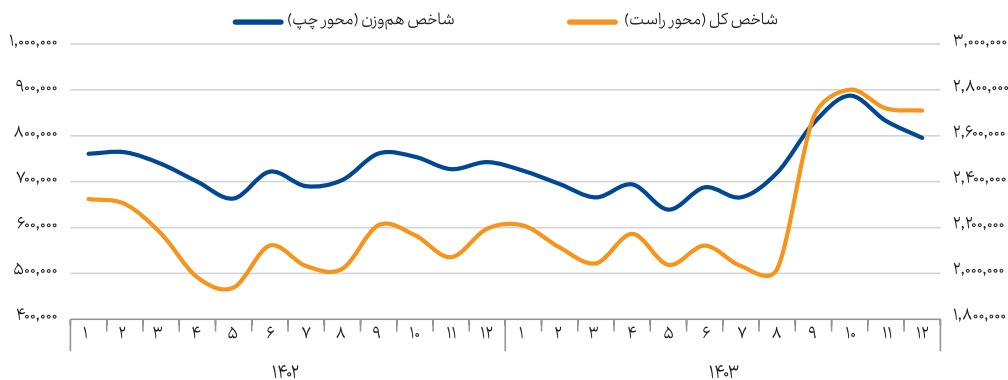
تهران و فرابورس ایران در پایان پاییز ۱۴۰۳ به ترتیب ۲۷/۸ درصد و ۱۷/۵ درصد نسبت به پایان فصل تابستان رشد کردند.

زمستان ۱۴۰۳ مصادف با آغاز دور دوم ریاست جمهوری دونالد ترامپ در آمریکا و بازگشت سیاست‌های فشار حداکثری علیه ایران بود. این سیاست‌ها که با اعمال تحریم‌های اقتصادی جدید علیه صنعت نفت و پتروشیمی ایران همراه بودند، با واکنش منفی بازار سرمایه مواجه شدند. همچنین در اسفند ماه ۱۴۰۳، وزیر اقتصاد ایران توسط مجلس عزل شد تا ریسک‌های بیشتری متوجه بازار سرمایه در این فصل باشند. مجموع این رویدادها توجه سرمایه‌گذاران را به بازار طلا به عنوان دارایی امن سوق داد. صندوق‌های طلا در بازار سرمایه به طور متوسط در این فصل با بازدهی ۷۳/۴ درصدی مواجه شدند. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در پایان زمستان ۱۴۰۳ نسبت به پایان پاییز همین سال به ترتیب ۱/۱ درصد افزایش و ۵/۳ درصد کاهش یافتند. نمودار ۱۳ روند تحولات ماهانه شاخص‌های کل و هم‌وزن بورس اوراق بهادار تهران را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

و شاخص کل فرابورس ایران نه تنها افزایش نیافت، بلکه با تنزل ۰/۱ درصدی در همین مدت مواجه شد.

در مهر ماه ۱۴۰۳، شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران نسبت به شهریور ماه همین سال با کاهش ۴/۳ درصدی همراه بود. این کاهش عمدتاً به دلیل تشدید تنش‌های منطقه‌ای و فضای نااطمینانی حاصل از آن رخ داد که منجر به خروج بی‌سابقه سرمایه اشخاص حقیقی از بازار سرمایه شد. خالص خروج پول اشخاص حقیقی از سهام و صندوق‌های قابل معامله در مهر ماه ۱۴۰۳ حدود ۷/۸ هزار میلیارد ریال بود - رقمی که طی ۱۲ ماه گذشته آن بی‌سابقه بود. با این حال، در ماه‌های آبان و آذر ۱۴۰۳، با کاهش تنش‌های سیاسی در منطقه خاورمیانه، افزایش نرخ حواله ارز در بازار متشکل ارزی، ارزندگی قابل توجه بسیاری از سهام‌ها در بازار سرمایه و تقویت انتظارات برای رشد سودآوری شرکت‌های صادرات‌محور، روند بازار سرمایه تغییر کرد. این عوامل مثبت نه تنها به بازگشت آرامش نسبی به بازار سرمایه کمک کردند، بلکه زمینه‌ساز جلب دوباره توجه سرمایه‌گذاران به این بازار شدند. این تحولات مثبت، تأثیر ملموسی بر شاخص‌های بازار سرمایه داشتند. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار

نمودار ۱۳. شاخص کل و شاخص هم‌وزن بورس اوراق بهادار تهران در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

۲-۸. فرابورس ایران

نشان می‌دهد. این درحالی است که ارزش بازار سرمایه در انتهای سال ۱۴۰۲ رشد ۵/۹ درصدی نسبت به انتهای سال ۱۴۰۱ داشت. حجم معاملات انجام‌شده در فرابورس ایران در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۲/۴ درصد نسبت به سال قبل از آن افزایش یافت و به ۲,۰۳۴/۹ میلیارد ورقه بالغ شد. جدول ۳۴ خلاصه اطلاعات مهم فرابورس ایران را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

ارزش کل بازار فرابورس ایران در پایان سال ۱۴۰۳ با افزایش ۱۲/۲ درصدی نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ به ۲۹,۱۱۸ هزار میلیارد ریال رسید که حدود ۶۰/۵ درصد آن مربوط به ارزش سهام شرکت‌ها، ۳۲/۶ درصد مربوط به اوراق بدهی و ۷/۰ درصد دیگر مربوط به صندوق‌های قابل معامله و گواهی تسهیلات مسکن بود. بنابراین مجموع ارزش کل بازار سرمایه (شامل بورس و فرابورس) در انتهای سال ۱۴۰۳ به حدود ۱۱۸,۶۷۹ هزار میلیارد ریال رسید که رشد ۱۳/۷ درصدی را نسبت به انتهای سال ۱۴۰۲

جدول ۳۴. برخی شاخص‌ها و ارقام مهم فرابورس ایران

شاخص کل (هزار واحد)	حجم کل معاملات (میلیارد ریقه)	ارزش کل معاملات (هزار میلیارد ریال)	ارزش کل بازار (هزار میلیارد ریال)	
۲۵,۳۶۷	۱,۸۱۰/۴	۱۶۹,۷۱۸/۶	۲۴,۷۲۶/۷	سال ۱۴۰۲
۲۴,۳۱۵	۲,۰۳۴/۹	۲۵۳,۰۰۴/۹	۲۸,۵۹۷/۶	سال ۱۴۰۳
-۴/۱	۱۲/۴	۴۹/۱	۱۵/۷	درصد تغییر

مآخذ: فرابورس ایران، اداره آمار و تحلیل اطلاعات، گزارش آماری سالانه ۱۴۰۳

صندوق‌های سرمایه‌گذاری قابل معامله و جسورانه نیز دو بخش دیگر بازار ابزارهای نوین مالی‌اند که طی سال ۱۴۰۳ ارزش معاملات آن‌ها به ترتیب حدود ۶۷٪ درصد و ۳۸۸٪ درصد افزایش داشته است. افزایش معاملات صندوق‌های سرمایه‌گذاری قابل معامله در فرابورس، عمدتاً به دلیل افزایش پذیره‌نویسی صندوق‌های بخشی جدید و افزایش معاملات صندوق‌های اهرمی در این سال بوده است. علاوه بر این، در سال ۱۴۰۰ اولین صندوق سرمایه‌گذاری صندوق در صندوق یا فراصندوق^۱ وارد فرابورس شد. ارزش معاملات بازار مذکور در سال ۱۴۰۳ به دلیل پذیره‌نویسی دومین صندوق آن (صندوق خوشه)، نسبت به سال ۱۴۰۲ افزایش بیش از ۱۹ برابری را به ثبت رساند. در سال‌های اخیر توجه به سرمایه‌گذاری غیرمستقیم از طریق صندوق‌های اهرمی و بخشی در بازار سرمایه ایران افزایش قابل توجهی داشته است. صندوق‌های بخشی به منظور سرمایه‌گذاری در سهام شرکت‌های فعال در یک صنعت خاص طراحی شده‌اند و می‌توانند از فرصت‌های سرمایه‌گذاری در این صنایع بهره‌برداری کنند. رشد معاملات صندوق‌های اهرمی و بخشی به دلیل تازه وارد بودن این صندوق‌ها قابل توجه است. گواهی تسهیلات مسکن که توسط بانک مسکن به منظور تأمین مالی خرید مسکن منتشر می‌شود، در سال ۱۴۰۳ با افزایش ۳۵/۲ درصدی ارزش معاملات همراه بوده است. جدول ۳۵ ارزش و تعداد نمادهای معامله‌شده در بازار ابزارهای نوین مالی فرابورس ایران را به تفکیک نشان می‌دهد.

به غیر از اوراق مالکیتی، سایر اوراق بهادار موجود در فرابورس ایران در زیرمجموعه ابزارهای نوین مالی طبقه‌بندی می‌شوند. اگرچه بازار ابزارهای نوین مالی تنها حدود ۳۸/۴ درصد از کل ارزش بازار فرابورس را در سال ۱۴۰۳ شامل شده، اما نزدیک به ۹۸/۵ درصد از کل ارزش معاملات فرابورس در این سال مربوط به این بازار بوده است. بنابراین، در سال ۱۴۰۳ بیش از ۸۵/۸ درصد از ارزش معاملات بازار سرمایه ایران (شامل بورس و فرابورس) متعلق به معاملات اوراق بدهی، تنها ۴/۷ درصد متعلق به بازار سهام و مابقی عمدتاً مربوط به معاملات صندوق‌های قابل معامله بوده است.

شایان ذکر است ارزش بازار و ارزش معاملات ابزارهای نوین مالی فرابورس در سال ۱۴۰۳ به ترتیب رشدهای ۱۵/۷ درصدی و ۵۲/۳ درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ تجربه کرده‌اند. اوراق‌های تأمین مالی بخش مهمی از بازار ابزارهای نوین مالی را تشکیل می‌دهند، به نحوی که بزرگترین جزء آن در سال ۱۴۰۳ - همچون سال ۱۴۰۲ - اوراق مرابحه عام دولت است. ارزش معاملات اوراق مرابحه عام دولت از ۱۲۹,۳۸۲ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۲ با ۶۱/۷ درصد افزایش به ۲۰۹,۱۹۲ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ رسیده است. از طرف دیگر، اوراق موسوم به اخزا (اسناد خزانه اسلامی) که به منظور تأمین مالی دولت برای پرداخت بدهی دولت به پیمانکاران منتشر می‌شود، در بازار ثانویه وارد فرابورس می‌شود. ارزش معاملات این اسناد در طول سال ۱۴۰۳ نزدیک به ۲۶,۷۲۳ هزار میلیارد ریال بوده است.

۱. صندوق در صندوق یا فراصندوق که در کتب مالی به آن Fund Of Funds (FOF) می‌گویند، یک صندوق سرمایه‌گذاری تلفیقی است که در انواع دیگر صندوق‌ها سرمایه‌گذاری می‌کند. به عبارت دیگر، پرتفوی آن شامل پرتفوی‌های مختلف سایر صندوق‌ها است.

جدول ۳۵. ارزش معاملات و تعداد نمادهای عادی معامله شده در بازار ابزارهای نوین مالی فرابورس ایران

ابزار	۱۴۰۳		۱۴۰۲		درصد رشد ارزش معاملات
	تعداد نمادهای عادی معامله شده	ارزش معاملات (هزار میلیارد ریال)	تعداد نمادهای عادی معامله شده	ارزش معاملات (هزار میلیارد ریال)	
اسناد خزانه اسلامی	۳۰	۲۶,۷۲۳/۳	۳۷	۲۵,۴۷۲/۴	۴/۹
اجاره	۴۵	۴۲۳/۵	۴۵	۴۵۹/۸	-۷/۹
رهنی	۰	۰/۰	۰	۰/۰	-
خرید دین	۰	۰/۰	-	-	-
مشارکت	۰	۰/۰	۰	۰/۰	-
مربحه	۲۹۵	۲۰۹,۱۹۲/۲	۲۱۴	۱۲۹,۳۸۱/۷	۶۱/۷
قرض الحسنه	۱	۰/۳	۳	۵۰۱/۱	-۹۹/۹
گواهی اعتبار مولد	۶	۱/۹	۱۸	۱۴۰/۷	-۹۸/۷
منفعت	۰	۰/۰	۶	۱۳۸/۹	-۱۰۰/۰
قابل معامله	۱۰۱	۱۲,۲۵۹/۴	۸۰	۷,۳۴۰/۳	۶۷/۰
صندوق در صندوق	۲	۴۰/۸	۱	۲/۱	۱,۸۰۳/۶
جسورانه	۱۳	۳/۸	۱۴	۰/۸	۳۸۸/۰
املاک و مستغلات	۴	۲۲۷/۰	۳	۱۸/۶	۱,۱۱۹/۴
بخشی	۲۳	۱۸۴/۹	۹	۵۴/۷	۲۳۷/۸
خصوصی	۵	۳/۷	۶	۸/۲	-۵۴/۸
اهرمی	۳	۵۰/۹	۰	۰/۰	-
اوراق گواهی تسهیلات مسکن	۱۰	۱۰۲/۱	۳۹	۷۵/۵	۳۵/۲
مجموع	۵۳۸	۲۴۹,۲۱۴/۱	۴۷۵	۱۶۳,۵۹۵/۰	۵۲/۳

مأخذ: فرابورس ایران، اداره آمار و تحلیل اطلاعات، گزارش آماری سالانه ۱۴۰۳

رسید. همچنین با توجه به تأمین مالی ۵۹,۶۵۹ هزار میلیارد ریالی کسب و کارها از طریق دریافت تسهیلات بانکی در این سال، می‌توان عنوان کرد که در سال ۱۴۰۳ سهم تأمین مالی از طریق بازار سرمایه با احتساب اوراق بدهی دولتی حدود ۱۶/۲ درصد بوده است. اما از آنجایی که معادل ۶,۰۳۹ هزار میلیارد ریال از تأمین مالی انجام گرفته در بورس تهران و فرابورس ایران مربوط به اوراق بدهی دولتی بوده، با خارج کردن این رقم از مجموع تأمین مالی صورت گرفته در اقتصاد ایران، سهم بازار سرمایه از این تأمین مالی (بدون احتساب اوراق بدهی دولتی) به ۸/۵ درصد کاهش می‌یابد. جدول ۳۶ جزئیات روش‌های تأمین مالی از طریق فرابورس ایران را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در سال ۱۴۰۳ بالغ بر ۷,۲۵۸/۱ هزار میلیارد ریال تأمین مالی از طریق فرابورس ایران صورت گرفته که ۹۲/۹ درصد بیشتر از سال ۱۴۰۲ بوده است. از این مقدار ۶۷/۱ درصد شامل پذیره‌نویسی و ۱۹/۹ درصد مربوط به اسناد خزانه اسلامی بوده است. در این سال شرکت‌های حاضر در فرابورس حدود ۸۸۶/۵ هزار میلیارد ریال - بدون محاسبه تجدید ارزیابی دارایی‌ها - افزایش سرمایه داده‌اند و نزدیک به ۵۱/۹ هزار میلیارد ریال نیز عرضه اولیه سهام شرکت‌های تازه وارد به فرابورس صورت گرفته است.

بر اساس آمار سازمان بورس و اوراق بهادار، مجموع تأمین مالی از طریق بورس و فرابورس با احتساب اوراق بدهی، با ۴۷/۸ درصد افزایش نسبت به سال ۱۴۰۲ به ۱۱,۵۶۹ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳

جدول ۳۶. روش‌های تأمین مالی از طریق فرابورس ایران (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر ارزش ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	۱۴۰۳		۱۴۰۲		جمع کل
	سهم از کل	ارزش	سهم از کل	ارزش	
۹۲/۹	۱۰۰/۰	۷,۲۵۸/۱	۱۰۰/۰	۳,۷۶۲/۳	عرضه اولیه
-۴۷/۸	۰/۷	۵۱/۹	۲/۶	۹۹/۵	اسناد خزانه اسلامی
۹۷/۱	۱۹/۹	۱,۱۴۷/۶	۱۹/۵	۷۳۴/۵	پذیره‌نویسی
۹۹/۴	۶۷/۱	۴,۸۷۲/۱	۶۵/۰	۲,۴۴۲/۸	افزایش سرمایه شرکت‌ها (بدون تجدید ارزیابی دارایی‌ها)
۸۲/۶	۱۲/۲	۸۸۶/۵	۱۲/۹	۴۸۵/۵	

مأخذ: فرابورس ایران، اداره آمار و تحلیل اطلاعات، گزارش آماری سالانه ۱۴۰۳

۹. محیط کسب و کار

منظور از محیط کسب و کار مجموعه عوامل تأثیرگذار بر عملکرد یک بنگاه است که در کنترل مدیران آن نیست. به طور کلی این عوامل به دو گروه درونی و بیرونی تقسیم بندی می شوند. از جمله عوامل درونی می توان به منابع و کارکنان و از جمله عوامل بیرونی می توان به مشتریان و بازارها اشاره کرد. بهبود فضای کسب و کار لازمه حضور مؤثر و موفق بخش خصوصی در اقتصاد است. دولت به عنوان شکل دهنده نهادها و قواعد مؤثر بر عملکرد بنگاهها تأثیر قابل توجهی در مساعد یا نامساعد کردن محیط کسب و کار دارد. دولت می تواند از طریق کاهش مداخلات غیرضروری در امور بنگاهها، به رسمیت شناختن آزادیها و حقوق مالکیت صاحبان کسب و کار و همچنین اجتناب از توزیع رانت به طرق مختلف بین فعالان اقتصادی، اعتماد سرمایه گذاران و کارآفرینان را جذب کرده و زمینه دستیابی به رشد اقتصادی را فراهم کند. چندین مؤسسه معتبر بین المللی به صورت سالانه محیط کسب و کار را در کشورهای مختلف بررسی و نتایج را در قالب چند شاخص گزارش می کنند. در نظر گرفتن مجموع این شاخصها تصویر جامعی از محیط کسب و کار در کشور و الزامات و اولویتهای بهبود آن در آینده به دست می دهد.

کشورهای مورد بررسی نخواهد بود و قرار است از سال ۲۰۲۶ به بعد به جمع کشورهای مورد ارزیابی اضافه شود.

همچنین انتشار گزارش معتبر مجمع جهانی اقتصاد از شاخص رقابت پذیری جهانی که به رتبه بندی کشورها در چهار مؤلفه کلی عوامل مربوط به توانمندسازی محیط، سرمایه انسانی، بازار و عوامل مربوط به پویایی و نوآوری فضای کسب و کار می پرداخت، از سال ۲۰۲۰ به این سو متوقف شده است.

یکی از شاخصهای مهم در این زمینه شاخص انجام کسب و کار بانک جهانی بود که از سال ۲۰۰۳ تا سال ۲۰۲۰ در قالب گزارشهای سالانه به ارزیابی محیط کسب و کار از منظر ۱۰ شاخص اصلی می پرداخت. متأسفانه به دلیل افشای پاره ای از تخلفات در زمینه دستکاری داده های برخی از کشورها در گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۲۰، انتشار گزارش از این سال به بعد متوقف شد اما از سپتامبر سال ۲۰۲۴ گزارش جدیدی با عنوان Business Ready جایگزین آن شد. این گزارش نیز به ارزیابی محیط کسب و کار بر اساس ۱۰ شاخص می پردازد که در سه فاز تهیه خواهد شد. البته ایران در فازهای اولیه آن در جمع

۹-۱. بررسی محیط کسب و کار کشور از نظر آزادی اقتصادی و فساد

این نهاد، بهترین رتبه ایران در بین این پنج مؤلفه در رتبه بندی سال ۲۰۲۲ مربوط به اندازه دولت (امتیاز ۶/۹۹ از ۱۰/۰ و رتبه ۶۴) و بدترین آن مربوط به آزادی تجارت بین المللی (امتیاز ۲/۴۸ از ۱۰/۰ و رتبه ۱۶۵) بوده که هر دو نسبت به سال ۲۰۲۱ در وضعیت بهتری قرار گرفته اند. با توجه به توقف انتشار شاخص انجام کسب و کار از سوی بانک جهانی و نیز شاخص رقابت پذیری جهانی از سوی مجمع جهانی اقتصاد به عنوان دو منبع اصلی داده های مؤسسه فریزر، این مؤسسه در آخرین گزارش خود با مشکل کمبود داده مواجه بوده و در این راستا داده های بخش تحقیقات نشریه اکونومیست را مورد استفاده قرار داده و به شرح و بسط زیرشاخه های مؤلفه های آزادی اقتصادی نپرداخته است.

گزارش سال ۲۰۲۵ مؤسسه هریتج درباره وضعیت آزادی اقتصادی بازه زمانی یک جولای ۲۰۲۳ تا ۳۰ ژوئن ۲۰۲۴ را برای ۱۸۴ کشور جهان مورد بررسی قرار داده است. بر اساس این گزارش، امتیاز شاخص

چند مؤسسه بین المللی به صورت سالانه به ارزیابی درجه آزادی اقتصادی در کشورها می پردازند که مؤسسه فریزر با معرفی شاخصی در نشریه آزادی اقتصادی جهان^۱ و مؤسسه هریتج با ارایه شاخصی به نام شاخص آزادی اقتصادی^۲ از مهمترین آنها به شمار می روند. ارزیابی مؤسسه فریزر از درجه آزادی اقتصادی کشورها بر اساس پنج مؤلفه اندازه دولت، سیستم های قانونی و حقوق مالکیت، ثبات پولی، آزادی تجارت بین المللی و نظارت (مربوط به بازار اعتبارات، بازار کار و کسب و کار) صورت می گیرد. آخرین گزارش مؤسسه فریزر که در سال ۲۰۲۴ منتشر شده، حاوی نتایج ارزیابی آزادی اقتصادی ۱۶۵ کشور جهان در سال ۲۰۲۲ است که در آن ایران با کسب رتبه ۱۵۸ و امتیاز کلی ۴/۶۳ (از ۱۰)، نسبت به سال قبل از آن دو پله بهبود داشته است. به رغم این بهبود، ایران همچنان در گروه ۱۰ کشور آخر از نظر آزادی اقتصادی بوده و پس از آن به ترتیب کشورهای آرژانتین، میانمار، الجزایر، سوریه، سودان و زیمبابوه وضعیتی بدتر از ایران داشته اند. مشابه گزارش های پیشین

1. Economic Freedom of the World (EFW)

2. Index of Economic Freedom (IEF)

محاسبه قرار می‌گیرد. بر اساس گزارش این مؤسسه در سال ۲۰۲۵، جایگاه ایران در بین ۱۷۶ کشور مورد مطالعه تغییر نکرده و همچنان مانند ۲ سال قبل از آن در رتبه ۱۶۹ قرار دارد و تنها امتیاز کلی آن با ۱/۳ واحد افزایش به ۴۲/۵ (از ۱۰۰) رسیده است. مانند گزارش سال ۲۰۲۴، تنها کشورهای برونئی، اریتره، سودان، زیمبابوه، ونزوئلا، کوبا و کره شمالی وضعیتی بدتر از ایران داشته‌اند. ایران در بین ۱۴ کشور بررسی شده در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا نیز رتبه آخر را کسب کرده است. همچنین، بدترین امتیاز ایران در بین مؤلفه‌های آزادی اقتصادی به ترتیب مربوط به آزادی سرمایه‌گذاری، آزادی مالی و یکپارچگی دولت و در مقابل بهترین امتیاز مؤلفه‌ها به ترتیب مربوط به هزینه‌کرد دولت، سلامت بودجه‌ای و فشار مالیاتی بوده است. از بین ۱۲ مؤلفه مورد بررسی، تنها در چهار مؤلفه فشار مالیاتی، سلامت بودجه‌ای، آزادی کسب‌وکار و آزادی پولی وضعیت ایران نسبت به گزارش قبل بهبود داشته و در سایر مؤلفه‌ها یا بدون تغییر بوده یا بدتر شده است. جدول ۳۷ وضعیت ایران را در شاخص آزادی اقتصادی محاسبه شده از سوی مؤسسه هریتج برای سال‌های مختلف نشان می‌دهد.

آزادی اقتصادی جهان از ۵۸/۶ (از ۱۰۰) در گزارش سال ۲۰۲۴ با ۱/۱ واحد افزایش به ۵۹/۷ رسیده است. به رغم افزایش اندک این امتیاز، مؤسسه هریتج وضعیت اقتصادی جهان را بسیار شکننده توصیف کرده و این وضعیت را ناشی از اثرات باقی‌مانده از سیاست‌های نادرست دوران همه‌گیری کرونا، ادامه جنگ روسیه و اوکراین و نهایتاً ناآرامی‌های به وجود آمده در منطقه خاورمیانه می‌داند. در گزارش سال ۲۰۲۵، تنها سه کشور امتیاز ۸۰ و بالاتر را کسب کرده‌اند که نسبت به گزارش قبل، یک کشور کمتر است. لازم به ذکر است از ۱۸۴ کشور مورد بررسی، اطلاعات هشت کشور عراق، افغانستان، لیبی، لیختن اشتاین، سومالی، سوریه، یمن و اوکراین به طور کامل در دسترس نبوده و بنابراین رتبه کلی کشورها در بخش‌های بعد بر اساس ۱۷۶ کشوری که همه اطلاعات آنها موجود بوده ارائه شده است.

شاخص آزادی اقتصادی مؤسسه هریتج بر حسب ۱۲ مؤلفه حقوق مالکیت، اثربخشی قضاوت در دادگاه، یکپارچگی دولت، فشار مالیاتی، هزینه‌کرد دولت، سلامت بودجه‌ای، آزادی کسب‌وکار، آزادی نیروی کار، آزادی سیاست‌گذاری پولی، آزادی تجارت، آزادی سرمایه‌گذاری و آزادی مالی مورد

جدول ۳۷. وضعیت ایران در شاخص آزادی اقتصادی مؤسسه هریتج (امتیاز از ۱۰۰)

مؤلفه	امتیاز ۲۰۲۱	امتیاز ۲۰۲۲	امتیاز ۲۰۲۳	امتیاز ۲۰۲۴	امتیاز ۲۰۲۵
هزینه‌کرد دولت	۹۰/۱	۹۲/۵	۹۴/۸	۹۵/۳	۹۴/۰
فشار مالیاتی	۸۰/۸	۸۰/۸	۸۱/۱	۸۱/۱	۸۱/۳
سلامت بودجه‌ای	۸۲/۸	۵۴/۷	۵۸/۸	۶۲/۵	۸۴/۱
آزادی نیروی کار	۵۰/۱	۴۹/۴	۵۰/۷	۴۸/۸	۴۳/۶
اثربخشی قضایی	۲۸/۳	۲۹/۴	۲۶/۳	۱۸/۸	۱۸/۶
آزادی کسب‌وکار	۵۷/۱	۳۸/۹	۳۸/۹	۳۷/۹	۳۸/۴
آزادی تجارت	۵۴/۲	۵۹/۲	۵۵/۸	۵۵/۸	۵۵/۸
یکپارچگی دولت	۳۱/۸	۱۹/۸	۱۹/۶	۱۷/۱	۱۶/۳
حقوق مالکیت	۳۳/۵	۲۶/۶	۲۵/۰	۲۳/۸	۲۳/۳
آزادی پولی	۴۲/۱	۴۲/۳	۴۰/۶	۳۸/۲	۳۹/۰
آزادی سرمایه‌گذاری	۵	۵	۵	۵	۵
آزادی مالی	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

مآخذ: مؤسسه هریتج، شاخص آزادی اقتصادی، سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵

امتیاز نسبت به سال قبل از آن، تنزل رتبه دو پله‌ای را تجربه کرده و در جایگاه ۱۵۱ در میان ۱۸۰ کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

علاوه بر این شاخص‌ها، شاخص رفاه لگاتوم^۱ نیز به دلیل داشتن برخی مؤلفه‌های مربوطه به کسب‌وکارها می‌تواند تصویری از فضای کسب‌وکار ایران را ارائه کند.

در آخرین گزارش منتشر شده این شاخص در سال ۲۰۲۳ که ۱۶۷ کشور را مورد بررسی قرار داده است، ۱۲ مؤلفه مورد بررسی قرار گرفته که عبارت‌اند از: امنیت، آزادی فردی، فضای سرمایه‌گذاری، شرایط فعالیت شرکت‌ها، شرایط زندگی، سلامت، حکمرانی، سرمایه اجتماعی، زیرساخت

همچنین در رابطه با حقوق مالکیت و ادراک فساد که در میزان درجه آزادی فعالیت‌های اقتصادی مؤثرند، آخرین گزارش شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت^۲ که توسط اتحادیه حقوق مالکیت^۳ منتشر می‌شود و مربوط به سال ۲۰۲۴ است، نشان می‌دهد مانند گزارش ۲۰۲۳، ایران در بین ۱۲۵ کشور مورد بررسی در جایگاه ۱۱۳ جهانی قرار گرفته، اما امتیاز آن نسبت به گزارش قبل اندکی کاهش یافته است. جایگاه منطقه‌ای ایران در گزارش سال ۲۰۲۴ یک پله تنزل داشته و در رتبه ۱۴ در میان ۱۵ کشور قرار گرفته است.

از سوی دیگر، در زمینه شاخص ادراک فساد^۴ که از سوی مؤسسه شفافیت بین‌الملل^۵ منتشر می‌شود، ایران در سال ۲۰۲۴ با یک واحد کاهش

1. International Property Right Index
 2. Property Right Alliance
 3. Corruption Perception Index
 4. Transparency International
 5. Legatum Prosperity Index

و دسترسی به بازار، کیفیت اقتصاد، آموزش و در نهایت محیط زیست.

بر اساس گزارش مؤسسه لگاتوم، در سال ۲۰۲۳ و در میان ۱۶۷ کشور مورد بررسی، ایران در جایگاه ۱۲۶ قرار گرفته که حاکی از تنزل یک پله‌ای آن نسبت به سال ۲۰۲۲ است. در میان ۱۹ کشور مورد بررسی منطقه منا (خاورمیانه و

شمال آفریقا)، ایران در سال ۲۰۲۳ رتبه ۱۵ را کسب کرده است.

بررسی این شاخص به تفکیک مؤلفه‌های دوازده‌گانه نشان می‌دهد در سال ۲۰۲۳، ایران در میان ۱۰ کشوری بوده که بدترین وضعیت را در زمینه‌های آزادی فردی، شرایط فعالیت شرکت‌ها و محیط زیست داشته‌اند.

۹-۲. نتایج پایش محیط کسب و کار از سوی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

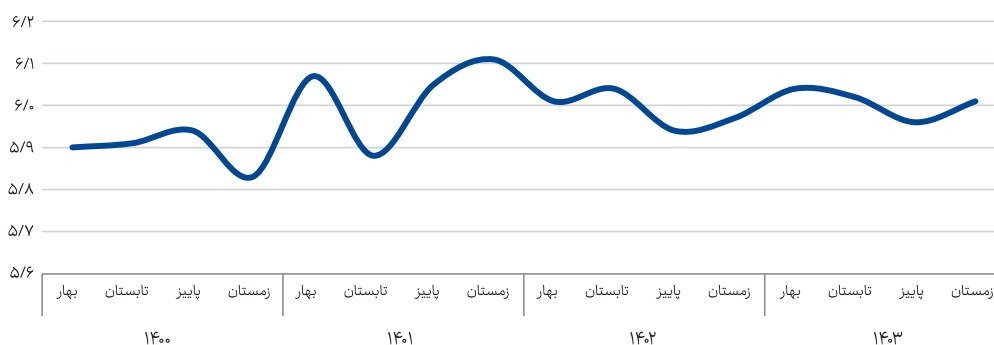
است و داده‌های آماری نیز از منابع آماری رسمی کشور تهیه و مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

بر اساس نتایج این گزارش، شاخص ملی محیط کسب و کار در زمستان ۱۴۰۳ به عدد ۶/۰۱ رسیده است که در مقایسه با شاخص ۶/۰۴ واحدی در زمستان سال ۱۴۰۲، از بهتر شدن اندک محیط کسب و کار در مقایسه با فصل پایانی سال ۱۴۰۲ حکایت دارد، اگرچه نسبت به شاخص ۵/۹۶ واحدی در پاییز ۱۴۰۳، اندکی وضعیت بدتر شده است. لازم به ذکر است که این شاخص عددی بین ۰ و ۱۰ است که عدد ۱۰ بدترین وضعیت ممکن را نشان می‌دهد. در زمستان ۱۴۰۳، فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در این پایش، سه مؤلفه غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات، دشواری تأمین مالی از بانک‌ها و نهایتاً بی‌ثباتی سیاست‌ها و قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی را - همچون سال‌های گذشته - نامساعدترین و سه مؤلفه نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول، دسترسی به آب و نیز تمایل عمومی به خرید کالاهای خارجی را مساعدترین مؤلفه‌های محیط کسب و کار معرفی کرده‌اند. نمودار ۱۴ روند شاخص کل محیط کسب و کار را به صورت فصلی از بهار ۱۴۰۰ تا زمستان ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

به موجب قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مصوب سال ۱۳۹۰، اتاق‌های بازرگانی کشور موظف‌اند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین کرده و به طور سالانه و فصلی و حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی اعلام کنند. در ابتدا مرکز پژوهش‌های مجلس مسؤلیت انتشار این گزارش‌ها را بر عهده داشت، اما در سال ۱۳۹۴، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران با همکاری اتاق‌های تعاون و اصناف در قالب یک طرح پژوهشی اقدام به شناسایی و معرفی شاخص‌های ملی پایش محیط کسب و کار کرد و از سال ۱۳۹۵ به این سو تهیه گزارش در مرکز پژوهش‌های مجلس متوقف شد.

آخرین گزارش فصلی منتشر شده از سوی اتاق بازرگانی در زمینه پایش محیط کسب و کار ایران مربوط به زمستان ۱۴۰۳ است. در این گزارش، داده‌های پیمایشی حاصل از ادراک‌سنجی از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب و کار کشور از ۲ هزار و ۹۵۵ فعال اقتصادی زیرمجموعه سه اتاق بازرگانی، تعاون و اصناف و با استفاده از روش تکمیل پرسشنامه الکترونیکی و همچنین آمارگیری تلفنی با کمک رایانه صورت گرفته

نمودار ۱۴. روند شاخص کل محیط کسب و کار*

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب و کار، شماره‌های مختلف * کاهش شاخص نشانه بهبود وضعیت محیط کسب و کار است.

قیمت مواد اولیه و محصولات نامساعدترین و دربخش خدمات، محدودیت دسترسی به آب و در بخش‌های صنعت و کشاورزی نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصولات، مساعدترین مؤلفه ارزیابی شده‌اند. جدول ۳۸ شاخص محیط کسب‌وکار را به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی در گزارش مذکور که بر اساس اعداد زمستان ۱۴۰۳ از بیشترین به کمترین مرتب شده‌اند، نشان می‌دهد.^۱

در زمستان ۱۴۰۳، از نظر فعالان اقتصادی کشور مساعدترین وضعیت محیط کسب‌وکار در بخش صنعت و نامساعدترین آن در بخش خدمات بوده است. البته در زمستان ۱۴۰۳ در مقایسه با پاییز آن سال، محیط کسب‌وکار در دو بخش صنعت و خدمات اندکی نامساعدتر شده، اگرچه در بخش کشاورزی عدد این شاخص در هر دو فصل مورد بررسی یکسان بوده است. در زمستان ۱۴۰۳ در هر سه بخش عمده اقتصادی، غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات

جدول ۳۸. شاخص محیط کسب‌وکار به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی سه اتاق بازرگانی، تعاون و اصناف در سال ۱۴۰۳

مؤلفه‌های پیمایشی محیط کسب‌وکار	بهار	تابستان	پاییز	زمستان
غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت اولیه و محصولات	۷/۹۵	۷/۷۳	۷/۸۵	۸/۳۴
دشواری تأمین مالی از بانک‌ها	۷/۸۰	۷/۷۰	۷/۶۵	۷/۶۸
بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر کسب‌وکار	۷/۲۹	۷/۱۹	۷/۰۱	۷/۱۸
رویه‌های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	۶/۸۶	۶/۸۱	۶/۷۱	۶/۷۲
دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در تعیین قیمت‌ها در بازار	۶/۴۸	۶/۳۸	۶/۳۳	۶/۴۹
تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار	۶/۴۷	۶/۴۱	۶/۳۱	۶/۳۳
وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبای در بازار	۶/۴۱	۶/۲۵	۶/۱۹	۶/۲۹
فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی	۶/۳۳	۶/۲۴	۶/۱۵	۶/۲۶
موانع در فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب‌وکار در دستگاه‌های اجرایی	۶/۱۷	۶/۲۷	۶/۱۵	۶/۱۹
وجود رقابت غیرمنصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه‌دولتی در بازار	۶/۳۶	۶/۲۴	۶/۰۸	۶/۱۶
رویه‌های سختگیرانه اداره‌های کار و بیمه تأمین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی	۶/۱۸	۶/۱۲	۶/۰۱	۶/۱۳
محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی (برق، گاز، گازوئیل و ...)	۴/۵۲	۵/۸۱	۵/۷۴	۶/۱۳
ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران	۶/۳۰	۶/۱۰	۵/۹۴	۶/۱۲
فقدان یا شفاف نبودن آمار و اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی	۶/۱۹	۶/۱۸	۵/۹۸	۶/۰۴
کارگریزی عمومی و ضعف در بازار	۶/۰۹	۶/۱۰	۵/۹۴	۶/۰۱
برداشت‌های سلیقه‌ای از قوانین و مقررات توسط مأموران محیط زیست، شهرداری، گمرک، بهداشت و ...	۶/۲۵	۶/۱۵	۶/۰۱	۵/۹۵
کمبود نیروی کار ماهر	۶/۰۱	۶/۱۶	۶/۰۰	۵/۹۲
عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار ایران	۵/۹۲	۵/۸۶	۵/۸۴	۵/۹۱
کمبود فناوری‌های نوین و تجهیزات مورد نیاز	۵/۶۷	۵/۸۱	۵/۶۹	۵/۸۳
کمبود تقاضا در بازار	۵/۳۴	۵/۴۹	۵/۴۳	۵/۴۶
ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)	۵/۵۸	۵/۶۰	۵/۵۴	۵/۴۵
فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار	۵/۳۰	۵/۳۲	۵/۱۹	۵/۲۰
بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد و معامله به اجرای تعهدات و وعده‌هایشان	۵/۳۹	۵/۳۷	۵/۱۶	۵/۱۷
محدودیت‌های دسترسی به شبکه تلفن همراه و اینترنت	۵/۲۱	۵/۳۱	۵/۱۸	۴/۸۹
ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار	۵/۰۹	۵/۰۲	۴/۸۵	۴/۸۸
تمایل عمومی به خرید کالاهای خارجی و بی‌ رغبتی به خرید محصولات ایرانی	۵/۱۲	۵/۱۳	۴/۹۹	۴/۸۷
محدودیت دسترسی به آب	۳/۹۴	۴/۲۶	۴/۰۸	۳/۹۲
نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول	۴/۱۲	۴/۱۳	۳/۷۹	۳/۸۶

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار

۱. با توجه به این که شاخص ملی محیط کسب‌وکار از ترکیب مؤلفه‌های پیمایشی و داده‌های آماری به دست می‌آید و صرفاً تحت تأثیر مؤلفه‌های پیمایشی نیست، از ذکر آن در این جدول پرهیز شده است.

که بیشتر از ۲۰۰ نفر کارکن دارند معادل ۵/۵۳ محاسبه شده که نشان‌دهنده وضعیت کسب‌وکار اندکی بهتر در این بنگاه‌ها نسبت به سایر بنگاه‌های اقتصادی است. از سوی دیگر عدد شاخص محیط کسب‌وکار در بنگاه‌های با ۱۱ تا ۴۹ نفر کارکن، ۶/۰۲ محاسبه شده است و این بنگاه‌ها وضعیت بدتری نسبت به بنگاه‌های دیگر داشته‌اند. از نظر سابقه فعالیت بنگاه، در بنگاه‌هایی که فعالیت اقتصادی آنها بین ۶ تا ۱۰ سال است، نامساعدترین وضعیت محیط کسب‌وکار اعلام شده و بنگاه‌های اقتصادی با سابقه فعالیت کمتر از ۲ سال، مساعدترین وضعیت محیط کسب‌وکار را گزارش کرده‌اند، اگرچه در این زمینه اختلاف بسیار ناچیز بوده و معنادار نیست. بنگاه‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این طرح به طور متوسط با ۴۱/۳۵ درصد از ظرفیت اسمی خود فعالیت داشته‌اند که نسبت به زمستان ۱۴۰۲، کاهش ۰/۷۵ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

ارزیابی زمستان ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، هرمزگان و مازندران به ترتیب دارای نامساعدترین و استان‌های خوزستان، خراسان رضوی و زنجان به ترتیب دارای مساعدترین وضعیت محیط کسب‌وکار در ایران بوده‌اند. اختلاف عدد شاخص وضعیت محیط کسب‌وکار در بهترین و بدترین استان معادل ۰/۸۵ واحد است. همچنین در بین رشته فعالیت‌های اقتصادی، رشته فعالیت‌های «سایر فعالیت‌های خدماتی»، «خدمات مربوط به تأمین جا و غذا» و «حمل‌ونقل و انبارداری» به ترتیب دارای بدترین وضعیت محیط کسب‌وکار و «آموزش»، «مالی و بیمه» و «اداری و خدمات پشتیبانی» به ترتیب دارای بهترین وضعیت محیط کسب‌وکار در مقایسه با سایر رشته فعالیت‌های اقتصادی در کشور بوده‌اند. در این زمینه اختلاف عدد شاخص وضعیت محیط کسب‌وکار در بهترین و بدترین رشته فعالیت معادل ۱/۳۳ واحد است. از نظر اندازه بنگاه عدد شاخص محیط کسب‌وکار بنگاه‌هایی

۱۰. نکات کلیدی

- رشد اقتصادی تجربه شده در سال ۱۴۰۳ مثبت اما کمتر از سال قبل از آن بود. آهنگ رشد اقتصادی در طول سال ۱۴۰۳ نیز روندی نزولی داشت و حتی پیش بینی می شود این روند نزولی در سال ۱۴۰۴ منجر به بروز رکود شود. بخش نفت در بروز این تحولات نقش کلیدی دارد.
- با وجود رشد ملایم تولید و افزایش نسبی صادرات نفت ایران در سال ۱۴۰۳، همچنان فاصله چشمگیری با سطوح پیشاتحریم وجود دارد. ظرفیت تولید نفت خام به سقف های فنی نزدیک شده و تداوم صادرات بیش از هر چیز در گروی تحولات دیپلماتیک و بین المللی است.
- در سال ۱۴۰۳ نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۵٪ واحد درصدی نسبت به سال ۱۴۰۲، به ۷/۶ درصد رسید که این کاهش نه به دلیل بهبود نسبت اشتغال، بلکه به دلیل تضعیف ۳٪ واحد درصدی نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۴۰۳ بود. در این سال سهم بیکاری افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از کل بیکاری کشور به حدود ۴۲/۲ درصد رسید که نسبت به سال ۱۴۰۲ افزایش حدود ۹٪ واحد درصدی داشت.
- منابع عمومی بودجه دولت با وجود تحقق تقریباً کامل درآمدهای مالیاتی، رشد قابل توجه انتشار اوراق بدهی دولتی و همچنین برداشت قابل توجه از صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳، حدود ۴۰۰ هزار میلیارد ریال نسبت به مصارف عمومی تحقق یافته در این سال کسری داشتند.
- رشد چشمگیر صادرات نفتی و غیرنفتی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ موجب بهبود تراز تجاری و افزایش مازاد حساب جاری شد، اما تداوم خروج سرمایه، ضعف در جذب منابع مالی خارجی و کاهش شناسایی نشده، مانع از بهبود تراز پرداخت ها شد و فشار بر منابع ارزی کشور را تداوم بخشید.
- بازار ارز ایران در سال ۱۴۰۳ با نوسان زیادی مواجه بود. قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران سال ۱۴۰۳ را با حدود ۵۸/۱ درصد افزایش نسبت به روز اول معاملاتی آن سال به پایان رساند. با آغاز فعالیت بازار ارز تجاری در مرکز مبادله ارز و طلای ایران و گذر از نرخ های نیمایی، تا حدودی شفافیت در معاملات ارزی بهبود یافت.
- در سال ۱۴۰۳، سرمایه گذاری در قالب سپرده های بلندمدت بانکی جذابیت نداشت که این امر را می توان به نرخ تورم بالا و بازدهی بالاتر بازارهای ارز و طلا به دلیل تحولات سیاسی داخلی و بین المللی نسبت داد.
- در نتیجه عدول از سقف تعیین شده رشد ماهانه ترانزنامه بانک ها که عمدتاً در تابستان ۱۴۰۳ روی داد و منجر به رشد نقدینگی شد، روند کاهشی نرخ تورم سالانه و نقطه به نقطه در ماه های پایانی سال ۱۴۰۳ معکوس شد و با شکل گیری انتظارات تورمی جدید، انتظار می رود این روند به سال ۱۴۰۴ نیز تسری یافته و نرخ تورم افزایش یابد.
- مجموعه ای از ریسک های برونزا نظیر تنش های سیاسی و جنگ های منطقه ای باعث شدند تا بازدهی بازار سرمایه ایران در سال ۱۴۰۳ (بازدهی اسمی ۱۴/۳ درصدی برای بورس اوراق بهادار تهران و منفی ۴/۳ درصدی برای فرابورس ایران) نه تنها از سایر بازارهای موازی، بلکه حتی از نرخ تورم سالانه کشور برای این سال کمتر باشد.
- بررسی های مؤسسات بین المللی نشان می دهند که ایران در سال ۱۴۰۳ نیز همچنان در گروه کشورهای دارای نامساعدترین محیط کسب و کار در تقسیم بندی های جهانی و منطقه ای بوده است.

منابع

- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، گزارش های فصلی پایش محیط کسب و کار؛ اوپک، گزارش های ماهانه؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای بانکی؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حساب های ملی؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش های تحولات بازار مسکن شهر تهران؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش های شاخص بهای مصرف کننده؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش های هفتگی حراج اوراق بدهی دولت؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی؛
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نماگرهای اقتصادی؛
- پایگاه اینترنتی تانکر ترکرز؛
- دیوان محاسبات کشور، پایگاه اطلاع رسانی؛
- سازمان امور مالیاتی کشور؛
- سازمان برنامه و بودجه کشور، لویچ و قوانین بودجه سالانه.
- سازمان بورس و اوراق بهادار، گزارش های آماری وضعیت بازار سرمایه؛
- سازمان خصوصی سازی، آمار عملکرد سالانه ارزش واگذاری سهام و دارایی بنگاه های مشمول واگذاری؛
- شرکت بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت آمار و اطلاعات، گزارش های تفصیلی ماهانه بازار؛
- فرابورس ایران، اداره آمار و تحلیل اطلاعات، گزارش های آماری سالانه؛
- گمرک ایران، آمارهای مقدماتی تجارت خارجی ایران؛
- مرکز آمار ایران، حساب های ملی؛
- مرکز آمار ایران، شاخص قیمت مصرف کننده؛
- مرکز آمار ایران، نتایج طرح آمارگیری نیروی کار سال ۱۴۰۳؛
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش های تحلیلی بودجه؛
- مرکز مدیریت بدهی های عمومی و روابط مالی دولت، خبرنامه های هفتگی مدیریت بدهی های عمومی؛
- مؤسسه فریزر، شاخص آزادی اقتصادی؛
- مؤسسه لگاتوم، شاخص رفاه لگاتوم؛
- مؤسسه هریتج، گزارش های شاخص آزادی اقتصادی.

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

ساختمان شماره ۱

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم
تلفن: ۴۲۱۷ ۸۰۰۰ فکس: ۹۱۲۱ ۲۳۸۳
کدپستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

ساختمان شماره ۲

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، خیابان ششم، شماره ۲۶
تلفن: ۸۸۵۰ ۹۰۸۱ فکس: ۸۸۷۵ ۶۹۴۹
کدپستی: ۱۵۱۴۶۴۴۱۱۴ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

www.middleeastbank.ir
info@middleeastbank.ir